

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Κοινωνιολογικές και Ανθρωπολογικές
Προσεγγίσεις της Εργασίας

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Αθήνα 8–9 Μαΐου 2026

Παρασκευή 8 Μαΐου 2026, Κτήριο ΓΣΕΒΕΕ
(Αριστοτέλους 46, Αθήνα)

Σάββατο 9 Μαΐου 2026, Πάντειο Πανεπιστήμιο
(Λεωφόρος Α. Συγγρού 136, Καλλιθέα)

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Κοινωνιολογικές και Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις της Εργασίας

Η εργασία ως κοινωνικό, πολιτισμικό και υποκειμενικό φαινόμενο βρίσκεται στο επίκεντρο της επιστημονικής διερεύνησης πολλών κλάδων. Στο πλαίσιο των κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών προσεγγίσεων, το συνέδριο φιλοδοξεί να αναδείξει τις μεταβαλλόμενες μορφές και σημασίες της εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες, να αποτυπώσει τις μεταμορφώσεις της έννοιας της εργασίας στον ύστερο καπιταλισμό και να δώσει χώρο στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η εργασία συγκροτεί σχέσεις ταυτότητας, εξουσίας και πολιτισμού.

Αθήνα 8–9 Μαΐου 2026

Παρασκευή 8 Μαΐου 2026, Κτήριο ΓΣΕΒΕΕ
(Αριστοτέλους 46, Αθήνα)

Σάββατο 9 Μαΐου 2026, Πάντειο Πανεπιστήμιο
(Λεωφόρος Α. Συγγρού 136, Καλλιθέα)

Εισαγωγή

Ο Στόχος του Συνεδρίου

Η εργασία ως κοινωνικό, πολιτισμικό και υποκειμενικό φαινόμενο βρίσκεται στο επίκεντρο της επιστημονικής διερεύνησης πολλών κλάδων. Στο πλαίσιο των κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών προσεγγίσεων, το συνέδριο φιλοδοξεί να αναδείξει τις μεταβαλλόμενες μορφές και σημασίες της εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες, να αποτυπώσει τις μεταμορφώσεις της έννοιας της εργασίας στον ύστερο καπιταλισμό και να δώσει χώρο στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η εργασία συγκροτεί σχέσεις ταυτότητας, εξουσίας και πολιτισμού.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Συνεισφορές της Ανθρωπολογίας και της Κοινωνιολογίας

Η έννοια της εργασίας υπήρξε διαχρονικά σημείο τομής στις κοινωνικές επιστήμες. Η ανθρωπολογία και η κοινωνιολογία της εργασίας αναδεικνύουν πτυχές που υπερβαίνουν τον κυρίαρχο λόγο του οικονομισμού και αναδεικνύουν την εργασία ως πεδίο πολιτισμικής πρακτικής, υποκειμενικής εμπειρίας και κοινωνικής οργάνωσης.

Κλασικοί θεωρητικοί όπως ο Marcel Mauss, μέσα από την έννοια του «Δώρου», έδειξαν ότι οι οικονομικές σχέσεις είναι ενσωματωμένες σε κοινωνικά και ηθικά πλαίσια, με την ανταλλαγή να αποκτά διαστάσεις τιμής, υποχρέωσης και συμβολικής κυριαρχίας. Επομένως, η εργασία, ως συγκροτητικό στοιχείο των οικονομικών σχέσεων, δεν μπορεί να κατανοηθεί ανεξάρτητα από τα συστήματα αξιών και τα πολιτισμικά πρότυπα που τη διαμορφώνουν. Ο Karl Polanyi, από την πλευρά του, υποστήριξε ότι η εργασία δεν είναι απλώς εμπόρευμα, αλλά κοινωνικά ενθυλακομένη στην ηθική οικονομία. Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός που περιγράφει φανερώνει πώς η απόσπαση της εργασίας από το κοινωνικό της πλαίσιο αποτέλεσε θεμέλιο του καπιταλισμού, με επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή και στην ασφάλεια. Ο Bronislaw Malinowski μελέτησε την εργασία ως διαδικασία μέσα στην οποία η κοινωνία αναπαράγει τον εαυτό της. Η εργασία αποτελεί όχι μόνο εργαλείο επιβίωσης αλλά και ένα σύστημα συμβολικών σχέσεων που εδράζονται σε τελετουργίες, ανταλλαγές και ιεραρχίες.

Πιο σύγχρονοι θεωρητικοί όπως ο Pierre Bourdieu προσέφεραν ένα αναλυτικό σχήμα για την κατανόηση της εργασίας μέσω των εννοιών του habitus, του κεφαλαίου (οικονομικού, πολιτισμικού, κοινωνικού) και του πεδίου. Η δε τραυματική διάσταση της εργασίας (και της απώλειάς της), έχει αποτελέσει αντικείμενο κριτικού στοχασμού στην κοινωνιολογία της εργασίας, όπως για παράδειγμα στο εμβληματικό έργο των Richard Sennett και Jonathan Cobb.

Η εργασία έχει προσεγγισθεί και ως πεδίο αγώνα για νομιμοποίηση, αναγνώριση και κοινωνική αναπαραγωγή, με τη θέση του υποκειμένου να εξαρτάται από το συμβολικό του κεφάλαιο. Από την άλλη, ο Michel Foucault, με την ανάλυσή του για τις βιοπολιτικές και τις τεχνολογίες του εαυτού, μας καλεί να δούμε την εργασία ως μηχανισμό πειθάρχησης αλλά και ως εργαλείο συγκρότησης υποκειμενικότητας. Η εργασία στην εποχή της νεωτερικότητας δεν είναι απλώς παραγωγή,

αλλά και τρόπος με τον οποίο τα άτομα αυτοκατασκευάζονται μέσα από κανονιστικά πλαίσια και μηχανισμούς εξουσίας. Η σύγχρονη κοινωνική θεωρία επισημαίνει, επίσης, τη σημασία της συναισθηματικής και συμβολικής διάστασης της εργασίας, όπως φαίνεται στο έργο της Arlie Hochschild για τη «συναισθηματική εργασία», καθώς και τις πολιτικές της φροντίδας και του σώματος που εξετάζουν φεμινιστικές θεωρήσεις. Η εργασία είναι ταυτόχρονα υλική παραγωγή και αναπαραγωγή πολιτισμικών ταυτοτήτων, σχέσεων εξουσίας και κοινωνικής αναγνώρισης. Ο διττός χαρακτήρας της ως πηγής ικανοποίησης και εξάσκησης της ανθρώπινης ανάγκης για δημιουργικότητα, αλλά και ως πηγής αλλοτρίωσης και αφόρητων απογοητεύσεων, έχει απασχολήσει συστηματικά τις κοινωνικές επιστήμες. Συναφώς, ο Richard Sennett έχει αναδείξει τη σημασία της μαστοριάς στον σύγχρονο καπιταλισμό και την ανθεκτικότητά της.

Ιστορικά, η κοινωνιολογία της εργασίας διερεύνησε διαφορετικές διαστάσεις της οργάνωσης των οργανισμών συμπεριλαμβανομένων των δομών στις οποίες λαμβάνει χώρα η εργασία και των διαδικασιών εκμετάλλευσης του εργατικού δυναμικού. Ο κλάδος έστρεψε από νωρίς την κριτική του ματιά στη λεγόμενη επιστημονική οργάνωση της εργασίας, την οποία ανέπτυξε ο Frederick Winslow Taylor. Ταυτόχρονα, αμφισβήτησε την οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής, εστιάζοντας στη μισθωτή απασχόληση, τόσο ως συμβατική μορφή ανταλλαγής μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών, όσο και ως χώρο για τη διαμόρφωση συγκρούσεων και διαπραγματεύσεων. Ιδιαίτερα από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, ενδιαφέρθηκε επίσης για ζητήματα απασχόλησης, ανεργίας, επισφάλειας και υποαπασχόλησης, σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίστηκε από την εμφάνιση σημαντικών μετασχηματισμών στο καθεστώς απασχόλησης και στις χρήσεις του εργατικού δυναμικού, είτε μισθωτού, είτε ανεξάρτητου, είτε άτυπου (εθελοντική εργασία, αναπαραγωγική ή οικιακή εργασία κ.λπ.).

Η θεωρητική αυτή πολυφωνία αποτυπώνει την εργασία ως διακύβευμα κοινωνικού, πολιτικού και ηθικού χαρακτήρα. Το συνέδριο επιδιώκει να την προσεγγίσει υπό το φως των επεξεργασιών της κοινωνικής επιστήμης, μέσα από τον πολυδιάστατο και διαθεματικό της χαρακτήρα. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα πρόσκληση φιλοδοξεί να συγκεντρώσει έρευνες, μελέτες και αναλύσεις που εστιάζουν στις παρακάτω θεματικές:

1. Οργάνωση, Περιεχόμενο και Συνθήκες Εργασίας

- Νέα πρότυπα εργασιακής διαδικασίας (νέο-τεϋλορισμός, μετά-τεϋλορισμός).
- Νέες μορφές κινητοποίησης του προσωπικού μέσω στράτευσης της υποκειμενικότητας, όπως συμμετοχικό μάντζμεντ, το υποκείμενο ως επιχειρηματίας του εαυτού του, οριζόντια και κάθετη διάχυση αρμοδιοτήτων και ευθυνών, αποδυνάμωση τυπικών ιεραρχιών.

2. Παγκόσμιος Καταμερισμός της Εργασίας

- Ανάπτυξη της παγκόσμιας αλυσίδας της αξίας και οργάνωση της εργασίας σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες. Μισθολογικά χάσματα και ασυμμετρίες.
- Μεταναστευτικές ροές και εργασία.
- Εργασία και πράσινη μετάβαση: κλιματική αλλαγή και τοπική, εθνική, παγκόσμια αγορά εργασίας.

3. Ψηφιοποίηση της Εργασίας

- Ψηφιακή τεχνολογία και ψηφιοποίηση της εργασίας σε σχέση με το περιεχόμενο, τα χαρακτηριστικά της εργασίας (γνώση, αυτονομία, έλεγχος, εκπροσώπηση) και τις αναδυόμενες δεξιότητες.
- Τηλεργασία, πλατφόρμες, εργασία με αλγόριθμους. Επιπτώσεις των ψηφιακών πλατφορμών στην εργασία, στα επαγγέλματα, στη συγκρότηση του εργασιακού εαυτού.
- Εργασία και Τεχνητή Νοημοσύνη.

4. Πολιτισμικές και Ιστορικές Διαφοροποιήσεις της Εργασίας

- Το βίωμα της εργασίας σε διαφορετικές κοινωνίες και ιστορικές περιόδους.
- Πολιτισμικές και συμβολικές μορφές της εργασίας πέραν του οικονομισμού.
- Αποβιομηχάνιση και επιπτώσεις στη ζωή των κοινωνιών του ύστερου καπιταλισμού.

5. Κριτική στην Οικονομία της Αγοράς | Επισφαλής Εργασία και Ανεργία

- Ανάδειξη των μηχανισμών επισφαλαιοποίησης της εργασιακής συνθήκης. Το πρόβλημα των εργαζόμενων φτωχών.
- Αναγκαστική επισφάλεια και στρατηγικές των εργαζομένων. Ανάδειξη παλαιών και νέων μορφών εκμετάλλευσης της εργασίας. Νέες μορφές αντίθεσης κεφαλαίου και εργασίας.
- Επαγγελματική εξουθένωση, εργασιακό στρες, ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι.
- Η κριτική στην ακραία εμπορευματοποίηση και χρηματιστικοποίηση από τη σκοπιά της ηθικής οικονομίας.
- Κοινωνιολογικές όψεις της δομής απασχόλησης και της αγοράς εργασίας σε εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Ανισότητες, κοινωνική διαστρωμάτωση, ταξικές θεωρίες και ταξικές αναλύσεις.

6. Εργασία και Υποκειμενικότητα: Έμφυλες, Φυλετικές και Ταξικές Διαστάσεις

- Πώς κατασκευάζονται οι ιεραρχίες των επαγγελμάτων με βάση το φύλο, την φυλή και την κοινωνική τάξη;
- Σεξισμός, ταξισμός (classism), ρατσισμός στην εργασία: Κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις με βάση το φύλο, την φυλή, την τάξη, τη γενιά. Δομές πατριαρχίας και καπιταλισμός. Εργατικές ταυτότητες.
- Μορφές παρενόχλησης και βίας στην εργασία: σεξουαλική παρενόχληση, ηθική παρενόχληση (mobbing), ρατσιστική συμπεριφορά.
- Η επαγγελματοποίηση του συναισθήματος. Εργασία και συναισθηματικός καπιταλισμός.
- Σώμα και Εργασία.

7. Δημόσιες Πολιτικές και Μεταρρυθμίσεις στο Πεδίο της Εργασίας και των Εργασιακών Σχέσεων

- Μεταρρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις: απορρύθμιση και ευελικτοποίηση από τη δεκαετία της κρίσης, μέχρι σήμερα.
- Ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις: προς μία ριζική εξατομίκευση του ρίσκου;
- Πολιτικές για την κοινωνική προστασία των εργαζομένων στην εποχή της ρευστότητας.

8. Μετασχηματισμοί της Εργασίας, Επαγγέλματα, Κατάρτιση, Δεξιότητες

- Αλλαγές στα επαγγέλματα, την οργάνωση της εργασίας και την απασχόληση: από τα επαγγέλματα στις δεξιότητες;
- Ο λόγος περί ευθυγράμμισης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας.
- Επαγγελματικά περιγράμματα, συλλογικές ρυθμίσεις, δικαιώματα: ασύμπτωτες τροχιές προς την εξατομίκευση;
- Η κοινωνική κατασκευή των δεξιοτήτων μέσα από ταξινομήσεις της ειδίκευσης, εξειδίκευσης και από-ειδίκευσης.
- Νέες μορφές σταδιοδρομίας και επαγγελματικής ανάπτυξης: η σημασία των ήπιων δεξιοτήτων.

9. Εργασία και Συνδικαλιστική/ Συλλογική Δράση

- Παραδοσιακές/ σύγχρονες μορφές συνδικαλιστικής εκπροσώπησης και δράσης.
- Ψηφιακές μορφές κινητοποίησης απασχολούμενων και ανέργων.
- Εργατικές συλλογικότητες εκτός της επίσημης δομής του συνδικαλιστικού κινήματος.
- Εργατικά συνδικάτα, κοινότητες και κοινωνικά κινήματα

Το συνέδριο συνδιοργανώνουν τα Τμήματα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ (ΙΝΕ ΓΣΕΕ), το Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων της ΓΣΕΒΕΕ (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ) και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).

Επιστημονική Επιτροπή

- Γούλας Χρήστος, PhD, Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ
- Καρακιουλάφη Χριστίνα, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Κόφτη Δήμητρα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Λιντζέρης Πάρης, Εκτελεστικός Διευθυντής ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- Μπιθυμήτρης Γιώργος, Κύριος Ερευνητής, Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών ΕΚΚΕ
- Πετράκη Γεωργία, Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Σπυριδάκης Μάνος, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ
- Τσιώλης Γιώργος, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οργανωτική Επιτροπή

- Απανωμεριτάκη Άλκηστη, Υπ. Δρ., Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ
- Βαλάση Δέσποινα, Δρ. Κοινωνιολογίας – Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- Γεωργιτσόπουλος Κυριάκος, Δρ. Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Θεοδωρή Ελένη, Επιστημονική Συνεργάτιδα ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Υπ. Δρ., Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Κολαΐτη Δήμητρα, Υπ. Δρ. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κόκκινου Χαρά, Υπ. Δρ. Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Κορκοντζέλου Χριστίνα, Υπ. Δρ. Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κούτρος Θεόδωρος, Υπ. Δρ. Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιστοσελίδα του συνεδρίου: <https://labour-conf26.soc.uoc.gr/>

Πρόγραμμα Συνεδρίου

Παρασκευή 8 Μαΐου 2026
Κτήριο ΓΣΕΒΕΕ, Αριστοτέλους 46, Αθήνα

09.00 – 09.30	Προσέλευση	
09.30 – 10.15	Χαιρετισμοί Γιώργος Αργεΐτης (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ) Βασιλική Γεωργιάδου (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών) Κώστας Δημουλάς (Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο) Χριστίνα Καρακιουλάφη (Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης) Διονύσης Γράβαρης (Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων ΓΣΕΒΕΕ) Νίκη Μαρωνίτη (Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο) Μάνος Σπυριδάκης (Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ)	Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ
10.15 – 11.30	Ολομέλεια Η λογική του συνεδρίου: «Κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της εργασίας» Συντονιστής: Γιώργος Τσιώλης Ομιλητές: Γεωργία Πετράκη, Μάνος Σπυριδάκης, Δήμητρα Κόφτη, Γιώργος Μπιθυμήτρης	Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ
11.30 – 12.00	Διάλειμμα	
12.00 – 13.30	Panel 1: Επισφάλεια και προοπτικές μετασχηματισμού (Συντονισμός: Δήμητρα Κονδύλη) <ul style="list-style-type: none">• Το μοντέλο της Montragon ως εναλλακτική στην εργασιακή φτώχεια: συνεταιριστικό επιχειρηματικό μοντέλο και εργασία. <i>Παναγιώτα Δανδουλάκη, Παναγιώτης Χονδρός</i>• Εργασία και ετερότητα: Η συμβολή των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης στην εργασιακή και κοινωνικοοικονομική ένταξη ατόμων με σοβαρές ψυχοκοινωνικές προκλήσεις <i>Δανάη Κωτσοπούλου, Χαρίκλεια-Ειρήνη Μπαλαδήμα, Μαρία Κουντζα, Σωτήριος Κουπίδης</i>• Η μερική απασχόληση ιδωμένη ως μια μορφή επισφαλούς εργασίας <i>Όλγα Μπουρουνσούζη</i>• Επισφάλεια, χαμηλό κύρος και εργασιακές ανισότητες: Μετανάστες εργαζόμενοι στους τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα. <i>Στέφανος Αθανασίου, Θεόδωρος Φούσκας, Γεώργιος Ντουινιάς, Πέτρος Γαλάνης</i>	Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ

<p>12.00 – 13.30</p>	<p>Panel 2: Επισφαλής εργασία, άγχος και ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι (Συντονισμός: Μάχη Χατζηγιάννη)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι εργασίας και ταυτοτική υπαγωγή: Διερεύνηση της σχέσης της ταυτοτικής υπαγωγής με την αξιολόγηση των Ψυχοκοινωνικών Κινδύνων Εργασίας και το επίπεδο εργασιακής πίεσης μέσα από συγχρονική μελέτη σε εργαζόμενους στις μεταφορές. <i>Γεώργιος Σταμούλος, Γεράσιμος Προδρομίτης</i> • Κατώτατος μισθός και κανονικοποίηση της επισφάλειας: Αντιλήψεις και εμπειρίες των εργαζομένων σε συνθήκες υψηλού κόστους ζωής <i>Κωνσταντίνος Θεοδωρίδης</i> • Μεσογειακή και κανονικοποιημένη επισφάλεια στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση: μια θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση <i>Κυριάκος Μελίδης</i> • Ο ρόλος του φυσικού περιβάλλοντος της εργασίας στο στρες και στην επαγγελματική εξουθένωση των εργαζομένων στην Ελλάδα <i>Στέλλα Μιχοπούλου</i> • Το στρες ως ακύρωση του «ελεύθερου χρόνου» <i>Αντώνης Δρακωνάκης</i> 	<p>Αίθουσα 205 (2ος όροφος)</p>
<p>12.00 – 13.30</p>	<p>Panel 3: Χρόνος, κοινωνική προστασία και όρια της εργασίας (Συντονισμός: Νίκος Σουλιώτης)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χρόνος μετακίνησης από και προς την εργασία και επιπτώσεις αυτού: Μια στάθμιση κόστους ανάμεσα σε τρεις παράγοντες, τον εργοδότη, τον εργαζόμενο και το μακροπρόθεσμο όφελος των Δημόσιων Οικονομικών <i>Κωνσταντίνος-Ελευθέριος Στεργίου</i> • Ζητήματα επισφαλούς και ελλειμματικής κοινωνικής προστασίας για τους μικρούς επιχειρηματίες και τους αυτοαπασχολούμενους στην Ελλάδα <i>Άννα Καλλιγέρη</i> • Μετά το burnout, πριν από την ανεργία: ματαιωμένες κινητικότητες στην μεθοριακότητα της αναμονής <i>Δήμητρα Μοροσού</i> • Κοινωνική επανένταξη σε συνθήκες επισφαλούς εργασίας: Ποιοτική διερεύνηση σε θεραπευτικές κοινότητες <i>Ελευθερία Τριανταφυλλίδου</i> 	<p>Αίθουσα 206 (2ος όροφος)</p>
<p>13.30 – 15.00</p>	<p>Διάλειμμα – Ελαφρύ γεύμα</p>	
<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 4: Οργάνωση της εργασίας, επισφάλεια και φροντίδα (Συντονισμός: Γλυκερία Σταματοπούλου)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οικονομία της φροντίδας και μεταναστευτική εργασία: Δίκτυα, ευαλωτότητες και μορφές αυτονομίας των φροντιστριών στην Ελλάδα <i>Πηνελόπη Βέργου</i> • Η καθοδήγηση και η υποστήριξη σε καταστάσεις οριακότητας. Η περίπτωση των αναπληρωτών εκπαιδευτικών <i>Πάυλος Λιαρόπουλος</i> • Διερεύνηση των επιδράσεων της έμμισθης οικιακής εργασίας και της εργασίας παροχής φροντίδας στην ποιότητα ζωής και την ένταξη των μεταναστριών στην Ελλάδα <i>Σιντορέλα Χαμίτι, Θεόδωρος Φούσκας, Teresa Terr, Γεώργιος Κουλιεράκης</i> 	<p>Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ</p>

<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 5: Ηλικία, γήρας και βιογραφικές μεταβάσεις της εργασίας (Συντονισμός: Δήμητρα Κολαϊτή)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το γυναικείο σώμα ως μηχανή. Το παράδειγμα των τηλεφωνητριών του Ο.Τ.Ε (1950-1967) <i>Ηλίας Κωνσταντινίδης</i> • «Για ποια ηλικία μου μιλάς; Αφού δουλεύω»: Εργασία μετά τη συνταξιοδότηση και βιοπολιτικές του γήρατος <i>Πάνος Τίγκας</i> • Η «ισορροπία ζωής-εργασίας» ως κανονιστικό ιδεώδες στον συναισθηματικό καπιταλισμό <i>Αθηνά Καρατζά</i> • Πέρα από την «παραγωγική ηλικία»: Νοηματοδοτήσεις και εμπειρίες στο πέρασμα από την εργασία στη συνταξιοδότηση <i>Μαγδαληνή Τσεβρένη</i> 	<p>Αίθουσα 205 (2ος όροφος)</p>
<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 6: Εργασία και κριτική κοινωνική θεωρία (Συντονισμός: Δέσποινα Βαλάση)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εργασία και Κριτική Κοινωνική Θεωρία <i>Νικόλαος Φωλίνας</i> • Η εργασία ως potentia και η κριτική της: Marx και Spinoza <i>Αγγελική Παπαθανασίου</i> • Η κριτική της εργασίας στο <i>Κεφάλαιο</i> του Marx <i>Γεώργιος Μπανασάκης</i> • Από τον Marx στον Fromm: η κριτική της εργασίας και ο ελεύθερος χρόνος <i>Άλκης Νικολακέας</i> • Αισθητικοποίηση της εργασίας <i>Νίκος Τζανάκης-Παπαδάκης</i> 	<p>Αίθουσα 206 (2ος όροφος)</p>
<p>16.30 – 17.00</p>	<p>Διάλειμμα</p>	
<p>17.00 – 18.30</p>	<p>Panel 7: Υποκειμενικότητα και ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις της εργασίας (Συντονισμός: Έφη Μακρίδου)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Συναισθηματική εργασία και πανοπτισμός: Συμπεράσματα από μια έρευνα πεδίου <i>Σταύρος Κώστας</i> • Εργασία, υποκειμενικότητα και ψυχοκοινωνική υποστήριξη: Η εμπειρία των Κέντρων Ημέρας Υποστήριξης Εργαζομένων μέσα από κριτικές θεωρίες σταδιοδρομίας <i>Νίκος Δρόσος, Εύα Κορομηλά</i> • Το στίγμα της ψυχικής ασθένειας και οι διακρίσεις στην εργασία: Ανθρωπολογική προσέγγιση στην εφαρμογή του μοντέλου της Υποστηριζόμενης Απασχόλησης στο οικοσύστημα των ΚοιΣΠΕ στην Ελλάδα <i>Δανάη Κωτσοπούλου, Χαρίκλεια-Ειρήνη Μπαλαδήμα, Μαρία Κουντζα, Σωτήριος Κουπίδης</i> • Παρενόχληση λόγω φύλου στον χώρο εργασίας, συναισθηματικές αντιδράσεις και εικονική πραγματικότητα: Ευρήματα από το έργο GAIA <i>Αγγελική Γαζή, Πόπη Σταυρούλια, Αντωνία Τσιτσελή, Κωνσταντίνος Θεοδωρίδης</i> 	<p>Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Το σώμα στο σπίτι: Φύλο, χώρος και συναισθηματική εργασία στις μορφές home-based απασχόλησης <i>Ευαγγελία Μπίτη</i> 	
17.00 – 18.30	<p>Panel 8: Φροντίδα, υγεία και ευαλωτότητα</p> <p>(Συντονισμός: Αγγελική Αθανασοπούλου)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το δημόσιο νοσοκομείο και η επαγγελματική εξουθένωση του υγειονομικού προσωπικού: μελέτη περίπτωσης για τις προκλήσεις, αιτίες και παρεμβάσεις <i>Ευαγγελία (Λίλιαν) Σουμέλη</i> • Τα δεσμά της συναισθηματικής εργασίας στο έργο της Arlie R. Hochschild <i>Φωτεινή Βουτσά</i> • ‘Κάποιες δουλειές τις κάνεις με τα χέρια και κάποιες δουλειές τις κάνεις με την καρδιά’. Μετανάστριες και Ελληνίδες αμειβόμενες κατ’ οίκον φροντίστριες ηλικιωμένων και «συν-αισθηματική εργασία» <i>Αγγελική Αθανασοπούλου</i> • Ηθική παρενόχληση και εργασιακή ικανοποίηση: Εμπειρική διερεύνηση σε εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης <i>Αργυρώ Χαροκοπάκη, Μαρία Βελντέ</i> • Η ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες στην αγορά εργασίας - δεδομένα & προτάσεις <i>Κωνσταντίνος Φασνάκης, Αγγελική Αικατερίνη Ντιγριντάκη</i> 	Αίθουσα 205 (2ος όροφος)
17.00 – 18.30	<p>Panel 9: Οργάνωση, πολιτική και ιδεολογία στο συνδικαλιστικό κίνημα</p> <p>(Συντονισμός: Γιώργος Μπιθυμήτρης)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τα σωματεία των επισφαλών εργαζομένων: Η αγωνιστική παρέμβαση Labour στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση <i>Άννα Κουμανταράκη</i> • Συνδικάτα, ιδεολογία και κλιματική αλλαγή: μία εμπειρική καταγραφή <i>Γιώργος Μπιθυμήτρης</i> • Πειραιϊκή-Πατραϊκή: Συνδικαλιστική δραστηριότητα στο εργοστασιακό συγκρότημα Πάτρας κατά τη Μεταπολίτευση (1974-1989) <i>Άκης Παλαιολόγος</i> • Η «αθλητικοποίηση» της διδασκαλίας και η «αρσενικοποίηση» της συνδικαλιστικής ηγεσίας: Έμφυλες ιεραρχήσεις στον διδασκαλικό συνδικαλισμό (ΔΟΕ) 1983–2023 <i>Χατζηστρατή Μαγδαληνή</i> • Διανομείς στις πλατφόρμες: Αναζητώντας ένα κοινό αγωνιστικό όραμα <i>Γρηγόρης Τσαρδανίδης</i> 	Αίθουσα 206 (2ος όροφος)
18.30 – 19.00	Διάλειμμα	
19.00 – 20.30	<p>Panel 10: Συγκριτικές και διαγενεακές προσεγγίσεις της εργασίας στην εμπειρική έρευνα</p> <p>(Συντονισμός: Νίκος Φωτόπουλος)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Βιομηχανία 4.0 και Ετοιμότητα Εργαζομένων: Μια εμπειρική ανάλυση για 15 επαγγέλματα της ελληνικής αγοράς εργασίας <i>Ελένη Δρακάκη, Κώστας Μπουκουβάλας, Δημήτρης Παϊταρίδης</i> • Skills Foresight – A Tentative Pro-Labour Approach <i>Elina Drakaki, Stelios Gialis, Vasiliki Krommyda</i> 	Αμφιθέατρο ΓΣΕΒΕΕ

	<ul style="list-style-type: none"> • Between Precarity and Normativity: Millennials and Gen Z Navigating Adulthood under Neoliberal Governance <i>Aglaia Farou</i> • Όψεις της εργασίας στην Ελλάδα: Μια διαγενεακή συγκριτική προσέγγιση <i>Σταμάτης Αμαριανάκης</i> 	
19.00 – 20.30	<p>Panel 11: Συλλογική εκπροσώπηση, μαθητεία και εργασιακές σχέσεις</p> <p>(Συντονισμός: Δήμητρα Κόφτη)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Από τη μάθηση στην εκπροσώπηση: το 4ο μεταλυκειακό έτος – τάξη μαθητείας ως εργαστήριο κοινωνικού διαλόγου στο 1ο Επαγγελματικό Λύκειο – 1ο Εργαστηριακό Κέντρο Αγίου Δημητρίου, την σχολική περίοδο 2025 – 2026 <i>Κωνσταντίνα Ιωαννίδου, Δημήτριος Κοτσιφάκος</i> • Μετασχηματισμοί των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των συνδικαλιστικών πρακτικών στην Ελλάδα: Παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων του προγράμματος ImproCollBar. <i>Χριστίνα Κορκοντζέλου, Δήμητρα Κόφτη</i> • Η αυτορρύθμιση στον δημόσιο τομέα: Η περίπτωση του Κώδικα Ηθικής και Επαγγελματικής Συμπεριφοράς Υπαλλήλων Δημοσίου Τομέα. <i>Γεωργία Βασσάλου</i> • Καινοτομίες αυταρχισμού ως εργαλείο επαναρρύθμισης των συλλογικών εργασιακών σχέσεων: η συνδικαλιστική πρόκληση της αποκατάστασης της αρχής της συλλογικής αυτονομίας <i>Απόστολος Καψάλης</i> 	Αίθουσα 205 (2ος όροφος)
19.00 – 20.30	<p>Panel 12: Έμφυλα σώματα, βία και συναισθηματική εργασία</p> <p>(Συντονισμός: Χριστίνα Καρακιουλάφη)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έμφυλα σώματα στην εργασία: Έμφυλη βία και ενσώματη εμπειρία <i>Ιωάννα Προφύρη</i> • Ανάμεσα στο χαμόγελο και τον θυμό: Μια αυτοεθνογραφία του συναισθηματικού rollercoaster και της σωματικής πειθάρχησης στην εργασία <i>Γεωργία Ρήνα</i> • Φύλο και Εργασία στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες: Η Περίπτωση των Ελληνικών Μουσείων <i>Χριστίνα Μπότσου</i> • UFemTP: Μια ενεργοποιητική εκπαίδευση και μια πολυμεσική πλατφόρμα <i>Ναταλία Κουτσούγερα, Βούλα Τουρή, Μαριλένα Γάτσιου</i> • Σεξουαλική Παρενόχληση στον τομέα της φιλοξενίας. Μελέτη περίπτωσης μέσω της αφηγηματικής ανάλυσης <i>Γιώργος Τριανταφύλλου, Χριστίνα Καρακιουλάφη, Γεωργία Βαζάκη</i> 	Αίθουσα 206 (2ος όροφος)

Σάββατο 9 Μαΐου 2026

Κτήριο Παντείου, Λεωφ. Α. Συγγρού 136, Καλλιθέα

09.30 – 10.00	Προσέλευση	
10.00 – 11.30	<p>Panel 13: Θεωρητικές και ιστορικές αναγνώσεις της εργασίας (Συντονισμός: Ιωάννα Τσίγκανου)</p> <ul style="list-style-type: none">• Παραγωγικοί και Πλεονάζοντες: Το Κανονικό και το Παθολογικό στη φουκωική προβληματική της εργασίας <i>Χριστόφορος Παπασπύρου</i>• Από τον «επιμελητή» στον «έκτακτο» αρχαιολόγο: ιδεολογία και καθεστώτα ρύθμισης στην ελληνική αρχαιολογική επιστήμη <i>Κλέα Δαραβίγκα</i>• Εργασιακή ταυτότητα υπό αμφισβήτηση: βιωματικές αφηγήσεις νηπιαγωγών στη Λέσβο <i>Ελένη Ζάχου</i>• Καταμερισμός της καλλιτεχνικής εργασίας και κοινωνική διαφοροποίηση: από τα δίκτυα συνεργασίας στα πεδία και τα συστήματα <i>Μαρία Κοτσίνη</i>• Πέρα από την Αποβιομηχάνιση: Εργασία, Τάξη και Ταυτότητα σε Συνθήκες Ανάκαμψης της Βιομηχανίας <i>Νίκος Τζήμας</i>	Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II
10.00 – 11.30	<p>Panel 14: Πλατφορμοποίηση, κανονιστική ρύθμιση και ψηφιακή εργασία (Συντονισμός: Σωκράτης Κονιόρδος)</p> <ul style="list-style-type: none">• Technofeudalism or Capitalism? A Feenbergian Critique of Labour under Cloud Capital <i>Μαρία Μαλανδράκη</i>• Δίκαιο και ψηφιακή εργασία υπό την οπτική της Κοινωνιολογίας του δικαίου <i>Ελένη Ρεθυμιωτάκη</i>• Ο εργαζόμενος ως επιχειρηματίας του εαυτού: LinkedIn, personal branding και μετασχηματισμοί της εργασιακής ηθικής <i>Ευάγγελος Δεληγιαννίδης</i>• Ψηφιοποίηση της Εργασίας, Εργασία σε Πλατφόρμες και η Οδηγία για την Εργασία σε Πλατφόρμες. Μια μετάβαση από το άτυπο στο επίσημο/τυπικό; <i>Σωκράτης Κονιόρδος</i>• Η εργασία των κρατουμένων ως μηχανισμού πειθάρχησης και συγκρότησης του έγκλειστου υποκειμένου. Η περίπτωση του Σωφρονιστικού Καταστήματος Κορυδαλλού I (ανδρική φυλακή) <i>Καλλιόπη Ορφανάκη, Ιωάννης Πέτσας, Μαρκέλλα Σιταρά</i>	Αμφιθέατρο 2
10.00 – 11.30	<p>Panel 15: Εργασία, κοινότητες και μορφές ζωής (Συντονισμός: Αριστοτέλης Τύμπας)</p> <ul style="list-style-type: none">• Πέρα από τον νεοφιλελεύθερο μύθο: Ρομά μουσικοί ως ιστορικά επιχειρηματικά υποκείμενα <i>Ασπασία (Σίσσυ) Θεοδοσίου</i>	Αμφιθέατρο 3

	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει «δουλεύουμε»; Εργασία, faena και ψηφιακές κοινοτικές υποδομές σε αυτοχθονικά εγχειρήματα στο Μεξικό <i>Παρασκευή Ζώταλη</i> • Η εργασία ως βίωμα, ταυτότητα και κοινωνική ένταξη των Ποντίων προσφύγων την περίοδο του Μεσοπολέμου <i>Παναγιώτα Νικολαΐδου</i> • Προς μια «ρυθμισμένη απορρύθμιση»: το πέρασμα από τις αξίες στην αξία στις μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα <i>Γιώργος Πουλημενάκος</i> • Arts of Living Beyond the Wage: Poly-Work, Precarious Care and Emerging Work Ethics in Greece <i>Maria Pantazidou</i> 	
11.30 – 12.00	Διάλειμμα	Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II (Φουαγιέ)
12.00 – 13.30	<p>Panel 16: Ιστορικότητα, επαγγέλματα και καθεστώτα εργασίας (Συντονισμός: Μάνος Σπυριδάκης)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μεταξύ οικιακής σφαίρας και κρατικής υπηρεσίας: Η έμφυλη διάσταση της εργασίας σε φάρους <i>Παρασκευή Κακαρούχα</i> • Εκπαιδευτική Πολιτική και Κοινωνικά Αφηγήματα: «Κατασκευάζοντας» το επάγγελμα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα <i>Ελένη Τσικνάκου</i> • Η λογική του κλειστού επαγγέλματος στον μεσοπόλεμο: μονοπώλια, επαγγελματοποίηση και ηθική οικονομία <i>Νίκος Ποταμιάνος</i> • Ανθεκτικότητα και Μαστοριά Πέραν του Οικονομισμού: Γυναίκες Τεχνίτες Διατηρώντας την Παραδοσιακή Αργυροχρυσοχοΐα Μέσα από την Κρίση <i>Φωτεινή Μαστρογιάννη</i> • Total institutions and elderly care work: Enriching or conflicting with nonwork domains? <i>Andreas Georgiou, Helen Salavou, Panagiotis Kyriakopoulos, Xenia Mamakou, Emmanouil Sofikitis</i> 	Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II
12.00 – 13.30	<p>Panel 17: Νοηματοδοτήσεις της εργασίας, τάξη και ιστορικές μεταβάσεις (Συντονισμός: Γιώργος Τσιώλης)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δουλεύοντας για το Ιστόρημα: υποκειμενικότητες και αντιστάσεις νέων εργαζομένων <i>Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Αντώνης Αντωνίου</i> • Δουλεύοντας δίπλα-δίπλα: Εγγύς αποστάσεις, αξίες και (α)όρατες εξουσίες της εργολαβοποίησης <i>Δήμητρα Κόφτη</i> • Διαδικασίες υποκειμενοποίησης εργαζομένων στη δημιουργική οικονομία: από τον εργαζόμενο επιχειρηματία του εαυτού του στον μοναδικό εργαζόμενο <i>Γιώργος Τσιώλης</i> • Συναισθηματική εργασία και εσωτερίκευση στο νεοφιλελεύθερο εργασιακό περιβάλλον <i>Ιωάννα Μακρή</i> 	Αμφιθέατρο 2

<p>12.00 – 13.30</p>	<p>Panel 18: Τεχνητή νοημοσύνη, αλγοριθμική διοίκηση και έλεγχος (Συντονισμός: Χριστίνα Κορκοντζέλου)</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Δεν είμαστε νούμερα, εμείς φέρνουμε τα νούμερα»: Ψηφιακή επιτήρηση, δείκτες απόδοσης (KPIs) και διαπραγματεύσεις για την μετρησιμότητα και την αξία της εργασίας στα τηλεφωνικά κέντρα <i>Χριστίνα Κορκοντζέλου</i> • Τεχνητή Νοημοσύνη, αλγοριθμική διοίκηση και νέες προκλήσεις για τον κόσμο της εργασίας, το εργατικό δίκαιο και τις συλλογικές συμβάσεις. <i>Ασημίνα Ηλιοπούλου, Αλέξανδρος Μινωτάκης</i> • Οι εργαζόμενοι στις παραστατικές τέχνες στην «δίνη» των πλατφορμών και της ΤΝ: το παράδειγμα της οπτικοακουστικής/ κινηματογραφικής παραγωγής <i>Πένυ Παπαγεωργοπούλου, Χριστίνα Καρακιουλάφη</i> • Μετασχηματισμοί στον κλάδο των ταξί της Αττικής: Πλατφόρμες εργασίας και απορρυθμίσεις <i>Σπύρος Θεριανός</i> • Τεχνητή Νοημοσύνη και Εργασία: Μια Ανάλυση του Δημόσιου Λόγου σε Ελλάδα και Αλβανία <i>Γιόν Πριφτι, Αριστοτέλης Τύμπας</i> 	<p>Αμφιθέατρο 3</p>
<p>13.30 – 15.00</p>	<p>Διάλειμμα – Ελαφρύ γεύμα</p>	<p>Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II (Φουαγιέ)</p>
<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 19: Ψηφιακές υποκειμενικότητες, σώμα και εργασία (Συντονισμός: Ασπασία Ι. Τσαούση)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής στον Ευρωπαϊκό Νότο ως πρόβλημα αθλήτων συνεπειών <i>Ασπασία Ι. Τσαούση, Κωνσταντίνος-Ελευθέριος Στεργίου</i> • Τεχνητή Νοημοσύνη και Δημόσια Υγεία: Η Ηθική Διάσταση της Εργασίας στην Εποχή της ΤΝ στη Δημόσια Υγεία <i>Βασίλειος Γιαννακόπουλος</i> • Σεξ-εργασία σε ψηφιακά περιβάλλοντα: πολιτικές του σώματος, τεχνητή νοημοσύνη και μετρησιμότητα της εργασιακής εμπειρίας <i>Γιώργος Ηλίας Σακκάς</i> • Από τη χειρωνακτική στην ψηφιοποιημένη εργασία της ύστερης νεωτερικότητας: εργασιακή διακινδύνευση και συνεχής κατάρτιση κατά τον Ulrich Beck <i>Χαράλαμπος Ι. Κουτής</i> • Επιβιώνοντας στο σύμπαν των call centers: Επισφάλεια, χαμηλοί μισθοί και αλγοριθμική διοίκηση <i>Γιώργος Πουλάδος</i> 	<p>Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II</p>

<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 20: Δεξιότητες, επαγγέλματα και επαγγελματικές ταυτότητες</p> <p>(Συντονισμός: Ελένη Θεοδωρή)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Από τον Άνθρακα στο Πράσινο: Διαδρομές Δεξιοτήτων για Βασικούς Αναδυόμενους Τομείς σε Περιοχές Δίκαιης Μετάβασης <i>Γεώργιος Γαλανός</i> • Βιογραφικές τροχιές επαγγελματικών συμβούλων και συστημικές επιδράσεις στη συγκρότηση ενός επισφαλούς επαγγελματικού πεδίου <i>Ελένη Θεοδωρή</i> • Η Μη-Αναγνώριση του Youth Work στην Ελλάδα: Επαγγελματική Ταυτότητα και Θεσμικά Εμπόδια <i>Έρη Ελευθερία Παπαδοπούλου</i> • Θεσμική αναγνώριση και επαγγελματικά όρια στην ψυχοθεραπεία: διαφοροποιήσεις μεταξύ Ελλάδας και ευρωπαϊκών πλαισίων για κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους <i>Δημήτρης Βουτυράκης, Σταματία Γουρνά</i> • Από την εμπειρική εργασία στην πιστοποιημένη γνώση: Η περίπτωση των τεχνιτριών νυχιών από τον μεσοπόλεμο ως σήμερα <i>Φαίδρα Δουζίνα-Μπακαλάκη</i> 	<p>Αμφιθέατρο 2</p>
<p>15.00 – 16.30</p>	<p>Panel 21: Δημιουργικά επαγγέλματα, εξειδίκευση και επαγγελματικά όρια</p> <p>(Συντονισμός: Θεόδωρος Κούτρος)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επάγγελμα τραγουδοποιός: Αφηγήσεις και αυτοεθνογραφικές προσεγγίσεις για την εργασιακή επισφάλεια <i>Βασίλης Φλώρος</i> • Η αναβίωση της χειροτεχνίας στις ΗΠΑ: ένας νέος (-παλιός) κλάδος απασχόλησης <i>Νίκος Γράβαρης</i> • Η ανάδυση του επαγγέλματος του φωτογράφου πλατό στον αμερικανικό κινηματογράφο (1895-1927): μετασχηματισμοί της εργασίας και επαγγελματική εξειδίκευση <i>Στυλιανός Κυπραίος</i> • Καλλιτεχνική μικρο-επιχειρηματικότητα στον χώρο του θέατρου και του χορού: κίνητρα, δεξιότητες και προκλήσεις <i>Χριστίνα Καρακιουλάφη, Χαρά Κόκκινου, Θεόδωρος Κούτρος</i> • Η απαξίωση της επαγγελματικής φωτογραφίας στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία. <i>Χριστίνα Ζαχοπούλου</i> 	<p>Αμφιθέατρο 3</p>
<p>16.30 – 17.00</p>	<p>Διάλειμμα</p>	<p>Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II (Φουαγιέ)</p>

<p>17.00 – 18.30</p>	<p>Panel 22: Παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, αναδιαρθρώσεις και εργασία</p> <p>(Συντονισμός: Γεωργία Πετράκη)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πώς επιδρά η χρηματοπιστικοποίηση (financiarisation) στο επίπεδο των χώρων εργασίας, μέσα από το παράδειγμα μονάδας E@A της NOKIA στην Αθήνα <i>Γεωργία Πετράκη</i> • Συμβολαιακή γεωργία vs κοινωνικό συμβόλαιο: όψεις αμοιβαιότητας στην ελληνική ύπαιθρο <i>Δημήτριος Γιαννακόπουλος</i> • Ονοματοδοτώντας την εργασία: ταξινομήσεις, ιεραρχίες και αορατότητες στα ταξινομητικά σχήματα κατηγοριοποίησης επαγγελματιών <i>Δέσποινα Βαλάση</i> • Η εργασία σε συνθήκη απεμπόλησης της εργοδοτικής ευθύνης- Η απόκρυψη του πραγματικού υπεύθυνου εργοδότη <i>Ζωή Γκίνδη</i> • Η παγκόσμια αλυσίδα της αξίας στη Digital: Οι επιδράσεις των αναδιαρθρώσεων στον καταμερισμό της εργασίας <i>Κυριάκος Γεωργιτισσοπούλος</i> 	<p>Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II</p>
<p>17.00 – 18.30</p>	<p>Panel 23: Ευρωπαϊκές στρατηγικές, φροντίδα και δίκαιη μετάβαση</p> <p>(Συντονισμός: Μαρία Καραμεσίνη)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις και εξατομίκευση του κοινωνικού κινδύνου: Η περίπτωση της μεταρρύθμισης του Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης. <i>Βαγγέλης Κουμαριανός</i> • Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης στην αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ/Δ.ΥΠ.Α. <i>Μαρία Καραμεσίνη, Γεωργία Δημήτρη</i> • Εργασία και φροντίδα: ολιστικές προσεγγίσεις, διαθεματικότητα και αναστοχασμός στη σύγχρονη κοινωνική πολιτική <i>Κυριακή Λαμπροπούλου</i> • Αυτοαπασχόληση και κοινωνική προστασία στον μεταβαλλόμενο κόσμο της εργασίας. Η ελληνική περίπτωση <i>Βαρβάρα (Μπέρρυ) Λαλιώτη</i> 	<p>Αμφιθέατρο 2</p>
<p>18.30 – 19.30</p>	<p>Κλείσιμο συνεδρίου – Ολομέλεια</p> <p>«Πεπραγμένα του συνεδρίου και προοπτικές» - Ανοικτή συζήτηση</p> <p>Συντονισμός: Γεωργία Πετράκη</p>	<p>Αμφιθέατρο Σάκη Καράγιωργα II (Φουαγιέ)</p>

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Panel 1:

Επισφάλεια και προοπτικές μετασχηματισμού (Συντονισμός: Δήμητρα Κονδύλη)

Το μοντέλο της Monragon ως εναλλακτική στην εργασιακή φτώχεια: συνεταιριστικό επιχειρηματικό μοντέλο και εργασία.

- ΔΑΝΔΟΥΛΑΚΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ, Υποψήφια Διδάκτωρ-Πανεπιστήμιο, Πελοποννήσου
- ΧΟΝΔΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Υποψήφιος Διδάκτωρ-Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Υπάρχει μια αυξανόμενη συναίνεση ότι το συνεταιριστικό επιχειρηματικό μοντέλο και οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ.) είναι ένας θεσμός ανταποκρίνεται στις περισσότερες από τις διαστάσεις της φτώχειας, παρέχοντας ευκαιρίες, διευκολύνοντας την ενδυνάμωση και ενισχύοντας την ασφάλεια. Αλλά ποια είναι η βάση του ισχυρισμού ότι το συνεταιριστικό μοντέλο έχει τη δυνατότητα να μειώσει τη φτώχεια; Η παρούσα εργασία παρουσιάζει μια βιβλιογραφική ανασκόπηση εμπειρικής έρευνας σχετικά με τη δυνατότητα των μη κρατικών συνεταιρισμών να μειώσουν τη φτώχεια και βρίσκει ουσιαστικά στοιχεία που υποστηρίζουν αυτόν τον ισχυρισμό. Άλλωστε, ο συνεταιρισμός ήταν μια αρκετά κοινή θεσμική καινοτομία που προωθήθηκε με σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού, την προώθηση της δικαιοσύνης και της αξιοπρέπειας στην εργασία.

Εστιάζοντας στο μοντέλο της Συνεταιριστικής Εταιρείας Mondragon, του τρίτου μεγαλύτερου συνεταιρισμού στον κόσμο και δέκατης μεγαλύτερης ισπανικής εταιρείας, αναδεικνύουμε πως αυτό κατάφερε να δημιουργήσει ένα ισχυρό περιφερειακό σύστημα συνεταιριστικών εργαζομένων: κατάρτιση και εκπαίδευση, έρευνα και το δικό της τραπεζικό σύστημα. Η εμπειρία της βασικής περιφερειακής ανάπτυξης αποτελεί μια εμπειρία επίτευξης πραγματικά βιώσιμης τοπικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης σε ένα πλαίσιο ενδημικής φτώχειας, αναγκαστικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης, εμφύλιων συγκρούσεων και βιομηχανικής παρακμής, καθιστώντας την έτσι μία από τις πιο επιτυχημένες εμπειρίες περιφερειακής ανάπτυξης στην ΕΕ.

Στόχος είναι να δοθεί μια σαφέστερη κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών του πλεονεκτήματος των συνεταιρισμών και της βάσης για τους ισχυρισμούς σχετικά με τις δυνατότητες των συνεταιρισμών να μειώσουν τη φτώχεια. Μοντέλα όπως αυτό της Mondragon κατάφεραν να δώσουν προτεραιότητα στην απασχόληση και την αλληλεγγύη, δείχνοντας ότι οι άριστες επιχειρηματικές πρακτικές μπορούν να είναι συμβατές με μια ισχυρή συνεταιριστική προσέγγιση βασισμένη σε αξίες. Η παρούσα εργασία συμβάλλει στη γνώση σε μια χρονική στιγμή που οι μη κρατικοί συνεταιρισμοί επιστρέφουν στην αναπτυξιακή ατζέντα. Η απόδειξη ότι ένα τέτοιο σύστημα λειτουργεί κάπου πολύ καλά και έχει ήδη αναπαραχθεί σε γειτονικές περιοχές αλλά και αλλού στην Ισπανία, αποτελεί ισχυρή απόδειξη ότι όχι μόνο είναι σαφώς ένα εξαιρετικά επιθυμητό αποτέλεσμα, αλλά ότι θα μπορούσε να λειτουργήσει και αλλού στον κόσμο, και ότι τα προγράμματα και οι δομές που έχουν σχεδιαστεί για να εξυπηρετούν τις βασικές αξίες και τις φιλοδοξίες του δεν είναι απαραίτητα καταδικασμένα σε διασπορά από τους ισχυρούς ανέμους της παγκόσμιας οικονομίας.

Εργασία και ετερότητα: Η συμβολή των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης στην εργασιακή και κοινωνικοοικονομική ένταξη ατόμων με σοβαρές ψυχοκοινωνικές προκλήσεις

- ΔΑΝΑΗ ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Υποστηρίκτρια Εργασίας Εξειδικευμένου Γραφείου Υποστηριζόμενης Απασχόλησης (ΕΓΥΑ) ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ-ΕΙΡΗΝΗ ΜΠΑΛΑΔΗΜΑ, Ψυχολόγος ΒΑ, ΜSc Επιστημονικά Υπεύθυνη ΕΓΥΑ-Συμβουλευτική Υπηρεσία ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΝΤΖΑ, Ψυχίατρος MD, PhD-Πρόεδρος Συμβουλευτικής Υπηρεσίας ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΟΥΠΙΔΗΣ, Ιατρός Εργασίας, Ιατρός Δημόσιας Υγείας & Κοινωνικής Ιατρικής- Πρόεδρος ΔΣ ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς- Πρόεδρος ΔΣ Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Κοινωνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος (ΠΟΚοιΣΠΕ)

Στην παρούσα μελέτη αναλύονται οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας και εργασιακής ενσωμάτωσης ατόμων που αντιμετωπίζουν σοβαρά ψυχοκοινωνικά ζητήματα, μέσα από τα δεδομένα της πολυετούς λειτουργίας του Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) «Αθηνά-Ελπίς» (2011 έως σήμερα). Οι 34 ΚοιΣΠΕ που λειτουργούν πανελλαδικά αποτελούν ένα ιδιαίτερο υβριδικό μοντέλο της Κοινωνικής Οικονομίας, καθώς δρουν ταυτόχρονα ως θεσμοθετημένες Μονάδες Ψυχικής Υγείας και ως επιχειρηματικοί φορείς με πλήρη δραστηριότητα. Μέσω της διττής υπόστασης, διαμορφώνουν έναν κομβικό άξονα στο πλαίσιο της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, μετατρέποντας την εργασία από απλό θεραπευτικό μέσο σε ουσιαστικό εργαλείο κοινωνικής ένταξης και οικονομικής αυτονομίας.

Με την πρόσφατη θεσμοθέτηση του άρθρου 17 του Ν. 5129/2024, οι ΚοιΣΠΕ αναγνωρίστηκαν επίσημα ως φορείς κοινωνικής και εργασιακής ένταξης, ενισχύοντας την ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας για ευάλωτες ομάδες. Η έρευνα εξετάζει πώς η συστηματική επανεπένδυση των κερδών στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας επιτρέπει την ανάπτυξη εξατομικευμένων πρακτικών υποστήριξης, οι οποίες ενδυναμώνουν την επαγγελματική ταυτότητα των μελών-εργαζομένων και μειώνουν την εξάρτηση από επιδοματικές πολιτικές. Η διαχρονική εξέλιξη των βασικών δεικτών—τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο αποκαταστασιακών στόχων— αναδεικνύει την επιτακτική ανάγκη για δράσεις ψυχοκοινωνικής πρόληψης. Οι δράσεις συμβάλλουν στη δραστική μείωση του φορτίου των ψυχικών διαταραχών στην Ελλάδα, ωφελώντας άμεσα τους λήπτες υπηρεσιών, τις οικογένειές τους και τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του δημόσιου συστήματος υγείας.

Παράλληλα, διερευνάται η επίδραση του κοινωνικού στίγματος και η αναγκαιότητα εφαρμογής σύγχρονων πολιτικών συμπερίληψης. Στο πλαίσιο του Ν. 4443/2016 περί ίσης μεταχείρισης και καταπολέμησης των διακρίσεων, υπογραμμίζεται η θεσμική υποχρέωση των εργοδοτών για εύλογες προσαρμογές, οι οποίες αίρουν τα εμπόδια του εργασιακού αποκλεισμού. Η διαμόρφωση μιας νέας συμπεριληπτικής κουλτούρας στους εργασιακούς χώρους μετασχηματίζει τις παραδοσιακές πολιτισμικές αναπαραστάσεις της εργασιακής «κανονικότητας». Συμπερασματικά, τα ευρήματα υπογραμμίζουν την καταλυτική σημασία της εφαρμογής καινοτόμων δημόσιων πολιτικών που προάγουν την εργασιακή ετερότητα ως βασικό πυλώνα κοινωνικής συνοχής, προόδου και δίκαιης οικονομικής ανάπτυξης στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Η μερική απασχόληση ιδωμένη ως μια μορφή επισφαλούς εργασίας

- ΟΛΓΑ ΜΠΟΥΡΟΥΝΣΟΥΖΗ, Υποψήφια Διδάκτωρ (PhD) στην Κοινωνιολογία της Εργασίας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σε κοινωνίες καπιταλιστικές σχέσεις, συνειδήσεις, αντιλήψεις διαπλάθονται από παραγωγικές σχέσεις. Τα υποκείμενα ζώντας σε συνθήκες επισφάλειας, επικινδυνότητας, ευελιξίας, διαμορφώνουν αλλοτριωμένες σχέσεις οι οποίες επικαθορίζονται από σχέσεις υλικών πραγμάτων. Η επισφάλεια, αβεβαιότητα φυσικοποιείται, θεωρείται δεδομένη με όλες τις καταστρεπτικές συνέπειες για την ανθρώπινη ύπαρξη. Η μερική απασχόληση ως είδος εργασίας κατ' επέκταση συγκεκριμένος τρόπος ζωής, δημιουργεί συνθήκες και όρους επισφάλειας. Οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης αποκτούν το λεγόμενο «habitus», δηλαδή να δρουν, να υιοθετούν ιδέες, πεποιθήσεις που να ταιριάζουν σε απαιτήσεις του εργασιακού περιβάλλοντος. Καθώς η θέση τους είναι μειονεκτική, οι προοπτικές ανέλιξής τους ισχνές, παραμένουν έκθετοι σε σχέσεις εκμετάλλευσης εξαναγκαστικές δοκιμάζοντας τα όρια της ανθρώπινης υπομονής. Χειραγωγούνται ακολουθώντας πρότυπα, κανόνες, οι οποίοι με το χρόνο κρυσταλλωποιούνται καθορίζοντας με τρόπο ολοκληρωτικό την σκέψη και βούλησή τους. Οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης ακολουθούν πιστά προκατασκευασμένα μοντέλα συμπεριφοράς. Δεν κατανοούν πλήρως γεγονότα που αφορούν την ίδια τους τη ζωή. Ενώ φαινομενικά δρουν αυτόνομα, στην πραγματικότητα πράττουν με τρόπο σχεδόν πανομοιότυπο. Ο σημερινός εργαζόμενος μερικής απασχόλησης είναι ακόμη πιο ανίσχυρος σε σύγκριση με τον προλετάριο για το οποίο μιλάει ο Μαρξ στα κείμενά του. Δε διαθέτει καν «ολόκληρη» παρά «μισή» δουλειά. Δεν έχει καν συνείδηση του εαυτού του. Το «είναι» του επικαθορίζεται από το «κοινωνικό του είναι». Οι κοινωνικές συμβάσεις και πρότυπα κατασκευάζουν καλά δομημένες εικόνες για την εργασία από τις οποίες είναι δύσκολο να ξεφύγει. Βέβαια, δεν ενσωματώνεται στο σύστημα εργασίας αυτόματα από τη μια στιγμή στην άλλη. Έχει μάθει από πολύ νωρίς να κανονικοποιεί μοτίβα ελέγχου και κυριαρχίας. Σαν άλλος «Homo Precarius» έχει μάθει να δέχεται ως δικές του ζωές, ιδέες, βουλήσεις που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένο τύπο παραγωγικών σχέσεων. Φτωχοποιημένος καθώς είναι εντάσσεται στη δυαδική αγορά εργασίας. Ενστερνίζεται αυθαίρετες πολιτιστικές σταθερές που επιβάλλονται εκ των άνω στερώντας του το δικαίωμα σε αξιοπρεπή διαβίωση.

Επισφάλεια, χαμηλό κύρος και εργασιακές ανισότητες: Μετανάστες εργαζόμενοι στους τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα.

- ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ -Μεταπτυχιακός Φοιτητής,
- ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΦΟΥΣΚΑΣ,
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΤΟΥΝΙΑΣ,
- ΠΕΤΡΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ, Τμήμα Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Εισαγωγή: Οι τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από επισφαλείς συνθήκες εργασίας και χαμηλό κοινωνικό κύρος. Οι συνθήκες αυτές αποτρέπουν

τους γηγενείς από το να καλύψουν τις συγκεκριμένες θέσεις εργασίας, οι οποίες καλύπτονται, ως επί το πλείστον από εργαζόμενους προερχόμενους από τρίτες χώρες.

Σκοπός: Μέσω της παρούσας έρευνας εξετάζονται οι επιδράσεις τις επισφαλούς, χαμηλού κύρους εργασίας στους τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών στην ποιότητα ζωής, στην υγεία και στις προσπάθειες ένταξης των μεταναστών εργαζομένων του συγκεκριμένου τομείς.

Μέθοδος: Η έρευνα βασίστηκε σε συνδυασμό δύο ερευνητικών εργαλείων: α) συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας με τη μέθοδο PRISMA και β) ποιοτική έρευνα μέσω ημιδομημένων προσωπικών συνεντεύξεων. Το ερευνητικό δείγμα αποτέλεσαν Αλβανοί μετανάστες εργαζόμενοι στο κατασκευαστικό τομέα και νότιο- Ασιάτες μετανάστες εργαζόμενοι στον αγροτικό τομέα.

Αποτελέσματα: Η επισφαλής, χαμηλού κύρους εργασία στους τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από προσωρινότητα, χαμηλές και μη σταθερές αμοιβές, περιορισμένη κοινωνική προστασία και υψηλό κίνδυνο εργασιακών ατυχημάτων. Οι εργαζόμενοι βιώνουν αυτές τις εργασιακές συνθήκες ως κανονικότητα, στα πλαίσια της εργασίας τους σε αυτούς τους τομείς. Παράλληλα, το μεταναστευτικό καθεστώς και σε ορισμένες περιπτώσεις η έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων εντείνουν περαιτέρω την εργασιακή επισφάλεια.

Συμπεράσματα: Η επισφαλής, χαμηλού κύρους εργασία στους τομείς των κατασκευών και των αγροτικών καλλιεργειών επιδρά δυσμενώς σε πολλαπλές πλευρές της ζωής των μεταναστών εργαζομένων σε αυτούς τους τομείς στην Ελλάδα, καθιστώντας αναγκαία τη λήψη μέτρων που θα συμβάλλουν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας τους.

Panel 2:

Επισφαλής εργασία, άγχος και ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι (Συντονισμός: Μάχη Χατζηγιάννη)

Ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι εργασίας και ταυτοτική υπαγωγή: Διερεύνηση της σχέσης της ταυτοτικής υπαγωγής με την αξιολόγηση των Ψυχοκοινωνικών Κινδύνων Εργασίας και το επίπεδο εργασιακής πίεσης μέσα από συγχρονική μελέτη σε εργαζόμενους στις μεταφορές.

- ΣΤΑΜΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Υποψήφιος διδάκτορας Τμήματος Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας/Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Εργαστήριο Πειραματικής Κοινωνικής Ψυχολογίας Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. E-mail: stamgio@yahoo.gr.
- ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, Καθηγητής Τμήματος Ψυχολογίας/Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διευθυντής Εργαστηρίου Πειραματικής Κοινωνικής Ψυχολογίας Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. E-mail: gprod@panteion.gr

Οι Ψυχοκοινωνικοί Κίνδυνοι Εργασίας (ΨΚΕ) διαμορφώνονται από και αντανακλούν τις υποκειμενικές εμπειρίες και αντιλήψεις των εργαζομένων σε σχέση με τις εργασιακές συνθήκες, το εργασιακό περιβάλλον, αλλά και άλλες κοινωνικές και οικονομικές επιρροές εκτός εργασιακού χώρου. Εκκινώντας από το σκέλος του ορισμού των ΨΚΕ που αντανακλά την αλληλεπίδραση των εργαζόμενων εντός και με το κοινωνικό και οργανωσιακό πλαίσιο, η παρούσα έρευνα επιχείρησε να εξετάσει τις διαφορές στις αξιολογήσεις των ΨΚΕ μεταξύ εργαζομένων με διαφορετικές ταυτοτικές υπαγωγές. Η έρευνα επικεντρώθηκε στον επαγγελματικό χώρο των μεταφορών, ο οποίος θεωρείται από τους υψηλότερους σε επαγγελματική επικινδυνότητα και ταυτόχρονα παρουσιάζει αυξημένα επίπεδα ψυχοκοινωνικών κινδύνων. Πραγματοποιήθηκε διατομεακή, συγχρονική, ποσοτική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς. Δείγμα μη-πιθανότητας 439 ατόμων αξιολόγησε τους ΨΚΕ μέσω του ερωτηματολογίου COPSQ-III και ταυτόχρονα απάντησε σε ερωτήσεις σχετικά με την αισθανόμενη ταυτότητα κατά τη διάρκεια της εργασίας του. Πραγματοποιήθηκε έλεγχος διαφορών στους δείκτες ΨΚΕ ανάλογα με την επαγγελματική ταυτοτική υπαγωγή και ανάλυση αντιστοίχισης μεταξύ κατηγοριών ταυτοτικής υπαγωγής και κατηγοριών εργασιακής έντασης. Διαπιστώθηκε ότι η ταυτοτική υπαγωγή και ιδιαίτερα η ταύτιση με τον χαρακτηρισμό του επαγγελματία και η μη ταύτιση με τον εαυτό κατά τη διάρκεια της εργασίας, διαμορφώνουν μία αρνητικότερη εκτίμηση ως προς τις συνθήκες εργασίας. Επιπλέον, η χαμηλότερη ταύτιση με τον οργανισμό -χαμηλή Οργανωσιακή Ταύτιση- συνδέθηκε με υψηλότερη εργασιακή ένταση και υψηλότερα αξιολογούμενους ψυχοκοινωνικούς κινδύνους. Τα ευρήματα επιβεβαίωσαν την σύνδεση των μηχανισμών διαμόρφωσης ταυτοτήτων με την ευημερία εντός του εργασιακού πλαισίου.

Κατώτατος μισθός και κανονικοποίηση της επισφάλειας: Αντιλήψεις και εμπειρίες των εργαζομένων σε συνθήκες υψηλού κόστους ζωής

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η επισφαλής εργασία αποτελεί κομβικό πεδίο κοινωνιολογικής μελέτης, καθώς συνδέεται άμεσα με τον μετασχηματισμό των εργασιακών σχέσεων και την αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Η ακρίβεια, ο πληθωρισμός και οι αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας ασκούν πιέσεις στο ήδη συμπιεσμένο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη για την κατανόηση της σημασίας του κατώτατου μισθού. Η έρευνα εξετάζει τις αντιλήψεις εργαζομένων που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, δίνοντας έμφαση στις καθημερινές εμπειρίες και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Πιο συγκεκριμένα, αναλύεται η σχέση του κατώτατου μισθού με το αυξανόμενο κόστος ζωής, όπως αυτό βιώνεται από τους/τις εργαζόμενους/ες, αναδεικνύοντας την αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών. Επιπλέον, εξετάζονται οι στρατηγικές που αναπτύσσουν οι εργαζόμενοι/ες προκειμένου να διαχειριστούν την εισοδηματική επισφάλεια, οι οποίες συχνά μεταθέτουν το κόστος της προσαρμογής στα ίδια τα άτομα. Επιπρόσθετα, εστιάζουμε στις απόψεις των εργαζομένων σχετικά με την πολιτική των επιδομάτων, η οποία γίνεται αντιληπτή ως υποκατάστατο του επαρκούς μισθού, ενισχύοντας την εξάρτηση από το κράτος χωρίς να αντιμετωπίζονται οι δομικές αιτίες της επισφάλειας. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν βασίζονται σε δέκα ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στην Αττική με εργαζόμενους/ες που λαμβάνουν τον κατώτατο μισθό. Τα ευρήματα δείχνουν ότι ο κατώτατος μισθός και τα επιδόματα βιώνονται λιγότερο ως μηχανισμοί κοινωνικής προστασίας και περισσότερο ως παράγοντες αναπαραγωγής της κοινωνικής επισφάλειας. Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στη κοινωνιολογική συζήτηση για την εργασία, την κοινωνική πολιτική και την επισφάλεια, υπογραμμίζοντας την ανάγκη εξασφάλισης αξιοπρεπών μισθών και συνθηκών εργασίας.

Μεσογειακή και κανονικοποιημένη επισφάλεια στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση: μια θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση

- ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΕΛΙΔΗΣ, Ερευνητής, University of Duisburg-Essen

Η παρούσα συνεισφορά εξετάζει την ιδιαίτερη μορφή επισφάλειας που αναδύθηκε στην Ελλάδα μετά τη θεσμική ολοκλήρωση της οικονομικής κρίσης (2009–2018). Υποστηρίζει ότι συγκροτήθηκε μια μορφή «μεσογειακής» και «κανονικοποιημένης» επισφάλειας, η οποία διαφοροποιείται τόσο από τις κυρίαρχες μορφές επισφάλειας στις χώρες του παγκόσμιου Βορρά, όσο και από προγενέστερες μορφές επισφάλειας και φτώχειας στην Ελλάδα πριν από την οικονομική κρίση.

Αρχικά, συζητούνται κριτικά κυρίαρχες σχεσιακές και περιγραφικές προσεγγίσεις της επισφάλειας, αναδεικνύοντας τα θεωρητικά και εμπειρικά τους όρια ως προς την εφαρμογή τους στην ελληνική περίπτωση. Στη συνέχεια, αναπτύσσεται μια ποιοτική ερευνητική προσέγγιση βασισμένη στη θεωρία των «δοκιμασιών αξιολόγησης» των Boltanski και Chiapello, όπως αυτή προσαρμόζεται σε σχετικές ερευνητικές μελέτες του Dörre. Η ποιοτική προσέγγιση θέτει στο επίκεντρο της έρευνας τις στρατηγικές αντιμετώπισης και νοηματοδότησης της επισφάλειας από τα ίδια τα υποκείμενα, οι οποίες ανασυγκροτούνται μέσα στη δυναμική σχέση μεταξύ κανονιστικών προσανατολισμών (δέον), βιωμένης εμπειρίας (είναι) και προσδοκιών για το παρόν και το μέλλον (δύναται).

Βάσει αυτών, η επισφάλεια εκδηλώνεται στο δυναμικό και αμφίσημο χαρακτήρα των στρατηγικών αντιμετώπισης και τρόπων κατανόησης της βιωμένης εμπειρίας, οι οποίες ερμηνεύονται ως καθεστώς διαρκών δοκιμασιών αξιολόγησης. Από τη μία ο «μεσογειακός» χαρακτήρας της επισφάλειας συνδέεται με το περιεχόμενο αυτών των δοκιμασιών, το οποίο παραπέμπει στα χαρακτηριστικά του νοτιοευρωπαϊκού καθεστώτος ευημερίας. Από την άλλη, η κανονικοποίηση προκύπτει από την αναδιάρθρωση των δοκιμασιών αξιολόγησης και συγκεκριμένα από το διαχωρισμό τους μεταξύ κανονιστικών προσανατολισμών και ρεαλιστικών προσδοκιών. Παρότι η εμπειρία βιώνεται ως αδυναμία πλήρωσης των κανονιστικών απαιτήσεων και, συνεπώς, ως επισφάλεια, οι χαμηλές προσδοκίες για το παρόν και το μέλλον λειτουργούν ως δεύτερο σημείο αναφοράς, μέσω του οποίου η επισφάλεια καθίσταται αποδεκτό και κανονικό στοιχείο της κοινωνικής πραγματικότητας.

Ο ρόλος του φυσικού περιβάλλοντος της εργασίας στο στρες και στην επαγγελματική εξουθένωση των εργαζομένων στην Ελλάδα

- ΣΤΕΛΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ, Διδάσκουσα Τμήμα Κοινωνιολογίας ΕΚΠΑ, Επιστημονική Συνεργάτης ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει την επαγγελματική εξουθένωση και το εργασιακό στρες ως κρίσιμες εκδηλώσεις των ψυχοκοινωνικών κινδύνων στην Ελλάδα, εστιάζοντας στις σχετικές κοινωνικές ανισότητες που καταγράφονται ως προς το φύλο, την ηλικία και το εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζομένων. Βασιζόμενη σε εμπειρικά ευρήματα, η ανάλυση αξιοποιεί συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, προκειμένου να αναδείξει τον κεντρικό ρόλο του φυσικού περιβάλλοντος της εργασίας, το οποίο προσεγγίζεται ως βασικός, αλλά συχνά υποτιμημένος, παράγοντας παραγωγής ψυχοκοινωνικών κινδύνων. Τα δεδομένα καταδεικνύουν πως τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της εργασίας όπως: θόρυβος, άρση βαρών, επαναλαμβανόμενες κινήσεις, έκθεση σε επιβαρυντικούς φυσικούς παράγοντες κ.ά., συνδέονται άμεσα με αυξημένα επίπεδα στρες και επαγγελματικής εξουθένωσης. Παράλληλα, αναδεικνύεται πως αυτοί οι ψυχοκοινωνικοί κίνδυνοι δεν κατανέμονται ισότιμα στο εργατικό δυναμικό, αλλά πλήττουν δυσανάλογα συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

Η εμπειρική ανάλυση δείχνει ότι οι γυναίκες, οι νεότεροι εργαζόμενοι και όσοι διαθέτουν χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο είναι πιο ευάλωτοι στην επαγγελματική εξουθένωση και στο στρες, ιδίως σε περιβάλλοντα εργασίας χαμηλής ποιότητας και περιορισμένων δυνατοτήτων ελέγχου και προσαρμογής.

Συνολικά, η εισήγηση προσεγγίζει την επαγγελματική εξουθένωση και το εργασιακό στρες ως κοινωνικά διαφοροποιημένα φαινόμενα, άρρηκτα συνδεδεμένα με το φυσικό περιβάλλον της εργασίας, μετατοπίζοντας την ανάλυση πέρα από ατομικά χαρακτηριστικά και υπογραμμίζοντας την ανάγκη ένταξης του φυσικού εργασιακού περιβάλλοντος ως κεντρικής παραμέτρου στην κατανόηση των ψυχοκοινωνικών κινδύνων.

Το στρες ως ακύρωση του «ελεύθερου χρόνου»

- ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΡΑΚΩΝΑΚΗΣ, Υποψήφιος διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το στρες αποτελεί μια από τις σημαντικότερες δυσχέρειες της σύγχρονης ζωής, με την ελαστικοποίηση της εργασίας και την χρήση της φορητής τεχνολογίας να παίζουν κεντρικό ρόλο στη γιγάντωση του φαινομένου.

Το σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον περιλαμβάνει μία πληθώρα στρεσογόνων παραγόντων (job stressors) που διαχέουν το στρες στον μη εργάσιμο χρόνο. Υπό την χρονική πίεση της εργασίας όλα τα πεδία της καθημερινότητας αποτελούν δυνητικές πηγές στρες: η μετακίνηση προς και από τον εργασιακό χώρο, οι δουλειές του σπιτιού, ο ύπνος και ο χρόνος που απομένει. Οι δραστηριότητες που συνδέονται τόσο με τις υποχρεώσεις (άμισθη εργασία και φροντίδα) όσο και με τον «ελεύθερο χρόνο» γίνονται υπό πίεση και χαρακτηρίζονται από το αίσθημα της βιασύνης. Παράλληλα, η αδυναμία ψυχολογικής αποδέσμευσης από την εργασία, όπως εξηγείται από το παράδοξο της αποκατάστασης πόρων (recovery paradox), κάνει το άτομο επιρρεπές σε τεχνολογικές και μη καταχρήσεις που στο τέλος της ημέρας αξιολογούνται ως σπαταλημένος χρόνος. Ακόμα, η διαρκής συνδεσιμότητα που προσφέρουν φορητές τεχνολογίες όπως το smartphone εμποτίζει τον μη εργάσιμο χρόνο με την επιταγή της άμεσης ανταπόκρισης (responsive imperative) και εκθέτει την συνοχή της δραστηριότητας σε συνεχείς διακοπές. Η συγκέντρωση σε μια δραστηριότητα διασπάται από τεχνολογικούς ήχους που γεμίζουν τον μη εργάσιμο χρόνο με την αίσθηση του επείγοντος και εντείνουν την πίεση του χρόνου.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, είναι ο χρόνος που απομένει μετά την ολοκλήρωση των εργασιακών και μη υποχρεώσεων να απογυμνώνεται από τα στοιχεία της επιλογής και της απόλαυσης, κι έτσι να χάνει στην ουσία την διαθεσιμότητά του. Στηριζόμενη στα εμπειρικά δεδομένα της διδακτορικής μου διατριβής σχετικά με την χρονική εμπειρία της καθημερινότητας των νέων ευέλικτων μισθωτών, η παρούσα εισήγηση εξετάζει τους μηχανισμούς με τους οποίους το εργασιακό και τεχνολογικό στρες ακυρώνει στην πράξη τον «ελεύθερο χρόνο».

Panel 3:

Χρόνος, κοινωνική προστασία και όρια της εργασίας (Συντονισμός: Νίκος Σουλιώτης)

Χρόνος μετακίνησης από και προς την εργασία και επιπτώσεις αυτού: Μια στάθμιση κόστους ανάμεσα σε τρεις παράγοντες, τον εργοδότη, τον εργαζόμενο και το μακροπρόθεσμο όφελος των Δημόσιων Οικονομικών

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Νομικός ~ Δικαστικός Γραμματέας ~ Υποψήφιος Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας του Δικαίου, ΑΠΘ

Η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και η αύξηση των ανώτατων επιτρεπόμενων ωρών εργασίας, στον ίδιο ή σε έτερο εργοδότη, δημιουργεί, δεδομένου του περιορισμένου χρόνου της ημέρας, κρίσιμα, όσο και φλέγοντα, ερωτήματα, που αφορούν τον χρόνο μετακίνησης του εργαζομένου. Στον τομέα αυτό, από πλευράς Κοινωνιολογίας, και δη Κοινωνιολογίας του Δικαίου ή των Οικονομικών, δεν φαίνεται να έχει γίνει ουσιαστική μελέτη, καθώς υπάρχει η τάση να διερευνάται το φαινόμενο μέσα από μια νομοκανονική σκοπιά και μόνο. Αντίστοιχα ελάχιστη φαίνεται να είναι η στάθμιση των οικονομικών ισορροπιών ανάμεσα στον εργοδότη, στον εργαζόμενο αλλά και στα Δημόσια Οικονομικά. Αφού παρουσιαστούν τα κύρια πορίσματα των θεωρητικών μελετών και εμπειρικών ερευνών πάνω στο θέμα, θα εστιάσω στην κοινωνική και οικονομική αξία του χρόνου μετακίνησης, εντοπίζοντας το βασικό πρόβλημα ότι ο χρόνος αυτός δεν προσμετράται στον εργάσιμο χρόνο. Αυτό σημαίνει πως την αξία του απολεσθέντος αυτού χρόνου την καρπώνεται ο εργοδότης ως μη αντισταθμισμένο όφελος, ενώ ταυτόχρονα ο εργαζόμενος μένει εκτεθειμένος σε ατυχήματα ή καθυστερήσεις λόγω τρίτων παραγόντων (πχ ΜΜΜ, καιρικές συνθήκες). Εξίσου προβληματικό είναι το γεγονός πως το κόστος της μετακίνησης το επωμίζεται εξ ολοκλήρου ο εργαζόμενος: ως κόστος σε χρήμα (out-of-pocket cost), που είναι μια άμεση δαπάνη, ως κόστος σε χρόνο και σε ευκαιρίες (opportunity cost), αλλά και ως κόστος που αφορά ψυχικό στρες και σωματική ή επαγγελματική εξουθένωση, κάτι το οποίο έχει επιπτώσεις στις επιλογές του εργαζομένου και στην πορεία του στην αγορά εργασίας στον μέσο και απώτερο χρονικό ορίζοντα (σηματισμός προτιμήσεων βάσει ορθολογικής αποτίμησης των διαθέσιμων εναλλακτικών, κάτι που επιδρά στις αποφάσεις του για καίρια εργασιακά ζητήματα). Τέλος, θα γίνει αναφορά στην επίπτωση που έχει η ρύθμιση αυτή στα Δημόσια Οικονομικά, με ιδιαίτερη έμφαση στην μακροοικονομική ανάλυση. Θα γίνει δε προσπάθεια τα συμπεράσματα αυτά να ακολουθηθούν από εμπειρική έρευνα για την εξακρίβωση της βασιμότητάς τους.

Ζητήματα επισφαλούς και ελλειμματικής κοινωνικής προστασίας για τους μικρούς επιχειρηματίες και τους αυτοαπασχολούμενους στην Ελλάδα

- ΚΑΛΛΙΓΕΡΗ ANNA – Υπ. Διδασκτορίσα Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Η εισήγηση για το Συνέδριο «Κοινωνιολογικές και Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της εργασίας»

θα εξετάσει την κοινωνική προστασία των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων και των αυτοαπασχολούμενων στην Ελλάδα, κατηγοριών που αποτελούν δομικό πυλώνα της απασχόλησης και της οικονομίας αλλά συχνά παραμένουν «αόρατες» στις κεντρικές αρχιτεκτονικές του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Οι πολύ μικρές επιχειρήσεις—συχνά οικογενειακού χαρακτήρα—και οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν, ούτως ή άλλως, ιδιαίτερη σημασία για την οικονομία σε παγκόσμια κλίμακα. Στην Ελλάδα, η υψηλή συγκέντρωση πολύ μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων προσδίδει σε αυτές τις κατηγορίες ρόλο καίριο όχι μόνο για την οικονομική δραστηριότητα, αλλά και για την κοινωνική οργάνωση, μέσω της οικογενειακής συμμετοχής, της τοπικής δικτύωσης, των σχέσεων αλληλοβοήθειας και των μορφών κοινωνικής αναπαραγωγής.

Το ως άνω δεν αντανakλάται πάντοτε επαρκώς στον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι θεσμοί κοινωνικής πολιτικής. Τα συστήματα πρόνοιας και ασφάλισης, συγκροτήθηκαν ιστορικά με σημείο αναφοράς τον μισθωτό πλήρους απασχόλησης και μια σταθερή εργασιακή σχέση ("standard employment relationship"). Οι μη-μισθωτές μορφές εργασίας—όπως οι αυτοαπασχολούμενοι/«εργαζόμενοι-εργοδότες», οι οικογενειακοί συνεργάτες, η εποχική απασχόληση και τα ασταθή εισοδήματα—κινούνται συχνά εκτός αυτής της θεσμικής μήτρας, με αποτέλεσμα να προκύπτουν κενά κάλυψης: περιορισμένη προστασία σε περίπτωση διακοπής δραστηριότητας ή ανεργίας, ανεπαρκής κάλυψη σε περίπτωση ασθένειας ή ατυχήματος και σωρευμένη συνταξιοδοτική επισφάλεια. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους οικογενειακούς βοηθούς/συμβοηθούντα μέλη, των οποίων η μερική ή άτυπη εργασία οδηγεί συχνά σε αμφίσημη ασφαλιστική υπαγωγή και ελλειμματική προστασία. Με βάση τα παραπάνω, η εισήγηση θα εστιάσει στις διαθέσιμες πολιτικές και στις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις που επιχειρούν να αντιμετωπίσουν αυτά τα κενά. Ειδικότερα, μέσα από τη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία, θα εξετάσει τις βασικές προτάσεις για την ασφάλιση και την κοινωνική προστασία, καθώς και τις αντιφάσεις τους, υπό το πρίσμα της κοινωνικής πολιτικής.

Μετά το burnout, πριν από την ανεργία: ματαιωμένες κινητικότητες στην μεθοριακότητα της αναμονής

- ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΟΡΟΣΟΥ, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να εξετάσει κριτικά μέσα από το αυτό-εθνογραφικό υλικό την νοηματοδότηση των κινητικότητων που παράγονται εντός του διαστήματος αναμονής για το ταμείο ανεργίας από τον κρατικό οργανισμό (ΔΥΠΑ). Συγκεκριμένα, επιχειρεί να απαντήσει στα ερωτήματα τι είδους κινητικότητες είναι αυτές που παράγονται εντός του χρόνου αναμονής και με ποιον τρόπο η έννοια της ανεργίας επανοηματοδοτείται μέσα από αυτές τις κινητικότητες.

Ο χρόνος αναμονής γίνεται σημείο αναφοράς στα άνεργα σώματα και η κατάσταση του «περιμένω» επανοηματοδοτείται με όρους εργασίας. Μέσα σε αυτόν τον κρατικό χρόνο αναμονής παράγονται συν-αισθήματα κόπωσης και ματαίωσης, τα οποία κινούν της άνεργες κινητικότητες, επαναδιαπραγματεύοντας τον χρόνο τους. Ο χώρος και χρόνος της αναμονής υπομένεται από τις κινητικότητες, προβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο πως η κρατική εξουσία τις ακινητοποιεί και φτωχοποιεί περισσότερο, αναδεικνύοντας τη βίαιη κανονικοποιημένη πολιτική της αναμονής ως τεχνική άσκησης κρατικής εξουσίας.

Μέσα από μία πειραματική αυτοεθνογραφία επιχειρώ να φέρω στην επιφάνεια ζητήματα σχετικά με αυτές τις κρατικές άνεργες κινητικότητες, οι οποίες στο διάστημα αναμονής έγκρισης της

πληρωμένης ανεργίας τους, είναι απλώς επισφαλείς και ματαιωμένες κινητικότητες. Γιατί, λοιπόν, αυτές οι κινητικότητες επιχειρούν να «γίνουν» άνεργες; Μήπως η ανεργία αποτελεί μία διέξοδο σε ένα burnout που έχουν υποστεί; Τι γίνεται όταν, όμως, αυτή η αναμονή τους προκαλεί περισσότερο burnout? Ποιες είναι οι τακτικές που σχεδιάζουν ώστε να καταφέρουν να αιτηθούν το ταμείο ανεργίας; Με αυτά τα ερωτήματα κινούμαι για να σκεφτώ τη διαχείριση αυτού μεθοριακού χρόνου που βρίσκεται η ίδια η κινητικότητα μεταξύ του «μετά το εργασιακό burnout» και «πριν από την ανεργία», βιώνοντας σε αυτήν την συνθήκη επισφαλή συν-αισθήματα. Στην αυτοεθνογραφία πειραματίζομαι με τον τρόπο αποτύπωσης των σημειώσεων πεδίου, χρησιμοποιώντας υλικό όπως αποδείξεις εμπορίου, ενσωματώνοντας με αυτόν τον τρόπο την προσωπική μου κόπωση και επισφαλή χρόνο αναμονής στο ίδιο το εθνογραφικό αρχείο.

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού μαθήματος «Υπνωτισμένες κινητικότητες, Υπνωτισμένες νεωτερικότητες» του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σπουδές στην κινητικότητα», με διδάσκοντα τον Μήτσο Μπιλάλη.

Κοινωνική επανένταξη σε συνθήκες επισφαλούς εργασίας: Ποιοτική διερεύνηση σε θεραπευτικές κοινότητες

- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η εργασία αποτελεί θεμελιώδες πεδίο κοινωνικής αναγνώρισης και σταθεροποίησης, ιδιαίτερα για άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία κοινωνικής επανένταξης. Ωστόσο, στις σύγχρονες τμηματοποιημένες αγορές εργασίας, όπου κυριαρχούν μορφές ευέλικτης και επισφαλούς απασχόλησης, η ενταξιακή λειτουργία της εργασίας δεν είναι δεδομένη.

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε ποιοτική έρευνα με δέκα ομάδες εστίασης: οκτώ ομάδες με 48 άνδρες σε φάση επανένταξης σε θεραπευτικές κοινότητες στην Ελλάδα και δύο ομάδες με 12 επαγγελματίες στο πεδίο. Μέσω θεματικής ανάλυσης διερευνάται πώς οι συμμετέχοντες βιώνουν τη μετάβαση από ένα σταθερά οργανωμένο θεραπευτικό πλαίσιο σε συνθήκες αγοράς εργασίας που χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα, περιορισμένη προβλεψιμότητα και χαμηλή θεσμική προστασία.

Στη θεραπευτική διαδικασία συγκροτείται ένα αξιακό πλαίσιο βασισμένο στη συνέπεια, την ευθύνη και τη συλλογικότητα, το οποίο θέτει τα θεμέλια για την επαγγελματική συγκρότηση. Κατά τη φάση επανένταξης, η συνάντηση με μορφές επισφαλούς απασχόλησης φαίνεται να επηρεάζει τη δυνατότητα διατήρησης συνέχειας στην επαγγελματική διαδρομή.

Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι η επισφάλεια λειτουργεί ως παράγοντας που διαμεσολαβεί τη διαδικασία επανένταξης, ιδίως για πληθυσμούς που βρίσκονται σε φάση ταυτοτικής ανασυγκρότησης. Η συμβολή της εισήγησης έγκειται στη σύνδεση της κοινωνικής επανένταξης με τη δομή της αγοράς εργασίας, μετατοπίζοντας τη συζήτηση από την ατομική προσαρμογή στις θεσμικές και οργανωτικές συνθήκες της επισφαλούς εργασίας στο ελληνικό πλαίσιο.

Panel 4:

Οργάνωση της εργασίας, επισφάλεια και φροντίδα (Συντονισμός: Γλυκερία Σταματοπούλου)

Οικονομία της φροντίδας και μεταναστευτική εργασία: Δίκτυα, ευαλωτότητες και μορφές αυτονομίας των φροντιστριών στην Ελλάδα

- ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΒΕΡΓΟΥ, Ειδικό και Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ), Τμήμα Οικονομικών Επιστημών -Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα τελευταία χρόνια, η μεταναστευτική εργασία φροντίδας έχει αναδειχθεί ως κρίσιμος παράγοντας παροχής φροντίδας σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ενώ η διεθνής έρευνα συχνά υποθέτει ότι οι εργαζόμενοι στον τομέα της φροντίδας προέρχονται κυρίως από τον Παγκόσμιο Νότο, ένα σημαντικό ποσοστό αποτελείται από γυναίκες από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι οποίες εργάζονται ως φροντιστριες ηλικιωμένων σε νοικοκυριά στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα, το νομοθετικό πλαίσιο στερείται ολοκληρωμένης μεταναστευτικής και εργατικής νομοθεσίας (δεν έχει κυρώσει τη Σύμβαση C-189-ILO), γεγονός που επιτρέπει την εκμετάλλευση των μεταναστριών, οι οποίες απασχολούνται σε άτυπες και συχνά εκμεταλλευτικές μορφές οικιακής απασχόλησης.

Η έρευνα βασίζεται σε εθνογραφική έρευνα με φροντιστριες μετανάστριες από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η μελέτη εξετάζει την επίδραση και τη σημασία μικρής κλίμακας διαδικασιών ενσωμάτωσης, ως μορφές αντίστασης και επαναδιαπραγμάτευσης της κρατικής πίεσης που ασκείται στις μετανάστριες φροντιστριες, ιδίως ως προς την κινητικότητά τους ή τον εγκλωβισμό τους σε συγκεκριμένα εργασιακά καθεστώτα. Παράλληλα, η μελέτη εξετάζει πώς οι μετανάστριες φροντιστριες αναζητούν στήριξη μέσα από άτυπα, τοπικά και διεθνή κοινωνικά δίκτυα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις πολιτισμικές, οικονομικές και φροντιστικές υποχρεώσεις τους προς τις οικογένειες. Ειδική έμφαση δίνεται στους τρόπους με τους οποίους αξιοποιούν εμβάσματα, διακρατικά δίκτυα και διασυνοριακές πρακτικές αλληλεγγύης, ώστε να διατηρήσουν δεσμούς φροντίδας πέρα από τα εθνικά σύνορα.

Η ανάλυση αποκαλύπτει αναδυόμενες μορφές κοινωνικότητας, όπως άτυποι διαμεσολαβητές και διεθνή δίκτυα, που ενεργοποιούνται πέρα από την κρατική ή θεσμική υποστήριξη. Αντιμετωπίζοντας τις μετανάστριες εργάτριες φροντίδας ως ενεργές συνδιαμορφώτριες του αστικού και κοινωνικού χώρου -τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες καταγωγής τους -η έρευνα αναδεικνύει πώς πρακτικές όπως τα εμβάσματα ή οι κύκλοι δανεισμού συμβάλλουν στη δημιουργία και αναδιανομή πόρων εντός και πέρα από τα εθνικά σύνορα. Μέσα από αυτή την οπτική, προτείνονται νέοι τρόποι κατανόησης της σχέσης ανάμεσα στη φροντίδα, τις κοινωνικές υποδομές και την κοινωνική αναπαραγωγή στο νότιο ευρωπαϊκό πλαίσιο.

Η καθοδήγηση και η υποστήριξη σε καταστάσεις οριακότητας. Η περίπτωση των αναπληρωτών εκπαιδευτικών

- ΠΑΥΛΟΣ ΛΙΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Διδάκτορας Κοινωνιολογίας

Οι σύγχρονες καταστάσεις οριακότητας στερούνται της καθοδήγησης και της υποστήριξης των εμπειρότερων και μεγαλύτερων μελών μιας κοινότητας. Οι δρώντες καλούνται να ακολουθήσουν μια διαδικασία μετάβασης, χωρίς το τελικό αποτέλεσμα των προσπαθειών τους να είναι βέβαιο, και να διαθέτουν έναν οδικό χάρτη για τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουν. Μια ανάλογη κατάσταση οριακότητας βιώνουν και οι Έλληνες αναπληρωτές εκπαιδευτικοί. Οι συχνές αλλαγές του συστήματος προσλήψεων μετά το 1998 και το πάγωμα των μόνιμων προσλήψεων για μια δεκαετία μετά το 2008 οριοθετούν, για τους αναπληρωτές στην ελληνική περίπτωση, μια οριακή κατάσταση. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δρώντες δημιουργούν άτυπες ομαδώσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της επισφάλειας και της οριακότητας, αλλά και να προσανατολιστούν στις απαιτήσεις του επαγγέλματός τους, της επαναπρόσληψης και της χωρικής κινητικότητας που τους χαρακτηρίζει. Η παρούσα ανακοίνωση βασίζεται σε εμπειρική έρευνα, με τη χρήση αφηγηματικών βιογραφικών συνεντεύξεων, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης της διατριβής «Η συγκρότηση της επαγγελματικής ταυτότητας σε συνθήκες επισφάλειας: η περίπτωση των αναπληρωτών εκπαιδευτικών». Η έρευνα, μεταξύ άλλων, αναδεικνύει τις ομάδες που συγκροτούνται από τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς ως μια στρατηγική της «εργασίας επί της ταυτότητας». Αν και η παιδαγωγική βιβλιογραφία επικεντρώνεται στην έννοια της κοινότητας μάθησης και της μεντορικής σχέσης, ως αναγκαία στοιχεία ενός εργασιακού περιβάλλοντος που επιτρέπει την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών, οι επισφαλείς και οριακές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς εκβάλλουν στην αναζήτηση καθοδήγησης και υποστήριξης σε άτυπες ομαδώσεις, πολύ πέρα από τη σχολική μονάδα.

Διερεύνηση των επιδράσεων της έμμισθης οικιακής εργασίας και της εργασίας παροχής φροντίδας στην ποιότητα ζωής και την ένταξη των μεταναστριών στην Ελλάδα

Συγγραφέας: ΣΙΝΤΟΡΕΛΑ ΧΑΜΙΤΙ, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Τριμελής Επιτροπή:

- ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΦΟΥΣΚΑΣ, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
- TERESA TERRÓN-CARO, Full Professor, Πανεπιστήμιο Pablo de Olavide Σεβίλλη, Ισπανία,
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΛΙΕΡΑΚΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Σκοπός: Η δυναμική παρουσία των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα κατά τις τελευταίες δεκαετίες εξηγείται σε μεγάλο βαθμό -μεταξύ άλλων- λόγω της μαζικής ζήτησης για γυναικείο μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό στις ανεπτυγμένες χώρες σε τομείς απασχόλησης, που τείνουν πλέον να ταυτίζονται με τις μετανάστριες, όπως η έμμισθη οικιακή εργασία και εργασία παροχής

φροντίδας, η βιομηχανία του σεξ, η ένδυση και σε ένα μικρότερο βαθμό η γεωργία. Η εργασία συνδέεται άρρηκτα με τη μεταναστευτική διαδικασία καθώς ιστορικά ήδη από τον 19ο αιώνα η μετανάστευση υπήρξε κυρίως μετανάστευση εργασίας, ενώ στη συντριπτική τους πλειονότητα οι άνθρωποι μεταναστεύσουν διεθνώς για λόγους που σχετίζονται με την εύρεση (καλύτερης) εργασίας, με την οικογένεια και τις σπουδές.

Μέθοδος: Η παρούσα παρουσίαση βασίζεται σε συστηματική ανασκόπηση βιβλιογραφίας και εστιάζει σε μετανάστριες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα στον τομέα της έμμισθης παροχής υπηρεσιών φροντίδας (ηλικιωμένων, ασθενών και παιδιών) στο σπίτι καθώς σε νοσοκομεία (αποκλειστικές νοσοκόμες).

Αποτελέσματα: Μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει το γεγονός ότι η σύγχρονη μεταναστευτική εργασία παρουσιάζει δυο βασικά χαρακτηριστικά: ποικιλομορφία και ιεραρχίες μεταξύ των μεταναστών/τριών, ενώ με τη σειρά της η ζήτηση για χαμηλόμισθη εργασία στον τομέα της παροχής φροντίδας έχει οδηγήσει σε θηλυκοποίηση της διεθνούς μετανάστευσης και την άνοδο της «οικονομίας της φροντίδας».

Συμπεράσματα: Η απασχόληση εξασφαλίζει την υλική επιβίωση και μάλιστα αποτελεί την κύρια οδό ένταξης στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας υποδοχής. Ωστόσο απασχολούμενες στην οικιακή εργασία και στην εργασία παροχής φροντίδας, οι μετανάστριες φαίνεται να εντάσσονται -σε ορισμένες περιπτώσεις- σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από επισφάλεια, υποτέλεια και συναίνεση, χαμηλό κύρος, συναισθηματική εργασία, αποδιοργάνωση πρωτογενών και δευτερογενών δεσμών, ψευδό συσχετίσεις με εργοδότες και ασθενείς ή παιδιά εργοδοτών σε ένα πλαίσιο ρόλων που δεν επιθυμούν οι γηγενείς.

Panel 5:

Ηλικία, γήρας και βιογραφικές μεταβάσεις της εργασίας (Συντονισμός: Δήμητρα Κολαΐτη)

Το γυναικείο σώμα ως μηχανή. Το παράδειγμα των τηλεφωνητριών του Ο.Τ.Ε (1950–1967)

- ΗΛΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Υποψήφιος Διδάκτορας, ΕΚΠΑ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι μηχανές εργασίας των τηλεφωνητριών (μεταλλάκτες) δεν αποτέλεσαν απλώς μέσα διεκπεραίωσης της εργασιακής διαδικασίας, αλλά λειτούργησαν ως μηχανισμοί οργάνωσης, ρύθμισης και επιβολής του ρυθμού εργασίας. Η τεχνολογία, επομένως, δεν προσεγγίζεται ως ουδέτερο εργαλείο, αλλά ως υλική συμπύκνωση συγκεκριμένων μορφών εξουσίας που διαμόρφωσαν το πεδίο δράσης των εργαζόμενων γυναικών.

Αντλώντας από πρωτογενές αρχειακό υλικό του Πανελλήνιου Συλλόγου Τηλεφωνητριών Ο.Τ.Ε., καθώς και από την εφημερίδα του Συλλόγου, επιχειρείται η ανασύσταση των όρων υπό τους οποίους συγκροτήθηκαν οι συνθήκες εργασίας στον Οργανισμό. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στους μηχανισμούς εντατικοποίησης, στη χρονική πειθάρχηση και στη μετάβαση από έναν ρυθμό εργασίας που ρυθμιζόταν από το ίδιο το υποκείμενο σε έναν ρυθμό που υπαγορευόταν από την ίδια την μηχανή εργασίας. Η επιτάχυνση, η επαναληπτικότητα και η μετρησιμότητα της εργασιακής πράξης αναδεικνύονται ως κεντρικά στοιχεία μιας ευρύτερης διαδικασίας εκμηχάνισης της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Σε ό,τι αφορά τη σχέση ανθρώπου-μηχανής, θα υποστηριχθεί ότι στο πλαίσιο της «επιστημονικής οργάνωσης της εργασίας», όπως αυτή θεωρητικοποιήθηκε από τον Frederick Winslow Taylor, ο διαχωρισμός μεταξύ υποκειμένου και τεχνικού μέσου τείνει να αποδυναμωθεί από την οπτική της διοίκησης. Η εργασία αποσυντίθεται σε μετρήσιμες, τυποποιημένες κινήσεις, ενώ η υποκειμενικότητα της εργαζόμενης αναδιοργανώνεται σύμφωνα με τις επιταγές της παραγωγικής αποδοτικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η τηλεφωνήτρια δεν παρουσιάζεται απλώς ως χειρίστρια της μηχανής, αλλά ως προέκταση αυτής: το σώμα, η φωνή και ο χρόνος της ενσωματώνονται στη μηχανική λογική της απόδοσης.

Θα επιχειρηθεί, επομένως, να αναδειχθεί ότι η σταδιακή ταύτιση τηλεφωνήτριας και μηχανής συνιστά όχι μόνο τεχνική, αλλά και ιδεολογική διαδικασία, η οποία επαναφέρει στο προσκήνιο τη γνωστή φράση του Taylor περί του εργάτη ως «εκπαιδευμένου γορίλα». Η διατύπωση αυτή, πέρα από τον προκλητικό της χαρακτήρα, αποτυπώνει μια βαθύτερη τάση αποϋποκειμενοποίησης της εργασίας, όπου η ανθρώπινη υποκειμενικότητα περιορίζεται.

«Για ποια ηλικία μου μιλάς; Αφού δουλεύω»: Εργασία μετά τη συνταξιοδότηση και βιοπολιτικές του γήρατος

- ΠΑΝΟΣ ΤΙΓΚΑΣ, Υποψήφιος Διδάκτορας Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η παρούσα ανακοίνωση βασίζεται σε εθνογραφική ανθρωπολογική έρευνα που εξετάζει τις εμπειρίες του γήρατος και τη συγκρότηση της ενσώματης ανδρικής υποκειμενικότητας στην Ελλάδα. Αντλώντας υλικό από επιτόπια έρευνα σε μια μεσοαστική περιοχή της Θεσσαλονίκης με άνδρες μεγαλύτερης ηλικίας, επιχειρώ καταρχάς να αποτυπώσω τις διαφορετικές όψεις της εργασιακής απασχόλησης μετά τη συνταξιοδότηση. Παράλληλα, προσεγγίζω την εργασία όχι αποκλειστικά ως οικονομική δραστηριότητα αλλά και ως ηθική κατηγορία συγκρότησης της υποκειμενικότητας στη μεγάλη ηλικία.

Τα εθνογραφικά δεδομένα αποτυπώνουν μια ποικιλία εργασιακών εμπειριών μεταξύ των συνομιλητών μου, αναδεικνύοντας διαφορετικές, κοινωνικοοικονομικά διαμεσολαβημένες εννοιολογήσεις της «εργασίας»: ως πρακτικής που εξυπηρετεί τη διατήρηση ενός ενεργού (έμφυλου) εαυτού και αναστέλλει συμβολικά την ένταξη στην ηθικά φορτισμένη κατηγορία του «ηλικιωμένου» ως συνειδητής επιλογής με σκοπό την ενίσχυση του εισοδήματος· αλλά και ως βιοποριστικής ανάγκης. Οι πολλαπλές αυτές σημασιοδοτήσεις δεν διαμορφώνονται σε κοινωνικό κενό, αλλά εγγράφονται στο ευρύτερο πλαίσιο των σύγχρονων πολιτικών και λόγων περί «γήρανσης του πληθυσμού» και «υγιούς/ενεργού γήρανσης», που παράγουν νέους τύπους του «ενεργού» ηλικιωμένου πολίτη και καλλιεργούν ένα ήθος αέναης παραγωγικότητας και αδιάλειπτης εργασιακής εμπλοκής.

Υπό αυτό το πρίσμα, η επιλογή της παράτασης (ή της διακοπής) του εργασιακού βίου αναδεικνύεται ως προνομιακό πεδίο διαπραγμάτευσης και επαναπροσδιορισμού των όρων και των ορίων της εργασίας μετά τη συνταξιοδότηση. Παράλληλα, καθιστά ορατές τις ταξικές θεμελιώσεις ενός βιοπολιτικού καθεστώτος που ανάγει τη διαχείριση των – σωματικών, κοινωνικών, οικονομικών – προκλήσεων του γήρατος στη σφαίρα της ατομικής δράσης και ευθύνης.

Η «ισορροπία ζωής – εργασίας» ως κανονιστικό ιδεώδες στον συναισθηματικό καπιταλισμό

- ΑΘΗΝΑ ΚΑΡΑΤΖΑ, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης & Διδάσκουσα στο Τμήμα Κοινωνιολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στο πλαίσιο του προγράμματος «Απόκτηση Ακαδημαϊκής Διδακτικής Εμπειρίας»

Η παρούσα εργασία εξετάζει την έννοια της «ισορροπίας ζωής-εργασίας» ως κανονιστικό ιδεώδες στον σύγχρονο συναισθηματικό καπιταλισμό. Ειδικότερα, αντί η «ισορροπία» να αντιμετωπίζεται ως τεχνικός στόχος ορθολογικής οργάνωσης του χρόνου, προσεγγίζεται ως πολιτισμικός λόγος που αναδύεται και παγιώνεται σε εργασιακά καθεστώτα εντατικοποίησης, διαρκούς συνδεσιμότητας και υψηλών επιδόσεων. Η έρευνα βασίζεται σε 28 εις βάθος, ημι-δομημένες συνεντεύξεις με εργαζομένους/ες στην Ελλάδα, από διαφορετικούς επαγγελματικούς τομείς, κοινωνικά στρώματα και ιεραρχικές θέσεις (δομικά διαφοροποιημένο δείγμα).

Οι συμμετέχοντες μιλούν με όρους «ανισορροπίας», κάνουν λόγο για εμπειρίες επιτάχυνσης, συνεχούς διαθεσιμότητας και συρρίκνωσης του «μη παραγωγικού» χρόνου. Σε εργασιακά περιβάλλοντα που οργανώνονται γύρω από λίστες υποχρεώσεων, διαρκή ροή μηνυμάτων και ειδοποιήσεων, ο ελεύθερος χρόνος αποδυναμώνεται και η ανία απαξιώνεται πολιτισμικά. Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία δεν συγκροτείται ως διακριτή σφαίρα απέναντι στη «ζωή», αλλά ως στοιχείο που τη διαπερνά, καθιστώντας προβληματικό τον διϋσμό στον οποίο εδράζεται ο όρος.

Παράλληλα, σε διάλογο με τις φουκωικές αναλύσεις περί τεχνολογιών του εαυτού, ένας λόγος αυτοβελτίωσης, θετικότητας και συναισθηματικής αυτοδιαχείρισης διατρέχει τις εξιστορήσεις, σύμφωνα με τον οποίο η αποτυχία επίτευξης «ισορροπίας» αποδίδεται στην ατομική ανεπάρκεια και όχι σε δομικές συνθήκες επισφάλειας και ψηφιακής επιτήρησης. Ενεργοποιώντας τη μέθοδο της κοινωνιοανάλυσης του Pierre Bourdieu προκειμένου να αναδειχθούν οι διάφορες (κοινωνικά παραγόμενες) μορφές οδύνης, και αντλώντας από τις αναλύσεις της Eva Illouz και του Edgar Cabanas για την «ευτυχιοκρατία», η εργασία υποστηρίζει ότι η «ισορροπία ζωής-εργασίας» λειτουργεί ως μορφή συναισθηματικής κανονιστικότητας.

Εν ολίγοις, η απαίτηση για διαρκή ανθεκτικότητα και συναισθηματική ρύθμιση μετατρέπει τα συναισθήματα σε πεδίο εργασίας και συγκροτεί ένα υποκείμενο υπεύθυνο για τη διαχείριση μιας δομικά παραγόμενης ανισορροπίας, καθιστώντας, έτσι, το λόγο περί «ισορροπίας» ιδεολογικό σχήμα που φυσικοποιεί τις σύγχρονες μορφές εργασιακής πίεσης και συμβάλλει στην αποπολιτικοποίησή τους.

Πέρα από την «παραγωγική ηλικία»: Νοηματοδοτήσεις και εμπειρίες στο πέρασμα από την εργασία στη συνταξιοδότηση

- Δρ. ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΤΣΕΒΡΕΝΗ, ΕΚΚΕ

Καθώς ο εργασιακός κύκλος πλησιάζει στο τέλος του, αναδύεται συχνά ένα αίσθημα ματαιώσης, το οποίο δεν αφορά μόνο αλλαγές στη ρουτίνα ή το εισόδημα, αλλά εδράζεται σε βαθιά ριζωμένες κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις. Η «παραγωγική ηλικία» εξακολουθεί να ταυτίζεται σχεδόν αποκλειστικά με τα χρόνια της αμειβόμενης εργασίας, ενώ η επιτυχία νοηματοδοτείται μέσα από δείκτες αποδοτικότητας και χρησιμότητας. Αντιστρόφως, ο ελεύθερος χρόνος, όπως και η απόσυρση από την εργασία συχνά συνδέονται με την απραξία, την παθητικότητα ή ακόμη και την κοινωνική αχρηστία. Έτσι, η μετάβαση από την εργασία στη μη εργασία μπορεί να βιώνεται όχι ως ένα νέο στάδιο ζωής, αλλά ως απώλεια νοήματος και κοινωνικής αξίας.

Ωστόσο, το πέρασμα αυτό όλο και περισσότερο συνοδεύεται από μια σειρά πρακτικών και υλικών δυσκολιών που επιβαρύνουν περαιτέρω την εμπειρία. Ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού έρχεται αντιμέτωπο με ζητήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, με την αβεβαιότητα που δημιουργεί η μείωση των οικονομικών πόρων, καθώς και με τον συχνά πολύπλοκο και εξαντλητικό κυκεώνα των διοικητικών διαδικασιών που σχετίζονται με τη συνταξιοδότηση. Πέρα όμως από αυτές τις δυσκολίες, μεταβάλλεται και η ίδια η αυτοαντίληψη του ατόμου: αλλάζει η νοηματοδότηση του εαυτού, η αίσθηση δύναμης και αυτονομίας, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο το άτομο αντιμετωπίζεται από το κοινωνικό του περιβάλλον, συχνά μέσα από στερεότυπα αδυναμίας και εξάρτησης.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανακοίνωση παρουσιάζει ερμηνευτικά και εξετάζει κριτικά τις κυρίαρχες αφηγήσεις γύρω από τη σχέση εργασία-παραγωγικότητα-συνταξιοδότηση, και προτείνει μια ηθική

της μέριμνας ως εναλλακτικό τρόπο προσέγγισης αυτής της μετάβασης. Υποστηρίζεται η ανάγκη ενίσχυσης του δημόσιου χώρου, των συλλογικών μορφών κοινωνικοποίησης και της δημιουργίας υποστηρικτικών δομών, μέσα στις οποίες οι άνθρωποι που εργάστηκαν επί δεκαετίες θα μπορούν εάν θέλουν να μοιράζονται εμπειρίες, γνώσεις και δεξιότητες. Με τον τρόπο αυτό, η μετάβαση στη μη εργασία μπορεί να επανανοηματοδοτηθεί όχι ως τέλος ή ματαίωση, αλλά ως μια περίοδος συνέχειας, εγκαθίδρυσης νέων σχέσεων και αίσθημα κοινωνικής συμμετοχής.

Panel 6:

Εργασία και κριτική κοινωνική θεωρία

(Συντονισμός: Δέσποινα Βαλάση)

Εργασία και Κριτική Κοινωνική Θεωρία

- ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΦΩΛΙΝΑΣ, Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο

Οι κλασικές κοινωνικές θεωρίες, τόσο στην αστική όσο και στην κριτική τους μορφή, θέτουν στο επίκεντρό τους το ζήτημα της εργασίας. Η εργασία συνιστά τη διαδικασία μεταβολισμού μεταξύ ανθρώπου και φύσης· από την οργάνωση αυτού του μεταβολισμού εξαρτάται η επιβίωση και αναπαραγωγή του κοινωνικού όλου. Για τη συγκρότηση του αντικειμένου κοινωνία, από την σκοπιά των κλασικών κοινωνικών θεωριών, ήταν απαραίτητη η ανάπτυξη μιας αντίληψης περί καταμερισμού της εργασίας. Αντιθέτως, στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας, η εργασία υποβιβάζεται σε ένα κοινωνικό φαινόμενο ανάμεσα στα άλλα και η έννοια της χάνει το κεντρικό της ρόλο. Τούτο προκύπτει από την συνεχή αλλά και ραγδαία ανάπτυξη των φυσικών επιστημών και των τεχνολογικών επιτευγμάτων, τα οποία αναδιαρθρώνουν το πλαίσιο αναφοράς μιας επιστήμης που εξετάζει την κοινωνία ως αντικείμενό της.

Η εν λόγω κίνηση αναθεώρησης του κεντρικού χαρακτήρα της εργασίας ταυτόχρονα αναβαθμίζει άλλους τόπους του κοινωνικού (όπως είναι ο ελεύθερος χρόνος ή το ζήτημα της αλληλεγγύης). Παράλληλα αφορά οριζόντια κοινωνιολογικές σχολές σκέψης και αμβλύνεται ο κριτικός χαρακτήρας που είχε η κατηγορία της εργασίας. Η εντεινόμενη διάσπαση του εργασιακού υποκειμένου και η συγκρότηση, πλέον, της εργασίας ως μιας μορφής κοινωνικού πράττειν μεταξύ άλλων, που αδυνατεί να συνέχει το αντικείμενο της κοινωνικής θεωρίας καθιστά αναγκαία την επανεπεξεργασία θέσεων της τελευταίας. Αξιοποιώντας αναπτύξεις της κλασικής και σύγχρονης κριτικής κοινωνικής θεωρίας, σκοπός της παρούσας θεματικής συνεδρίας είναι η παρουσίαση προβληματικών που σχετίζουν την κεντρική αυτή κατηγορία με σύγχρονες προβληματικές και επιδιώκουν να προεκτείνουν έστω και λίγο τον στοχασμό πάνω στον ιδεολογικό χαρακτήρα της εργασίας.

Η εργασία ως *potentia* και η κριτική της: Marx και Spinoza

- ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Εάν, στο πλαίσιο της κυρίαρχης πολιτικής οικονομίας, η εργασία εξακολουθεί να προσδιορίζεται ως *de facto* τόπος αναγκαιότητας, τότε στο πλαίσιο της κριτικής της αποτελεί δυνητικά και κατά το δέον και τόπο ελευθερίας. Ο εν λόγω δυισμός, ιδωμένος υπό το πρίσμα της κριτικής της ιδεολογίας ή, διαφορετικά, υπό το πρόβλημα της συγκρότησης της υποκειμενικότητας στον ύστερο καπιταλισμό, ενσωματώνει αναγκαία – ιδίως από τον 20ο αιώνα και εξής – ζητήματα που απαιτούν την υπέρβαση παραδοσιακών μαρξιστικών αναγνώσεων στην κατεύθυνση της ανάδειξης της διαλεκτικής σχέσης παραγωγής και υποκειμένου, κατεύθυνση την οποία υποδηλώνουν χαρακτηριστικές αναπτύξεις

εντός του μαρξικού έργου και την οποία υποστηρίζει μία διαρκώς εμπλουτιζόμενη βιβλιογραφία. Στην πορεία αυτή έχει επιχειρηθεί και η παράλληλη ανάγνωση του έργου των Μαρξ και Σπινόζα. Τις επιδοκιμαστικές παραπομπές του πρώτου στον δεύτερο παρακολουθούν ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα ποικίλα μαρξιστικά ρεύματα, ωστόσο, το εγχείρημα της πραγμάτευσης του προβλήματος της εργασίας ως τόπου απώλειας του εαυτού, καθυπόταξης και πραγμάτωσης των καπιταλιστικών επιταγών, απαντά κατά κύριο λόγο σε νεότερες εργασίες οι οποίες ανατρέχουν στον γαλλικό «σπινοζικό μαρξισμό» της δεκαετίας του 1970, αποκλίνοντας, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, από τα συμπεράσματά του. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να συζητήσει τη νεότερη συνθετική ανακατασκευή του σπινοζικού και μαρξικού έργου αναφορικά με το πρόβλημα της εργασίας στον σύγχρονο καπιταλισμό, αποδίδοντας την έμφαση σε μία σειρά προβλημάτων όπως τα ακόλουθα: η εργασία ως ενεργός παραγωγική δραστηριότητα και η αλλοτρίωση ως παθητικότητα (*sad passions*)· η καθυπόταξη των παραγωγικών υποκειμένων δια των παθών (*affects*) στο πλαίσιο της κυριαρχίας καπιταλιστικών αφαιρέσεων· η γνωστική πρακτική διάσταση της απελευθέρωσης στο πεδίο της εργασίας και η δημοκρατική πολιτική μορφή ως αλληλένδετη με τη δημοκρατική εργασιακή μορφή· εν τέλει η σημασία της ιστορικότητας της πράξης της επανιδιοποίησης των δυνάμεων της ίδιας της κοινωνικής υποκειμενικότητας και παράλληλα της αναδιοργάνωσης της εργασίας ως ελεύθερης, ενεργού δραστηριότητας και δύναμης (*potentia*).

Η κριτική της εργασίας στο Κεφάλαιο του Μαρξ

- ΜΠΑΝΑΣΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η εισήγηση θα επιχειρήσει να συζητήσει το ζήτημα της κριτικής της εργασίας στο ώριμο μαρξικό έργο. Το ζήτημα αυτό παραπέμπει, κατ' αρχάς, στην παρουσίαση και κριτική του τρόπου με τον οποίο η κλασική πολιτική οικονομία συλλαμβάνει την έννοια της εργασίας. Όπως χαρακτηριστικά διατυπώνεται από τον Μαρξ στην επιστολή του προς τον Ένγκελς στις 8/1/1868: «Από τους οικονομολόγους έχει διαφύγει το απλό σημείο ότι αν το εμπόρευμα έχει έναν διφυή χαρακτήρα – χρηστική αξία και ανταλλακτική αξία- τότε και η εργασία που παρασταίνεται στο εμπόρευμα πρέπει επίσης να έχει έναν διφυή χαρακτήρα, ενώ η απλή ανάλυση της εργασίας ως τέτοιας, όπως στον Σμιθ και τον Ρικάρντο είναι αναγκασμένη να προσκρούει παντού πάνω σε ανεπίλυτα προβλήματα». Στην εισήγηση θα προσπαθήσω να φωτίσω τους λόγους για τους οποίους ο Μαρξ θεωρεί ότι είναι καθοριστικής σημασίας μια ανάλυση της νεωτερικής κοινωνίας η οποία θα λαμβάνει ως αφετηρία της την διφυή φύση της εργασίας που εμπεριέχεται στο εμπόρευμα (συγκεκριμένη εργασία – αφηρημένη εργασία). Έτσι, θα υποστηριχθεί ότι η «κριτική της εργασίας» στον Μαρξ συνιστά κριτική μιας ιστορικά ειδικής μορφής κοινωνικής διαμεσολάβησης, δηλαδή ενός συγκεκριμένου τρόπου σύνδεσης των δρώντων που είναι χαρακτηριστικός της μοντέρνας κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Σε αντίθεση με θεωρίες που κατανοούν τον νεωτερικό κοινωνικό δεσμό ως οργανική αλληλεξάρτηση διαφοροποιημένων λειτουργιών (Ντιρκέμ), η εισήγηση θα εστιάσει στο εγχείρημα ότι στην κεφαλαιοκρατική κοινωνία η αλληλεξάρτηση των παραγωγών δεν σημαίνει μόνο αύξηση της «οργανικής αλληλεγγύης» μεταξύ των αλληλοσυμπληρούμενων μερών αλλά ταυτόχρονα -και αντινομικά- εξάρτηση των δρώντων από κοινωνικές σχέσεις οι οποίες αυτονομούνται απέναντί τους ως ανεξέλεγκτες δυνάμεις.

Από τον Marx στον Fromm: η κριτική της εργασίας και ο ελεύθερος χρόνος

- ΑΛΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΚΕΑΣ Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η προτεινόμενη εισήγηση επιθυμεί να παρουσιάσει την προβληματική του ελεύθερου χρόνου μέσα από τη κριτική της εργασίας, όπως εντοπίζεται στο έργο των Marx και Fromm. Οι δύο αναπτύξεις πραγματοποιούνται σε κοινή βάση, καθώς εκτίθενται στο πλαίσιο της κριτικής της ιδεολογίας και της αλλοτριωμένης/στρεβλής συνείδησης, πραγματευόμενες το κατά πόσο και υπό ποιους όρους μπορεί η ανθρωπότητα να υπερβεί αυτή τη συνθήκη. Και στις δύο περιπτώσεις, παρά τη διαφορά στη σημασία και την έκθεση των κατηγοριών, το ζήτημα του ελεύθερου χρόνου γίνεται αντικείμενο της θεωρίας εντός της ιστορικής μοναδικότητας των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, η προβληματική εκκινεί από την μαρξική κριτική της πολιτικής οικονομίας και τις αναπτύξεις στο τέλος του 3ου τόμου του Κεφαλαίου, όπου φαίνεται να εντοπίζεται η δυνατότητα για την ανακατασκευή μιας θεωρίας του ελεύθερου χρόνου. Κάτι τέτοιο βασίζεται στη δημοφιλή διαλεκτική των «βασιλείων της αναγκαιότητας και της ελευθερίας» και στη μετατροπή του κοινωνικού χρόνου από εργάσιμου σε ελεύθερου. Στην κατηγορία του χρόνου αναγνωρίζεται η δυνατότητα διαπαιδαγώγησης/διαμόρφωσης της νεωτερικής συνείδησης. Στο έργο του Fromm με τίτλο Η υγιής κοινωνία, μπορεί κανείς να δει πως ο «ελεύθερος χρόνος» θεματοποιείται ως καθοριζόμενος – άρα συνεχώς περιοριζόμενος – από την πολιτισμική βιομηχανία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο ελεύθερος χρόνος να κατανοείται ως μη ελεύθερος, καθώς «ξοδεύεται» σύμφωνα με τις επιταγές της νεωτερικής κοινωνίας. Ο ελεύθερος χρόνος εμφανίζεται υπό το καθεστώς της ψυχαγωγίας αλλά αναπαράγει κατεξουσιαστικά περιεχόμενα στον καθημερινό κοινωνικό βίο. Η εισήγηση θα αποπειραθεί να συζητήσει τα ακόλουθα ζητήματα: α) τους διαφορετικούς όρους θεματοποίησης του «ελεύθερου χρόνου» στο πλαίσιο της κριτικής της εργασίας στο έργο των Marx και Fromm, β) τη σημασία του ελεύθερου χρόνου στη συζήτηση περί κοινωνικής χειραφέτησης και γ) το πως η επίφαση της ελευθερίας του χρόνου σχετίζεται με τον «εμπορικό προσανατολισμό» του χαρακτήρα.

Αισθητικοποίηση της εργασίας

- ΝΙΚΟΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ-ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, ΕΚΠΑ

Η νεωτερικότητα χαρακτηρίζεται από διαδικασίες εξορθολογισμού του ανθρώπινου πράττειν και των κοινωνικών θεσμών, οι οποίες επεκτάθηκαν σταδιακά στο επίπεδο του κράτους, του δικαίου, της ηθικής, διαμορφώνοντας έτσι την εικόνα ενός κόσμου στον οποίο κάθε τί είναι μέσον για έναν αλλότριο σκοπό. Στη βάση αυτών των διαδικασιών βρίσκεται ο εξορθολογισμός της εργασίας, μέσω του οποίου οι διαδικασίες υλικής αναπαραγωγής καθίστανται αντικείμενο ακριβούς υπολογισμού. Παράλληλα, ωστόσο, παρατηρείται, ιδίως μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, η τάση η εργασία να αποκτήσει ένα είδος αυταξίας, να γίνει, δηλαδή, αντιληπτή ως μια διαδικασία την οποία τα άτομα επιτελούν όχι τόσο προκειμένου να εξυπηρετήσουν εξωτερικούς προς αυτήν σκοπούς, αλλά για χάριν της ίδιας της εργασίας. Ο όρος που χρησιμοποιεί ο Andreas Reckwitz για αυτό το φαινόμενο είναι «dispositiv της δημιουργικότητας». Το θεωρεί δε σημείο συμπύκνωσης μιας παράλληλης με τον εξορθολογισμό τάσης των νεωτερικών κοινωνιών: της διαδικασίας αισθητικοποίησης του κοινωνικού. Η σύντομη αυτή παρέμβαση αποσκοπεί στην παρουσίαση της έννοιας του dispositiv της δημιουργικότητας, την οποία επιχειρεί ο Reckwitz να εισάγει στη μακροκοινωνιολογική συζήτηση, θέτοντας το ερώτημα περί της νομιμότητας των ευρύτερων συνεπαγωγών για τις διαδικασίες αισθητικοποίησης του κοινωνικού.

Panel 7:

Υποκειμενικότητα και ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις της εργασίας

(Συντονισμός: Έφη Μακρίδου)

Συναισθηματική εργασία και πανοπτισμός: Συμπεράσματα από μία έρευνα πεδίου

- ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΩΣΤΑΣ, Απόφοιτος του ΠΜΣ «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία», ΕΚΠΑ

Το προτεινόμενο θέμα αφορά την συναισθηματική εργασία και ειδικότερα το πώς αυτή ερμηνεύεται, επιτελείται, εποπτεύεται, απαιτείται, απορρίπτεται και γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ πελατών, υπαλλήλων και ιδιοκτητών ενός ξηροκαρπαδικού στα βόρεια προάστια της Αθήνας. Το υλικό συλλέχθηκε με σημειώσεις πεδίου σε συγκεκριμένη συμμετοχική παρατήρηση (με τον ερευνητή ως εργαζόμενο του καταστήματος) διεξαγόμενη στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας για το ΠΜΣ "Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία" του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η σημασία της συναισθηματικής εργασίας έγινε αμέσως αντιληπτή, όπως και οι ποικίλες προσπάθειες επιτήρησής της. Αρχικά διαπιστώθηκε η έγκλιση του καταναλωτικού λόγου για τη συναισθηματική πειθαρχία των εργαζομένων. Οι υπάλληλοι πρέπει να είναι ευχάριστοι, πρόθυμοι να προσαρμοστούν στις εκάστοτε αξιώσεις, να δείχνουν ανοχή στην αγένεια. Η ιδιοκτησία και η διοίκηση του μαγαζιού, γνωρίζοντας όλα αυτά και επιθυμώντας να διασφαλίσουν τα στρατηγικά τους συμφέροντα (που δεν εξαντλούνται μονάχα στη συσσώρευση κεφαλαίου), αποπειρώνται να εποπτεύσουν τις συμπεριφορές των υπαλλήλων δια α) της φυσικής τους παρουσίας, β) τεχνικών αξιολόγησης και επιτήρησης (κάμερες και αξιολογήσεις του μαγαζιού στο Google) και γ) μέσα από τα διάφορα meeting, όπου επιχειρείται η δικαιολόγηση των εν λόγω εταιρικών πρακτικών.

Οι εργαζόμενοι - που κατα κανόνα συμμορφώνονται - παρουσιάζουν αντιστάσεις και δικαιολογήσεις για την εμφάνιση της νωχελικότητας, της κόπωσης και της αγένειας εναντίον των καταναλωτών. Συγκεκριμένα επικαλούνται : 1) ατομικές δικαιολογήσεις (οι υπάλληλοι είναι άτομα που έχουν δικαιώματα, αξιοπρέπεια και την αξίωση της ευτυχίας μέσα και από την εργασία), 2) ταξικές δικαιολογήσεις (η συναισθηματική εργασία φανερώνει υποτέλεια στους "νεόπλουτους" και "πλουσίους" των βορείων προαστίων), 3) οικονομικές/εργασιακές δικαιολογήσεις (δεν θεωρείται η συναισθηματική πειθαρχία ούτε μέρος της εργασίας, ούτε άξια των αποδοχών). Τέλος, παρατηρήθηκε πως οι περισσότερες αντιστάσεις γίνονταν από άτομα νεαρής ηλικίας, εξοικωμένα με τη ρευστή εργασία, ενώ υπάλληλοι που ζουν κάτω από οικονομική επισφάλεια ή άτομα μεγαλύτερων ηλικιών (που θεωρούν ότι θα βρουν δυσκολότερα δουλειά αλλού) τείνουν να είναι πιο πειθήνια.

Εργασία , υποκειμενικότητα και ψυχοκοινωνική υποστήριξη : Η εμπειρία των Κέντρων Ημέρας Υποστήριξης Εργαζομένων μέσα από κριτικές θεωρίες σταδιοδρομίας

- ΝΙΚΟΣ ΔΡΟΣΟΣ, Ψυχολόγος, Αν. Καθηγητής Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου , Επιστημονικός Υπεύθυνος Κέντρου Ημέρας Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Εργαζομένων Αιγάλεω ΠΕΨΑΕΕ
- ΕΥΑ ΚΟΡΟΜΗΛΑ, Ψυχολόγος MSc, Επιστημονικά Υπεύθυνη του Κέντρου Ημέρας Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Εργαζομένων Πειραιά ΠΕΨΑΕΕ

Η σύγχρονη εργασία, σε συνθήκες επισφάλειας, εντατικοποίησης και διαρκούς αξιολόγησης, δεν αποτελεί μόνο πεδίο οικονομικής δραστηριότητας αλλά και κεντρικό άξονα συγκρότησης της υποκειμενικότητας. Ο κυρίαρχος λόγος περί απασχολησιμότητας, ατομικής ευθύνης και διαρκούς αναβάθμισης δεξιοτήτων τείνει να ερμηνεύει τις εργασιακές δυσκολίες κυρίως ως προσωπικές ανεπάρκειες, υποβαθμίζοντας τις κοινωνικές, θεσμικές και πολιτισμικές διαστάσεις της εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία λειτουργεί και ως μηχανισμός κανονικοποίησης και αυτορρύθμισης, με σημαντικές ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις.

Η παρούσα εισήγηση αντλεί από την εμπειρία των Κέντρων Ημέρας Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Εργαζομένων και προτείνει την κατανόησή τους ως μεταβατικών χώρων που προσφέρουν ένα ασφαλές πλαίσιο αναστοχασμού της σχέσης υποκειμένου και εργασίας. Υποστηρίζεται ότι οι πρακτικές που αναπτύσσονται στα Κέντρα αυτά δεν στοχεύουν στην επιβολή συγκεκριμένων στάσεων απέναντι στην εργασία, ούτε στην απομάκρυνση των ατόμων από αυτήν, αλλά στη διεύρυνση του ερμηνευτικού πλαισίου μέσα από το οποίο οι εργαζόμενοι νοηματοδοτούν τις εργασιακές τους εμπειρίες.

Θεωρητικά, η ανάλυση συνδυάζει τη φουκωική προβληματική της βιοπολιτικής και των τεχνολογιών του εαυτού με κριτικές και κονστρουκτιβιστικές θεωρίες σταδιοδρομίας, και την γουινικοτιανή οπτική, οι οποίες προσεγγίζουν τη σταδιοδρομία ως κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια διαδραστική διαδικασία. Από αυτή τη σκοπιά, η ψυχοκοινωνική υποστήριξη αναδεικνύεται ως πρακτική που επιτρέπει τη μετατόπιση από αποκλειστικά ατομοκεντρικές ερμηνείες της εργασιακής δυσφορίας προς πιο σύνθετες αναγνώσεις, στις οποίες αναγνωρίζονται οι δομικοί περιορισμοί, οι σχέσεις εξουσίας και οι κοινωνικές ανισότητες.

Η εισήγηση φιλοδοξεί να συμβάλει στον διεπιστημονικό διάλογο της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας της εργασίας, αναδεικνύοντας τον ρόλο της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης ως πεδίου κατανόησης – και όχι κανονιστικής καθοδήγησης – της σύγχρονης εργασιακής υποκειμενικότητας.

Το στίγμα της ψυχικής ασθένειας και οι διακρίσεις στην εργασία: Ανθρωπολογική προσέγγιση στην εφαρμογή του μοντέλου της Υποστηριζόμενης Απασχόλησης στο οικοσύστημα των ΚοιΣΠΕ στην Ελλάδα»

- ΔΑΝΑΗ ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Υποστηρίκτρια Εργασίας Εξειδικευμένου Γραφείου Υποστηριζόμενης Απασχόλησης (ΕΓΥΑ) ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ-ΕΙΡΗΝΗ ΜΠΑΛΑΔΗΜΑ, Ψυχολόγος ΒΑ, ΜSc Επιστημονικά Υπεύθυνη ΕΓΥΑ- Συμβουλευτική Υπηρεσία ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΝΤΖΑ, Ψυχίατρος MD, PhD-Πρόεδρος Συμβουλευτικής Υπηρεσίας ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς
- ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΟΥΠΙΔΗΣ, Ιατρός Εργασίας, Ιατρός Δημόσιας Υγείας & Κοινωνικής Ιατρικής- Πρόεδρος ΔΣ ΚοιΣΠΕ Αθηνά-Ελπίς- Πρόεδρος ΔΣ Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Κοινωνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος (ΠΟΚοιΣΠΕ)

Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, οι διακρίσεις στον εργασιακό χώρο παραμένουν πολυεπίπεδες, με την ανεργία να πλήττει δυσανάλογα τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Ειδικότερα για τα άτομα με σοβαρά ζητήματα ψυχικής υγείας, η πρόσβαση, η ένταξη και η διατήρηση μιας θέσης εργασίας αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης και αποκατάστασης. Το κυρίαρχο στίγμα της ψυχικής νόσου συχνά καθιστά την επαγγελματική ένταξη ανέφικτη στην πράξη, καθώς οι εδραιωμένες κοινωνικές προκαταλήψεις αναπαράγουν την περιθωριοποίηση και υποσκάπτουν συστηματικά την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου.

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει το Μοντέλο της Υποστηριζόμενης Απασχόλησης (Supported Employment), όπως εφαρμόζεται από το Δίκτυο Εξειδικευμένων Γραφείων Υποστηριζόμενης Απασχόλησης (ΕΓΥΑ). Το Δίκτυο αυτό, που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΠΟΚοιΣΠΕ), απαρτίζεται από πέντε γραφεία πανελλαδικής εμβέλειας και λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας με τη στήριξη του Εθνικού Προγράμματος για την Ανάπτυξη. Η διετής εμπειρία λειτουργίας του Δικτύου καταδεικνύει ότι η σύνδεση των ωφελούμενων με την ανοιχτή αγορά εργασίας είναι απόλυτα εφικτή, εφόσον αξιοποιούνται επιστημονικά τεκμηριωμένα εργαλεία παρέμβασης στο πεδίο, τα οποία στοχεύουν στην τροποποίηση των συλλογικών αναπαραστάσεων για την ψυχική ασθένεια. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύεται η εξειδικευμένη προσέγγιση του ΕΓΥΑ του ΚοιΣΠΕ «Αθηνά- Ελπίς» στον Κεντρικό Τομέα Αθηνών. Η στρατηγική του βασίζεται στην αναγνώριση των κοινωνικοπολιτισμικών σχημάτων που επηρεάζουν την ευημερία των ατόμων, επιδιώκοντας την άρση των δομικών εμποδίων που γεννά ο στιγματισμός. Μέσω της ανάδειξης των δεξιοτήτων των εξυπηρετούμενων και της συνεχούς συμβουλευτικής υποστήριξης τόσο του εργαζόμενου όσο και του εργοδότη, δημιουργείται ένα πλαίσιο ενδυνάμωσης που αποδομεί την αντίληψη της ψυχικής νόσου ως «αδυναμίας». Η προσέγγιση αυτή μετατοπίζει την εστίαση από την ασθένεια-ετικέτα στην προώθηση της ορατότητας και της ισότιμης συμμετοχής. Συμπερασματικά, η αποτελεσματικότητα του μοντέλου ΕΓΥΑ υπογραμμίζει την ανάγκη για βιώσιμες δημόσιες πολιτικές που αντιμετωπίζουν την ψυχική υγεία ως ένα δυναμικό πεδίο κοινωνικής εξέλιξης, διασφαλίζοντας το δικαίωμα στην εργασία χωρίς αποκλεισμούς.

Παρενόχληση λόγω φύλου στον χώρο εργασίας, συναισθηματικές αντιδράσεις και εικονική πραγματικότητα: Ευρήματα από το έργο GAIA

- ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΓΑΖΗ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Ψυχολογίας των Μέσων και Τεχνολογίας, Πάντειο
- ΠΟΠΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΙΑ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΤΣΙΤΣΕΛΗ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Η σεξουαλική παρενόχληση αφορά ανεπιθύμητες συμπεριφορές με έμφυλη ή σεξουαλική διάσταση που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια της/του αποδέκτριας/ή, οι οποίες δομούνται μέσα από άνισες και ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας (ILO, 2001). Εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους η εικονική πραγματικότητα (VR) μπορεί να συνεισφέρει ως μέθοδος για τη μελέτη των συναισθηματικών διαστάσεων της παρενόχλησης στο πλαίσιο παρουσίασης των ευρημάτων του έργου GAIA "Gender equality and anti-discrimination practices via virtual reality approaches" που χρηματοδοτήθηκε από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. Με τη χρήση VR που προσομοιώνει σενάριο παρενόχλησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η μελέτη αναλύει τις μεταβολές στις συναισθηματικές αντιδράσεις και τις συμπεριφορές των συμμετεχόντων/ουσών πριν και μετά την έκθεση στην προσομοίωση. Με βάση την ανάλυση, καταγράφηκε στατιστικά σημαντική αύξηση της προσωπικής δυσφορίας κατά τη διάρκεια της εμπύθισης στο συγκεκριμένο σενάριο. Από ψυχοκοινωνική σκοπιά, το εύρημα αυτό ερμηνεύεται στο πλαίσιο της συναισθηματικής αντίδρασης στην ενσώματη εμπειρία έμφυλων σχέσεων στην εργασία, αναδεικνύοντας ότι η παρενόχληση λειτουργεί μέσω μιας διαταραχής των συναισθημάτων και κατ' επέκταση μιας κανονικοποίησης της δυσφορίας στο εργασιακό περιβάλλον. Οι στρατηγικές που προτείνονται, όπως η αποχώρηση, η λεκτική αντιπαράθεση ή η αναζήτηση θεσμικής υποστήριξης αντανακλούν ατομικούς μηχανισμούς διαχείρισης. Οι απαντήσεις αυτές υπογραμμίζουν τον τρόπο με τον οποίο η ευθύνη για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης, βάσει φύλου, μετατίθεται συχνά στο άτομο και όχι σε συλλογικές λύσεις. Η έρευνα συμβάλλει στην συζήτηση για την παρενόχληση στον χώρο εργασίας, αναδεικνύοντας πώς οι εμπυθιστικοί χώροι μπορούν να αναδείξουν τη συναισθηματική δυναμική που συντηρεί την παρενόχληση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Το σώμα στο σπίτι: Φύλο, χώρος και συναισθηματική εργασία στις μορφές home-based απασχόλησης

- ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΙΤΗ, Κοινωνιολόγος, ευρύτερο δημόσιο,

Η εξάπλωση της εργασίας από το σπίτι, είτε μέσω τηλεργασίας είτε μέσω μορφών άτυπης απασχόλησης, μετασηματίζει ριζικά τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου, παραγωγικού και αναπαραγωγικού χώρου. Η παρούσα εισήγηση εξετάζει πώς το "σώμα που εργάζεται" εντός του οικιακού χώρου καθίσταται πεδίο πειθάρχησης, διαθεσιμότητας και ταυτόχρονα αντίστασης, αναδεικνύοντας τη διαθεματική σχέση φύλου, τάξης και συναισθήματος στην οργάνωση της σύγχρονης εργασίας.

Στηριζόμενη σε θεωρητικές προσεγγίσεις των Butler (1993), Hochschild (1983), Federici (2012) και Gregg (2011), η εργασία διερευνά πώς οι γυναίκες που απασχολούνται από το σπίτι βιώνουν τη διπλή επιτελεστικότητα της επαγγελματικής και οικιακής τους ταυτότητας. Το σώμα εμφανίζεται

ως ταυτόχρονα εργαλείο παραγωγής, σύμβολο φροντίδας και πεδίο συναισθηματικής διαχείρισης — ένας "κόμβος" όπου διασταυρώνονται οι λογικές του καπιταλισμού και της πατριαρχίας.

Η εμπειρική διερεύνηση βασίζεται σε ποιοτικές ημιδομημένες συνεντεύξεις με γυναίκες τηλεργαζόμενες και αυτοαπασχολούμενες, καθώς και σε ανάλυση διαδικτυακών αφηγήσεων από πλατφόρμες επαγγελματικής δικτύωσης. Μέσω ερμηνευτικής ανάλυσης λόγου, αναδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους οι ίδιες κατασκευάζουν νοηματοδοτήσεις "ευελιξίας", "ελέγχου" και "σωματικής παρουσίας" στην καθημερινή τους πρακτική.

Η εισήγηση επιδιώκει να συμβάλει στη συζήτηση για τη σχέση σώματος και εργασίας υπό το πρίσμα της συναισθηματικής οικονομίας, προτείνοντας ότι οι μορφές home-based απασχόλησης, αντί να απελευθερώνουν το υποκείμενο, συχνά αναπαράγουν με νέους όρους τις ιεραρχίες φύλου και τάξης στο πλαίσιο του συναισθηματικού καπιταλισμού.

Panel 8:

Φροντίδα, υγεία και ευαλωτότητα (Συντονισμός: Αγγελική Αθανασοπούλου)

Το δημόσιο νοσοκομείο και η επαγγελματική εξουθένωση του υγειονομικού προσωπικού: μελέτη περίπτωσης για τις προκλήσεις, αιτίες και παρεμβάσεις

- ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ (LILIAN) ΣΟΥΜΕΛΗ, Ιδιώτης Ψυχολόγος | Ψυχοθεραπεύτρια, MSc. Ψυχολόγος Υγείας, Εξωτερική Συνεργάτης Ψυχολόγος ΠΑΔΑ, Εκπαιδεύτρια ΙΝΕΠ|ΕΚΔΔΑ

Η επαγγελματική εξουθένωση αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο για το υγειονομικό προσωπικό των δημόσιων νοσοκομείων, προερχόμενο από χρόνια έκθεση σε έντονο εργασιακό στρες και την αλληλεπίδραση ψυχοκοινωνικών κινδύνων. Το σύνδρομο εκδηλώνεται με συναισθηματική εξάντληση, αποπροσωποποίηση και μειωμένη προσωπική επίτευξη, επηρεάζοντας τόσο την ψυχική υγεία των εργαζομένων όσο και τη λειτουργικότητα των οργανισμών υγείας.

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης, βασισμένη σε ημιδομημένη συνέντευξη, με στόχο να διερευνηθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι σε Δημόσιο Νοσοκομείο μέσα από αντιλήψεις, αλληλεπιδράσεις και βιώματα. Η περίπτωση της κυρίας Α., ιατρού με μακρά εμπειρία, ανέδειξε το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης ως το κύριο πρόβλημα που επηρεάζει την ψυχολογική ευημερία του προσωπικού και τη συνολική λειτουργία του νοσοκομείου.

Τα ευρήματα υπογραμμίζουν ότι η εξουθένωση συνδέεται στενά με οργανωτικούς και διοικητικούς παράγοντες: υποστελέχωση, ασαφείς ρόλοι, περιορισμένη διοικητική υποστήριξη, υψηλός φόρτος εργασίας, συνεχείς εναλλαγές στα ωράρια και έκθεση σε επείγοντα περιστατικά δημιουργούν εργασιακή δυσαρέσκεια και άγχος. Επιπλέον, το εργασιακό περιβάλλον, η ποιότητα της επικοινωνίας, οι διαπροσωπικές σχέσεις και η αναγνώριση του έργου καθορίζουν την ψυχολογική αντοχή και την επαγγελματική ικανοποίηση των εργαζομένων.

Με βάση σύγχρονα μοντέλα οργανωτικού σχεδιασμού και ηγεσίας, προτείνονται πολυεπίπεδες παρεμβάσεις: σε οργανωσιακό επίπεδο η σαφής κατανομή ρόλων και η ενίσχυση της διοικητικής υποστήριξης, σε διοικητικό/συστημικό επίπεδο η διαχείριση του φόρτου εργασίας και η βελτίωση των συνθηκών εργασίας, και σε ατομικό επίπεδο η ψυχολογική υποστήριξη και η εκπαίδευση στη διαχείριση στρες. Η εφαρμογή αυτών των στρατηγικών ενισχύει την ανθεκτικότητα του προσωπικού, δημιουργεί υγιή και βιώσιμα εργασιακά περιβάλλοντα και βελτιώνει την ποιότητα φροντίδας στον χώρο της δημόσιας υγείας.

Τα δεσμά της συναισθηματικής εργασίας στο έργο της Arlie R. Hochschild

■ ΒΟΥΤΣΑ ΦΩΤΕΙΝΗ, MSc, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η εργασία στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας είναι και ένας τρόπος με τον οποίο οι υποκειμενικότητες νοσηματοδοτούν την κοινωνική τους πραγματικότητα και θεμελιώνουν τον κοινωνικό τους εαυτό. Περνάμε από την παραδοσιακή αντίληψη της εργασίας ως καθαρά «παραγωγικής διαδικασίας» σε μια θεώρηση όπου η εργασία αποτελεί το πεδίο όπου συγκροτείται ο ίδιος ο εαυτός και η ανάγκη για νόημα συγκρούεται με τις απαιτήσεις της φιλελεύθερης αγοράς. Το παρόν κείμενο θα μελετήσει τις «βιογραφικές προσδοκίες» των γυναικών, όπως τις εισάγει η Elizabeth Beck Gernsheim, σχετικά με τη καριέρα και την αυτοπραγμάτωσή τους σε σχέση με τη συναισθηματική εργασία της Arlie Hochschild. Εν προκειμένω θα αναλυθεί, μέσα στο συγκεκριμένο του δυτικού φιλελευθερισμού, πως διαχειρίζονται τα θηλυκά υποκείμενα το συναίσθημά τους προκειμένου να ευθυγραμμιστούν με τις προσδοκίες των εργοδοτών, πως εμπορευματοποιείται το συναίσθημα, κυρίως στον τομέα παροχής υπηρεσιών και παύει να ανήκει στην ιδιωτική σφαίρα, πως ιδιωτικοποιείται η ευθύνη της επιτυχίας. Επομένως, οι θηλυκότητες καλούνται να διαχειρίζονται και να χειραγωγούν τα συναισθήματά τους για να εκπληρώσουν τις συναισθηματικές απαιτήσεις της εργασίας τους. Η συναισθηματική εργασία περιλαμβάνει τη ρύθμιση των συναισθημάτων για την ικανοποίηση των πελατών ή τη ευθυγράμμιση με το εργασιακό κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο αντανακλά εμφυλες ιεραρχίες και ταξικές δομές

Η εκτέλεση της συναισθηματικής εργασίας, όπως παρατηρεί η Hochschild, έχει βαθιές επιπτώσεις στους εργαζόμενους και δη στις γυναίκες που εκπαιδεύονται στο να είναι φροντιστικές, υπομονετικές, συμφιλιωτικές και να εμφορούν μια αποδεκτή κοινωνική εικόνα. Υποστηρίζει, επιπλέον, ότι η εκτεταμένη συναισθηματική εργασία μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική ασυμφωνία, μεταξύ των βιωμένων και των εκφραζόμενων συναισθημάτων. Αυτή η ασυμφωνία οδηγεί σε επαγγελματική εξουθένωση, μειωμένη ικανοποίηση από την εργασία, άγχος και κατάθλιψη. Τέλος, η εμπορευματοποίηση του συναισθήματος επιφέρει ένα αίσθημα αποξένωσης, καθώς οι εργαζόμενες αισθάνονται αποκομμένες από τα γνήσια συναισθήματα και την προσωπική τους ταυτότητα.

Συμπερασματικά, μέσα από το έργο της Hochschild θα τονιστεί η προώθηση της ευημερίας των εργαζομένων καθώς οι οργανισμοί θα αναγνωρίζουν και θα μετριάσουν τις απαιτήσεις της συναισθηματικής εργασίας, όχι με την χρήση δημοφιλών εργαλείων αυτοφροντίδας, όπως η ψυχική ανθεκτικότητα, η ενσυνηδειότητα- τα οποία λειτουργούν ως μηχανισμοί επιβίωσης, ιδιωτικοποίησης της αποτυχίας και εργαλεία πειθάρχησης, αλλά με την κατανόηση ότι οι εργαζόμενοι αλλοτριώνονται επειδή η διαχείριση των συναισθημάτων τους δεν υπακούει σε εσωτερικά κίνητρα, αλλά σε εταιρικά εγχειρίδια. Ως εκ τούτου οι οργανισμοί θα πρέπει να αναγνωρίσουν τις δομικές στρεβλώσεις ή ελλείμματα, να προτάξουν νέα διοικητικά μοντέλα, έτσι ώστε να διορθωθούν οι συναισθηματικές παραφωνίες των εργαζομένων και όπως τονίζει η Hochschild να υιοθετήσουμε μια ριζοσπαστική αυτοφροντίδα, που δεν είναι ένα μπάνιο με άλατα ή μια συνεδρία yoga, αλλά η πολιτική πράξη της ανάκτησης του ελέγχου πάνω στα δικά μας συναισθήματα και τον δικό μας χρόνο.

‘Κάποιες δουλειές τις κάνεις με τα χέρια και κάποιες δουλειές τις κάνεις με την καρδιά’. Μετανάστριες και Ελληνίδες αμειβόμενες κατ’ οίκον φροντίστριες ηλικιωμένων και «συν-αισθηματική εργασία»

- ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες, αυξάνεται διαρκώς η ανάγκη για αμειβόμενη φροντίδα ηλικιωμένων, είτε σε οίκους ευγηρίας (ιδιωτικούς και δημόσιους) είτε κατ’ οίκον. Η αμειβόμενη κατ’ οίκον φροντίδα ηλικιωμένων εμπίπτει στη γενικότερη κατηγορία της αμειβόμενης οικιακής εργασίας στην οποία παγκοσμίως εργάζονται 75,6 εκατομμύρια άνθρωποι, στην πλειονότητά τους γυναίκες, κατά κύριο λόγο μετανάστριες. Και στην Ελλάδα, στους διαφορετικούς τύπους αμειβόμενης κατ’ οίκον φροντίδας ηλικιωμένων (εσωτερική, εξωτερική, μερική, εργασία αναπλήρωσης) εργάζονται γυναίκες. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι περισσότερες εργαζόμενες είναι μετανάστριες από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Μετά την πτώση των σοσιαλιστικών κρατών εγκαθίστανται στην Ελλάδα και αναζητώντας εργασία οδηγούνται στο συγκεκριμένο εργασιακό πεδίο. Πλέον, εργάζονται και Ελληνίδες -είχαν σταδιακά αποσυρθεί από την αμειβόμενη οικιακή εργασία τη δεκαετία του 1970. Κι αυτό προσπαθώντας να ανταπεξέλθουν οικονομικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και κυρίως τα χρόνια μετά το τέλος των περιοριστικών μέτρων λόγω της πανδημίας Covid, όταν καταγράφεται συνεχής αύξηση του κόστους ζωής. Η ανακοίνωση εστιάζει στο πώς οι εργαζόμενες αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν τη συγκεκριμένη εργασία, μέσα από τις έννοιες της ανάγκης, της προσφοράς και της ισχυρής διαπροσωπικής σύνδεσης με τους/τις ηλικιωμένους/ες που φροντίζουν αλλά και με τα παιδιά τους. Ακολουθώντας τους σύγχρονους θεωρητικούς προβληματισμούς, η αμειβόμενη κατ’ οίκον φροντίδα ηλικιωμένων προσεγγίζεται ως «συν-αισθηματική εργασία» (affective labour). Στο πλαίσιο της «συν-αισθηματικής εργασίας», αναγνωρίζονται και μελετώνται οι έμφυλες και ταξικές ιεραρχίες και ανισότητες (τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο) ·η ενσώματη ανθρώπινη επαφή και η αλληλεπίδραση· οι νέες σχέσεις, οι υποκειμενικότητες και οι νέες πραγματικότητες που παράγονται, και οι οποίες επαναδιαμορφώνουν τη ζωή εργαζομένων και ηλικιωμένων. Η ανακοίνωση στηρίζεται σε υλικό από την εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Απρίλιο μέχρι τον Αύγουστο του 2025 (ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, συζητήσεις με τριάντα εργαζόμενες) στο πλαίσιο του προγράμματος GELDERIN/ΕΛΙΔΕΚ το οποίο διεξήχθη από το Εργαστήριο Σπουδών Φύλου, τμήμα Κοινωνική Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Ηθική παρενόχληση και εργασιακή ικανοποίηση: Εμπειρική διερεύνηση σε εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

- ΧΑΡΟΚΟΠΑΚΗ ΑΡΓΥΡΩ, ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ, Δρ Συμβουλευτικής & ΕΠ., Ε.ΔΙ.Π. Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
- ΒΕΛΑΝΤΕ ΜΑΡΙΑ, Φιλόλογος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ΜΑ Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Συμβουλευτική

Η εισήγηση παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας ερευνητικής εργασίας σχετικά με τη διερεύνηση των διαστάσεων της εργασιακής παρενόχλησης σε 121 εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,

από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, προερχόμενους από τυχαίο πανελλαδικό δείγμα. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν τις μορφές της εργασιακής παρενόχλησης —λεκτική και ψυχολογική βία / εκφοβισμός, κοινωνική και εργασιακή περιθωριοποίηση, υποβάθμιση, αποξένωση από το αντικείμενο εργασίας— καθώς και τη διαφοροποίησή τους σύμφωνα με δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, όπως φύλο, ηλικία και οικογενειακή κατάσταση.

Η έρευνα έδειξε ότι τα υποκείμενα, στην πλειονότητά τους, επιχειρούν να διαχειριστούν τις εμπειρίες αυτές απαξιώνοντάς τες ή υποτιμώντάς τες, αντισταθμίζοντάς τες μέσω της εργασιακής ικανοποίησης. Επίσης, η διερεύνηση της συσχέτισης των διαστάσεων της ηθικής παρενόχλησης με αυτές της επαγγελματικής ικανοποίησης ανέδειξε την ύπαρξη συσχετισμών με παράγοντες όπως οι προαγωγές, οι αμοιβές, η ηθική αναγνώριση των εργαζομένων, η επικοινωνία και το κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας του οργανισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, στην εισήγηση παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις για τον σχεδιασμό συμβουλευτικών παρεμβάσεων σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, με στόχο την υποστήριξη των εργαζομένων και την ενίσχυση της εργασιακής τους ικανοποίησης

Η ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες στην αγορά εργασίας – δεδομένα & προτάσεις

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΑΣΝΑΚΗΣ, Επιστημονικό στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΝΤΙΓΡΙΝΤΑΚΗ, Επιστημονική συνεργάτης ΕΚΠΑ

Η ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες στην αγορά εργασίας αποτελεί κρίσιμο κοινωνικοοικονομικό ζήτημα, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις δομές της παραγωγής, τις μορφές απασχόλησης και τις ανισότητες που αναπαράγονται στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον. Στην ελληνική οικονομία, όπου κυριαρχούν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (ΜμΕ), η εργασιακή ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων παρουσιάζει ιδιαίτερες προκλήσεις αλλά και δυνατότητες.

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τα διαθέσιμα δεδομένα για τη συμμετοχή ατόμων με ψυχικές δυσκολίες στην ελληνική αγορά εργασίας, αναδεικνύοντας τον ρόλο των ΜμΕ ως βασικών εργοδοτών και κοινωνικών δρώντων. Παρά το γεγονός ότι οι ΜμΕ χαρακτηρίζονται συχνά από περιορισμένους πόρους και έλλειψη εξειδικευμένης υποστήριξης, μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι κοινωνικής ένταξης, λόγω της άμεσης εργασιακής σχέσης, της ευελιξίας και της τοπικής τους ενσωμάτωσης. Ωστόσο, το κοινωνικό στίγμα, η απουσία θεσμικών κινήτρων, η γραφειοκρατία και η περιορισμένη διασύνδεση με υπηρεσίες ψυχικής υγείας και απασχόλησης εξακολουθούν να λειτουργούν αποτρεπτικά.

Σε συγκριτικό επίπεδο, παρουσιάζονται διεθνή παραδείγματα ένταξης από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου η υποστηριζόμενη απασχόληση και το μοντέλο Individual Placement and Support (IPS) έχουν ενσωματωθεί σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Τα μοντέλα αυτά δίνουν έμφαση στη γρήγορη τοποθέτηση στην εργασία, στην εξατομικευμένη υποστήριξη και στη συνεργασία με μικρούς εργοδότες, μετατοπίζοντας το βάρος από την «προσαρμογή» του ατόμου στην προσαρμογή του εργασιακού περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους τρόπους ενίσχυσης της απασχολησιμότητας μέσω της εκμάθησης δεξιοτήτων, όπως βασικές και ψηφιακές δεξιότητες, κοινωνικές και εργασιακές δεξιότητες, καθώς και στην αξία της συνεχιζόμενης υποστήριξης εντός των ΜμΕ. Η εισήγηση υποστηρίζει ότι η

εργασιακή ένταξη ατόμων με ψυχικές δυσκολίες δεν αποτελεί μόνο κοινωνική υποχρέωση, αλλά και αναπτυξιακή επιλογή, η οποία μπορεί να συμβάλει στη βιωσιμότητα των ΜμΕ, στην κοινωνική συνοχή και στη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας.

.

Panel 9:

Οργάνωση, πολιτική και ιδεολογία στο συνδικαλιστικό κίνημα

(Συντονισμός: Γιώργος Μπιθυμήτρης)

Τα σωματεία των επισφαλών εργαζομένων: Η αγωνιστική παρέμβαση Labour στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

- ANNA KOYMANΤΑΡΑΚΗ, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο του Essex

Τα σωματεία των ευέλικτων εργαζομένων αποτελούν το πιο δυναμικό κομμάτι του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος και έχει κατορθώσει να πετύχει σημαντικές νίκες. Ακολουθεί ένα πολυποίκιλο ρεπερτόριο συγκρουσιακής δράσης που περιλαμβάνει καταλήψεις, απεργίες πείνας, συναυλίες συμπαράστασης, διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες, εκείνο που χαρακτηρίζει τα σωματεία αυτά είναι απουσία συγκεκριμένης κομματικής ταύτισης. Ορισμένα μάλιστα από αυτά τα σωματεία, έχουν σχέση με κόμματα και παρατάξεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, όπως η οργάνωση -πλατφόρμα Labour η οποία παρεμβαίνει για τα συμφέροντα των ερευνητών και συμβασιούχων διδασκόντων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στην εισήγησή μου θα προσπαθήσω να αναδείξω τα χαρακτηριστικά των σωματείων των επισφαλών τα οποία είναι κοινά στα περισσότερα από τα σωματεία τους, και να σταχυολογήσω τους λόγους για τους οποίους παρά τους ισχυρισμούς στη βιβλιογραφία για το αντίθετο, τα σωματεία αυτά κατορθώνουν να έχουν και δυναμισμό και μαζικότητα, η οποία αμφισβητεί σθεναρά τη στερεότυπη απεικόνιση του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος. Στην εισήγησή μου θα προσπαθήσω να δείξω ότι ο συνδικαλισμός των επισφαλών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σχετίζεται με μια έννοια ηθικής οικονομίας (moral economy) η οποία αντικατοπτρίζει τις προσδοκίες των επισφαλών κοινωνικών τάξεων για τη δημόσια εκπαίδευση. Ο χώρος της εκπαίδευσης ήδη από τη δεκαετία του 1960 έχει θεωρηθεί ως κατεχοχήν χώρος μέσω του οποίου συντελείται η ανοδική κοινωνική κινητικότητα για τα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων αλλά και για συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες όπως το φύλο και ειδικά των γυναικών, των οποίων η πρόσβαση τους στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση στο παρελθόν ήταν περιορισμένη. Η αλλαγή στο μοντέλο της δημόσιας εκπαίδευσης μετά την κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού έβαλε φρένο στην μαζική αυτή κινητικότητα. Φαινόμενα όπως το συνεχές και αγωνιώδες κυνήγι εκπαιδευτικών διαπιστευτηρίων και μεταπτυχιακών τίτλων είναι συναφή εδώ. Κατά συνέπεια το συνδικαλιστικό κίνημα των διδασκόντων και ερευνητών που εργάζονται με επισφαλείς συνθήκες εργασίας μπορεί να ιδωθεί σαν ένα κίνημα που υπερασπίζεται το κοινωνικό συμβόλαιο το οποίο προστατεύει τα δικαιώματα των υποτελών στην ανοδική κοινωνική κινητικότητα μέσω της εκπαίδευσης.

Συνδικάτα, ιδεολογία και κλιματική αλλαγή: μία εμπειρική καταγραφή

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΙΘΥΜΗΤΡΗΣ, Κύριος Ερευνητής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Τα ευρωπαϊκά συνδικάτα, παρά τις αξιοσημείωτες επιστημονικές υποδομές που έχουν αναπτύξει στο πλαίσιο του γνωσιακού-πολιτισμικού καπιταλισμού, έχουν εντούτοις αποφύγει να αναμετρηθούν με το ερώτημα της αέναης μεγέθυνσης και του κλιματικού αντιτίμου. Αντί η σωρευμένη γνώση να προκαλεί κρίση στις ρουτινοποιημένες πρακτικές τους, παρακάμπτεται μέσω του ιδεολογικού μηχανισμού της διάψευσης (disavowal). Επιχειρώντας να κατανοήσουμε αυτήν τη λειτουργία της ιδεολογίας, εξετάζουμε τον ρόλο του εργατικού συνδικάτου ως θεσμού σε έναν καπιταλισμό που τείνει ενδογενώς προς την χωρίς όρια μεγέθυνση, την επιτάχυνση και τις πολωτικές διαιρέσεις. Ακολουθώντας εστιάζουμε σε τρία μεγάλα ελληνικά συνδικάτα, αναλύοντας δημόσιες παρεμβάσεις τους σε σχέση με το κλίμα και το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, το υλικό που μελετήθηκε αφορά ανακοινώσεις και δελτία τύπου που έχουν δημοσιευθεί στους ιστοτόπους των ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ και ΕΚΑ την τελευταία δεκαετία (2015–2025) με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος (5 Ιουνίου) και τις Διεθνείς Διασκέψεις για την Κλιματική Αλλαγή (COP21 έως COP29). Συλλέχθηκαν συνολικά 45 ανακοινώσεις-δελτία τύπου: 34 από ΓΣΕΕ, 5 από ΑΔΕΔΥ και 6 από ΕΚΑ. Λαμβάνονται επίσης υπόψη μελέτες των Ινστιτούτων ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ για την κλιματική αλλαγή. Όπως προκύπτει, ούτε οι πολιτικές δυνάμεις που παραδοσιακά ηγούνται των κορυφαίων συνδικαλιστικών οργάνων (σοσιαλιστές, φιλελεύθεροι) ούτε όμως οι δυνάμεις της Ριζοσπαστικής και κομμουνιστικής Αριστεράς, έχουν τη διάθεση να συνδέσουν την πολιτική για το κλίμα με την ανάγκη για συλλογική οργάνωση του βίου πέραν των αρχών της μεγέθυνσης. Σε κάθε περίπτωση, περαιτέρω έρευνα με ένα πιο διευρυμένο εμπειρικό υλικό και με τη συμμετοχή και άλλων συνδικάτων, κρίνεται αναγκαία για μια βαθύτερη κατανόηση της σχέσης ιδεολογίας, συνδικαλισμού και δυναμικοποίησης.

Πειραϊκή-Πατραϊκή: Συνδικαλιστική δραστηριότητα στο εργοστασιακό συγκρότημα Πάτρας κατά τη Μεταπολίτευση (1974–1989)

- ΑΚΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, μεταδιδακτορικός ερευνητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ

Αντικείμενο της προτεινόμενης εισήγησης είναι η διερεύνηση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας στο εργοστασιακό συγκρότημα Πάτρας της κλωστοϋφαντουργίας Πειραϊκή-Πατραϊκή (Π-Π) κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης.

Στην πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης (1947–1989), το ζήτημα της συνδικαλιστικής δραστηριότητας στο συγκρότημα της Πάτρας μπορούν να κατανεμηθεί σε τρεις υποπεριόδους. Η πρώτη υποπερίοδος αφορά την πρώιμη Μεταπολίτευση (1974–1981) με κύριο χαρακτηριστικό την πλήρη απουσία συνδικαλιστικής παρουσίας στο συγκρότημα της Πάτρας. Η δεύτερη υποπερίοδος περιλαμβάνει τα έτη 1981–1985 όπου έλαβαν χώρα οι εξής μεταβολές: α) η ίδρυση και η σταδιακή καθιέρωση του εργοστασιακού σωματείου «Αλληλεγγύη» (1981) β) η αλλαγή ιδιοκτησιακού καθεστώτος, με το πέρασμα της Π-Π από τον ιδιωτικό τομέα στον έλεγχο του δημοσίου (1984). Η τρίτη υποπερίοδος εστιάζει στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 (1985–1989).

Για το διάστημα 1974–1981, θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των πρακτικών απόσπασης συναίνεσης που ακολουθούσε η εταιρεία, καθώς και οι μηχανισμοί με τους οποίους επιτηρούσε και επεδίωκε να εμποδίσει τη συνδικαλιστική δραστηριότητα στο εργοστασιακό συγκρότημα. Για τα έτη 1981–1985, η εισήγηση θα επιχειρήσει να αναδείξει την αλλαγή της κατάστασης με την ίδρυση του εργοστασιακού

σωματείου «Αλληλεγγύη», τις αντιδράσεις που συνάντησε, καθώς και τη δραστηριότητα και τη διαδικασία εδραίωσής του το 1984, μετά την αλλαγή ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Η τρίτη υποπερίοδος (1985–1989) χαρακτηριζόταν από πολλαπλά οικονομικά και διοικητικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Π-Π και το συγκρότημα της Πάτρας. Στην κατεύθυνση αυτή θα επιχειρηθεί η ανίχνευση της στάσης του εργοστασιακού συνδικάτου για την αντιμετώπισή τους.

Η διερεύνηση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας αφορά μια επιχείρηση μεγάλου ειδικού βάρους. Η Π-Π αποτελούσε τη μεγαλύτερη ελληνική κλωστοϋφαντουργία και το συγκρότημα Πάτρας ήταν η μεγαλύτερη βιομηχανική μονάδα της πόλης, σε μια περίοδο όπου η Πάτρα αποτελούσε κέντρο αξιολογής βιομηχανικής δραστηριότητας. Η ίδρυση του σωματείου επηρέασε συνολικότερα τον εργοστασιακό συνδικαλισμό της Πάτρας.

Ως προς τις πρωτογενείς πηγές, η προτεινόμενη ανακοίνωση αξιοποιεί αρχεία, Τύπο και προφορικές μαρτυρίες εργαζομένων στο εργοστασιακό συγκρότημα Πάτρας.

Η «θηλυκοποίηση» της διδασκαλίας και η «αρσενικοποίηση» της συνδικαλιστικής ηγεσίας: Έμφυλες ιεραρχήσεις στον διδασκαλικό συνδικαλισμό (ΔΟΕ) 1983–2023

- ΧΑΤΖΗΣΤΡΑΤΗ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ, Δασκάλα ΠΕ70- Υποψήφια Διδασκώρισα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΑΠΘ

Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει ευρήματα από ολοκληρωμένη ποσοτική/αρχειακή χαρτογράφηση της έμφυλης συμμετοχής στον διδασκαλικό συνδικαλισμό της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, με επίκεντρο τη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ) και τα Διοικητικά Συμβούλια των 140 Συλλόγων Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΣΕΠΕ), για την περίοδο 1983–2023. Η χαρτογράφηση συνθέτει δεδομένα σε πανελλαδική κλίμακα συστηματικά. Κεντρικό ερώτημα είναι πώς συνυπάρχει η μακροχρόνια «θηλυκοποίηση» του επαγγέλματος (γυναικεία πλειονότητα στη βάση) με την επίμονη υποεκπροσώπηση των γυναικών σε θέσεις σωματειακής ηγεσίας και εκπροσώπησης.

Βασιζόμενη σε χρονοσειρές συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα Δ.Σ. των ΣΕΠΕ (ανά νομό και περιφέρεια), αποτιμά σε πανελλαδικό επίπεδο την κλίμακα συμμετοχής και τη μορφή διακύμανσης των δύο σειρών. Τα ποσοτικά δεδομένα αναπαριστούν: (α) μια σταθερή κανονικότητα ανδρικού προβαδίσματος στο μεγαλύτερο μέρος της περιόδου, ανεξάρτητα από γεωγραφική ενότητα και οργανωσιακή κλίμακα• (β) μη γραμμικές τροχιές γυναικείας συμμετοχής (αιχμές, αυξομειώσεις και διακυμάνσεις αντί συνεχούς και ομοιόμορφης σύγκλισης)• και (γ) περιπτώσεις προσέγγισης των φύλων που συνυπάρχουν χρονικά με γενικότερη πτώση των συνολικών μεγεθών συμμετοχής.

Τέλος, η ανάλυση συνιστά αφενός ένα σπάνιο, πολυεπίπεδο εμπειρικό αρχείο τεσσάρων δεκαετιών που γεφυρώνει σπουδές φύλου, κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και μελέτες συνδικαλιστικών οργανώσεων και αφετέρου αποτελεί εφιαλτήριο για μια στοχευμένη ποιοτική διερεύνηση. Η εισήγηση προτείνει να ιδωθούν τα εκπαιδευτικά σωματεία ως «έμφυλοι οργανισμοί» (Acker, 1990; Benschop & Doorewaard, 1998; Britton, 2000), ενώ η καθοδική τάση μετά το 2010 συζητείται ως συμβατή με ευρύτερες διεργασίες συνδικαλιστικής υποχώρησης (Petmesidou & Polyzoidis, 2020). Ως εκ τούτου, η έμφυλη ισότητα δεν αφορά μόνο στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού, αλλά και το ποιοι και ποιες διαμορφώνουν τη συλλογική φωνή, τις διαπραγματευτικές προτεραιότητες και τις μορφές συνδικαλιστικής δράσης στον εκπαιδευτικό στίβο.

Διανομείς στις πλατφόρμες: Αναζητώντας ένα κοινό αγωνιστικό όραμα

- ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ, υποψήφιος διδάκτορας Queen Mary University of London

Στον 9/2021, οι διανομείς στην efood ενεπλάκησαν σε αντιπαράθεση με την εταιρία καθώς αυτή επίδωξε να αλλάξει το καθεστώς απασχόλησης τους από μισθωτούς σε ψευδώς αυτοαπασχολούμενος, υπό την απειλή απόλυσης. Ένας συνδυασμός απεργιών, δράσης στον δρόμο και διαδικτυακού ακτιβισμού την ανάγκασε να υποχωρήσει. Αυτό θεωρήθηκε από τους εργαζόμενους και τα σωματεία τους ως μια πολύ σημαντική νίκη. Από τότε η efood και η Wolt, προσπαθούν να περιορίσουν τις αντιστάσεις των εργαζομένων και να εντατικοποιήσουν την εκμετάλλευσή τους. Γι' αυτό προχώρησαν σε δυσμενείς αλλαγές στον τρόπο εργασίας μέσω της αλγοριθμικής διοίκησης, σε μείωση αμοιβών και σε υιοθέτηση αντεργατικών πρακτικών μέσω υπερβολικών. Σήμερα, ένα κατακερματισμένο εργατικό δυναμικό, με διαφορετικά καθεστώτα απασχόλησης, εμπειρίες εργασίας και επιδιώξεις, προσπαθεί να αγωνιστεί και να διαπραγματευτεί συλλογικά.

Εντός του παραπάνω πεδίου κινείται η παρούσα έρευνα και επιχειρεί να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα α) πως οι διανομείς αρχικά αντέδρασαν και νίκησαν; β) γιατί στην συνέχεια αποδέχτηκαν την ψευδώς αυτοαπασχολούμενη εργασία και τις συνέπειες αυτό είχε; γ) πως μπορεί να οικοδομηθεί ένα κοινό αγωνιστικό όραμα ; Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων ακολουθήθηκε η μεθοδολογία της εργατικής έρευνας πεδίου. Στο πλαίσιο αυτής ο ερευνητής συμμετείχε από το 2023 στις διαδικασίες και δράσεις των εμπλεκόμενων σωματείων ενώ πραγματοποιήθηκαν και συνεντεύξεις με διανομείς και διοικητικούς υπαλλήλους στις πλατφόρμες.

Η έρευνα ισχυρίζεται ότι οι εργασιακή συνθήκη στις πλατφόρμες διανομής χαρακτηρίζεται από έντονη ασάφεια που αποκρύπτει το πραγματικό επίπεδο εκμετάλλευσής και κατά συνέπεια είναι κρίσιμο οι εργαζόμενοι να εξοπλιστούν με εργαλεία που θα την άρουν. Επιπλέον, η έρευνα ισχυρίζεται ότι για να γίνει ελκυστική και πάλι η μισθωτή εργασία και η συλλογική διεύθυνση της είναι χρήσιμο να ενσωματώσει θετικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν μέχρι σήμερα την ψευδής αυτοαπασχόληση, όπως η αυτονομία και η ευελξία. Τέλος, η συνθήκη ακραίας εκμετάλλευσής που υπάρχει στο κλάδο γενικώς κάνει φανερή την ανάγκη μιας κλαδικής προσέγγισης από τα σωματεία.

Panel 10:

Συγκριτικές και διαγενεακές προσεγγίσεις της εργασίας στην εμπειρική έρευνα

(Συντονισμός: Νίκος Φωτόπουλος)

Βιομηχανία 4.0 και Ετοιμότητα Εργαζομένων: Μια εμπειρική ανάλυση για 15 επαγγέλματα της ελληνικής αγοράς εργασίας

- ΕΛΕΝΗ ΔΡΑΚΑΚΗ, Δρ. Οικονομικών-Ερευνήτρια, Επιστημονική Συνεργάτιδα Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, Εντεταλμένη Διδάσκουσα Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου
- ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ, Στατιστικός αναλυτής Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΪΤΑΡΙΔΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, Επιστημονικός Συνεργάτης Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ

Πίσω από το αισιόδοξο αφήγημα της Βιομηχανίας 4.0 αναδύονται σοβαρές προκλήσεις όπως η διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων και η εμφάνιση μιας αγοράς εργασίας πολλών ταχυτήτων καθώς σημαντικό μερίδιο εργαζομένων αναμένεται να αντιμετωπίσει δυσκολίες ένταξης στο νέο τεχνοοικονομικό υπόδειγμα. Στο πλαίσιο αυτό ερευνάται η περίπτωση της Ελλάδας, όπου το κεντρικό ζήτημα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία είναι η ετοιμότητα των εγχώριων εργαζομένων να προσαρμοστούν στη Βιομηχανία 4.0, μέσα σε ένα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από τεχνολογική υστέρηση, εκτεταμένη απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και σημαντικό βαθμό αναντιστοιχίας δεξιοτήτων. Σε αυτό το πλαίσιο, σε κρίσιμη μεταβλητή ανάγεται η συμμετοχή των εργαζομένων σε διαδικασίες επαγγελματικής επιμόρφωσης και ειδικότερα η διερεύνηση των παραγόντων που παρακινούν τους εργαζόμενους. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιώντας μικροδεδομένα από δεκαπέντε επαγγέλματα της εγχώριας αγοράς εργασίας προερχόμενα από σχετική πρωτογενή έρευνα του ΙΝΕ ΓΣΕΕ ερευνώνται διαστάσεις που η σχετική βιβλιογραφία ορίζει ως καθοριστικές, για τη συμμετοχή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση όπως το τεχνολογικό περιβάλλον, η ποιότητα της εργασίας, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων αλλά και ατομικά χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων του φύλου και της ηλικίας. Η εργασία επιδιώκει να αναδείξει τους μηχανισμούς που επηρεάζουν την ένταξη των εργαζομένων στην εγχώρια επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η οποία διαχρονικά χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής συγκριτικά με άλλες προηγμένες οικονομίες.

Skills Foresight – A Tentative Pro-Labour Approach

- DRAKAKI ELINA, Scientific Associate INE GSEE, Researcher, Adjunct Lecturer Hellenic Mediterranean University
- GIALIS STELIOS, Professor of Economic Geography, University of the Aegean
- KROMMYDA VASILIKI, Post-doctoral researcher, University of the Aegean & Institute of Philosophy and Sociology – Bulgarian Academy of Sciences, Adjunct Lecturer Panteion University

Skills foresight has become a central policy tool for anticipating labour market changes amid technological transformation and AI, demographic shifts, and environmental crises. However, dominant approaches to skills foresight remain largely rooted in market-centered and employer-led paradigms, prioritising short-term employability and adaptability over job quality, workers' agency, and social inclusion. This paper develops a pro-labour approach to skills foresight, grounded in Critical Political Economy, Labour Geography, and Labour Studies, which conceptualizes skills as socially embedded, institutionally mediated, and dynamically shaped by uneven social and production relations. Drawing on recent theoretical and methodological literature and empirical evidence from the European context, with particular reference to semi-peripheral economies of advanced capitalism such as Greece, the paper critically reviews mainstream foresight models, identifies their analytical and normative limitations, and proposes an alternative framework that includes qualitative, participatory, and scenario-based methods. The pro-labour skills foresight approach aims not merely to predict or forecast future skill needs and outline alternative futures. Instead, it focuses on informing socially sustainable pathways of economic transformation, strengthening collective agency – with particular emphasis on unions and worker-led initiatives – and supporting inclusive and resilient labour markets in the context of the digital and green transitions. Overall, pro-worker foresight approaches envision emancipatory future landscapes of meaningful work in which labour skills are collectively (re)produced and supported.

Between Precarity and Normativity: Millennials and Gen Z Navigating Adulthood under Neoliberal Governance

- AGLAIA FAROU, PhD(c), Sapienza University of Rome, aglaia.farou@uniroma1.it

This paper explores precarity among young adults, focusing on Millennials and Gen Z. At a time when traditional markers of success often feel out of reach, this paper explores how Greek and Italian Millennials and Gen Z navigate modern society and seek pathways into adulthood. Living under neoliberal conditions while striving to achieve the milestones of adulthood produces a fundamental contradiction. The socio-political context both sets the standards for success and simultaneously limits the opportunities for self-actualization.

According to Bessant, Farthing & Watts (2017), neoliberal structures have created a “young precariat,” whose economic insecurity stems from systemic inequalities rather than individual failure. Building on this literature, and drawing on Bourdieu's (1990, 1998, 2000) concepts of habitus, field, and symbolic violence, this paper explores how neoliberal governance structures collective experience and conditions of precarity across generations, shaping young adults' paths into adulthood. Building

on Côté's (2000) notion of "arrested adulthood," it examines how socio-economic precarity under neoliberalism prolongs the transition to adulthood for Greek and Italian Millennials and Gen Z, leaving many in an extended "youthhood" as structural barriers hinder access to normatively expected milestones.

In line with the discussion of intergenerational inequalities by Woodman, Shildrick & MacDonald (2020), the paper considers how neoliberal governance reinforces structural barriers that may limit young adults in their transition to adulthood. Using secondary data from the European Social Survey, it examines patterns of socio-economic precarity among Greek and Italian Millennials (1980–1995) and Gen Z (1996–2008) and how these conditions shape life trajectories, aspirations, and strategies for autonomy. Despite their high levels of academic attainment, younger generations face extreme precarity, which undermines their ability to create life-trajectories and build autonomy.

Όψεις της εργασίας στην Ελλάδα: Μια διαγενεακή συγκριτική προσέγγιση

- ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΑΜΑΡΙΑΝΑΚΗΣ, PhD Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης | Ανεξάρτητος Ερευνητής

Η εργασία αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες κοινωνικοποίησης και ένταξης του ατόμου στο κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι. Στην παρούσα εισήγηση εστιάζω στους πολιτισμικούς και στους ιστορικούς παράγοντες που διαμορφώσαν τις εμπειρίες της εργασίας, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι σχεδιάζουν μοντέλα διαβίωσης και διαμορφώνουν τις προσδοκίες τους μέσα από αυτές.

Με αφετηρία την πρόσφατη οικονομική κρίση και την επιβεβλημένη λιτότητα, εξετάζω τις ιστορικές μεταβολές στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι: (1) αντιλαμβάνονται την εργασία, (2) αναστοχάζονται το παρελθόν, και (3) ατενίζουν το μέλλον, προτείνοντας μια διαγενεακή, συγκριτική προσέγγιση. Μέσα από ιστορίες ζωής και επαγγελματικές διαδρομές ανθρώπων που έχουν εργαστεί σε διάφορους τομείς στην πόλη της Χαλκίδας (ελεύθεροι επαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενοι επιχειρηματίες, δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι και εργάτες στην βιομηχανία), αναδεικνύω τις διαφορετικές προσεγγίσεις τόσο απέναντι στην κρίση όσο και απέναντι στην εργασία. Προκρίνοντας μια διαγενεακή προσέγγιση, συσχετίζοντας της ιστορίες ζωής των πληροφορητών μου με ιστορικές συγκυρίες και εργασιακές εμπειρίες που σχετίζονται με την ευρύτερη πολιτική οικονομία της Ελλάδας, αναδεικνύω τις κυρίαρχες αντιλήψεις της κάθε γενιάς γύρω από την εργασία και εξετάζω τους πολιτισμικούς παράγοντες που συντέλεσαν στην διαμόρφωση μιας διακριτής οικονομικής «έξης» (habitus).

Σκοπός της παρουσίασης είναι να φωτίσει το πώς, σε διαφορετικά ιστορικά συγκείμενα, διαμορφώνεται η οικονομική έξη της κάθε γενιάς γύρω από την εργασία και πώς αυτή μετασηματίζεται μέσα από τις εργασιακές εμπειρίες και τους μετασηματισμούς των αξιών και των προσδοκιών που ανέπτυξε η κάθε γενεά σε σχέση με την ιδέα της «καλής (άξιας να βιωθεί) ζωής».

Panel 11:

Συλλογική εκπροσώπηση, μαθητεία και εργασιακές σχέσεις

(Συντονισμός: Δήμητρα Κόφτη)

Από τη μάθηση στην εκπροσώπηση: το 4ο μεταλυκειακό έτος – τάξη μαθητείας ως εργαστήριο κοινωνικού διαλόγου στο 1ο Επαγγελματικό Λύκειο – 1ο Εργαστηριακό Κέντρο Αγίου Δημητρίου, την σχολική περίοδο 2025 – 2026

- ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ, Διευθύντρια του 1ου Επαγγελματικού Λυκείου Αγίου Δημητρίου, PhD (C), MSc, Med
- Δρ. ΚΟΤΣΙΦΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Διευθυντής 1ου Εργαστηριακού Κέντρου Αγίου Δημητρίου, Ηλεκτρονικός Μηχανικός, Εκπαιδευτικός, Απόφοιτος ΕΠΠΑΙΚ & ΠΕΣΥΠ, της ΑΣΠΑΙΤΕ Αθηνών, Post-Doc, Post-Doc, PhD, MSc, Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Η μελέτη της σύγχρονης εργασίας και των μορφών συλλογικής δράσης αποκτά νέα σημασία σε μια εποχή που η εργασιακή επισφάλεια, η απαίτηση για «ευελιξία», και νέες μορφές εξειδίκευσης μετασηματίζουν ριζικά τον κόσμο της εργασίας. Ειδικότερα για το πεδίο «εργασία και συνδικαλιστική/συλλογική δράση» οφείλουμε να επανεξετάσουμε τον ρόλο των εκπαιδευτικών δομών υποστήριξης, τον ρόλο των συνδικάτων, και την αποτύπωση νέων μορφών διεκδικήσεων σχετικά με τους/τις εργαζόμενους/-ες με τις συλλογικότητες τους. Πώς ανανεώνεται η έννοια της εκπροσώπησης στο πλαίσιο του 4ου μεταλυκειακού έτους – τάξης μαθητείας; Πώς αναδύονται νέες μορφές συνδικαλιστικής έκφρασης στο πλαίσιο της μαθητείας, όπου η επικοινωνία, η γνώση και η «δράση» διαμεσολαβεί από τους επόπτες καθηγητές και καθηγήτριες και τους εκπαιδευτές των επιχειρήσεων; Ποια είναι η θέση των νέων εργαζομένων/μαθητευόμενων μέσα σε αυτό το μεταβατικό για αυτούς τοπίο; Στο πλαίσιο αυτό, η εμπειρία των επτά ειδικοτήτων του 4ου μεταλυκειακού έτους – τάξης μαθητείας του 1ου Επαγγελματικού Λυκείου – 1ου Εργαστηριακού Κέντρου Αγίου Δημητρίου οι οποίες λειτουργούν την σχολική περίοδο 2025 – 2026, προσφέρει πολύτιμο έδαφος για στοχασμό και έρευνα. Οι ειδικότητες

- 1) Τεχνικός Οχημάτων,
- 2) Τεχνικός Εγκαταστάσεων Ψύξης, Αερισμού και Κλιματισμού
- 3) Τεχνικός Ηλεκτρολογικών Εγκαταστάσεων, Συστημάτων και Δικτύων,
- 4) Βοηθός Νοσηλεύτη,
- 5) Βοηθός Βρεφονηπιοκόμων,
- 6) Βοηθός Φυσιοθεραπευτή,
- 7) Υπάλληλος Διοίκησης και Οικονομικών Υπηρεσιών,

ως κατεξοχήν τεχνικές και επαγγελματικές ειδικότητες στο πλαίσιο του 4ου μεταλυκειακού έτους – τάξης μαθητείας, συνδυάζουν την εκπαίδευση στο σχολείο με την εμπειρία στο χώρο εργασίας, επιτρέποντας στους/στις μαθητευόμενους/-ες να γνωρίσουν στην πράξη τις δυναμικές σχέσεις ένταξης στον κόσμο της εργασίας, μοντέλα συνεργασιών για την μάθηση, και εμπειρίες συλλογικής οργάνωσης. Μπορούν οι νέοι αυτοί εργαζόμενοι να αναπτύξουν νέες μορφές συλλογικής φωνής και συμμετοχής; Πώς μπορεί η μαθητεία να λειτουργήσει ως εργαστήριο κοινωνικού διαλόγου, ενδυνάμωσης και συνδικαλιστικής συνείδησης; Και πώς τα σχολεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης μπορούν να συνδεθούν ουσιαστικά με τα συνδικάτα και τα κοινωνικά κινήματα, καλλιεργώντας μια κουλτούρα ενεργούς συμμετοχής; Το παράδειγμα του 1ου Επαγγελματικού Λυκείου – 1ου Εργαστηριακού Κέντρου Αγίου Δημητρίου ανοίγει τον διάλογο για μια νέα παιδαγωγική της εργασίας, όπου η μαθητεία, πέρα από είσοδο στις επιχειρήσεις και στην απασχόληση, μπορεί να αποτελέσει και είσοδο στη συλλογική εμπειρία και στη δημοκρατία στους χώρους εργασίας.

Μετασηματισμοί των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των συνδικαλιστικών πρακτικών στην Ελλάδα: Παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων του προγράμματος ImproCollBar (Improving Collective Bargaining in the European Union. Comparison of Different Industrial Relations Regimes)

- ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΡΚΟΝΤΖΕΛΟΥ, υπ. Διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΟΦΤΗ, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τους μετασηματισμούς των συλλογικών διαπραγματεύσεων στην Ελλάδα κατά την μετα-μνημονιακή, μετα-πανδημική περίοδο. Διερευνά ποιες είναι οι τρέχουσες θεσμικές, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικοί εταίροι για την επίτευξη συλλογικών συμβάσεων εργασίας (ΣΣΕ), καθώς και ποιες συνδικαλιστικές πρακτικές υιοθετούνται από φορείς της οργανωμένης εργασίας προς αυτή την κατεύθυνση. Αντλεί από ερευνητικά δεδομένα που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος ImproCollBar: Improving Collective Bargaining in the European Union. Comparison of Different Industrial Relations Regimes (2022–2024), το οποίο βασίστηκε σε ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους έρευνας για τα καθεστώτα εργασιακών σχέσεων, τα γεγονότα εργατικής διαμαρτυρίας και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις σε επτά χώρες της ΕΕ (Ελλάδα, Ρουμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Ιρλανδία).

Η έρευνα, βασισμένη σε συνεντεύξεις με εκπροσώπους κοινωνικών εταίρων και σωματείων, αναδεικνύει το πώς οι υφιστάμενες προκλήσεις για τις συλλογικές διαπραγματεύσεις στην Ελλάδα σχετίζονται με την απορρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των ΣΣΕ κατά τη διάρκεια των Μνημονίων, τους εργασιακούς νόμους των τελευταίων ετών που ενέτειναν την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και περιέστειλαν την άσκηση των συνδικαλιστικών και απεργιακών δικαιωμάτων, καθώς και με δομικές αναδιαρθρώσεις στο πλαίσιο του ευέλικτου καπιταλισμού σε μια σειρά από εργασιακούς κλάδους. Παράλληλα, ο κατακερματισμός των συνδικάτων εγείρει ζητήματα αντιπροσώπευσης και νομιμοποίησης των εργατικών εκπροσώπων, τα οποία εντείνονται από την γραφειοκρατικοποίηση, την διάσπαση και την σύγκρουση πρακτικών και στρατηγικών για την επίτευξη ΣΣΕ εντός του εργατικού κινήματος. Παρά τις υπαρκτές δυσκολίες, και ως απάντηση σε

αυτές, η έρευνα επίσης αναδεικνύει «από τα κάτω» διαδικασίες αναζωογόνησης των συνδικάτων που επαναφέρουν μαχητικά το ζήτημα των ΣΣΕ, όπως τη συγκρότηση νέων σωματείων σε κλάδους χωρίς πρότερη συνδικαλιστική παράδοση, καθώς και επιτυχημένες πρακτικές τυπικής και άτυπης διαπραγμάτευσης που αντλούν τόσο από μοντέλα αμεσοδημοκρατίας και συμμαχίας με κοινωνικά κινήματα, όσο και από μοντέλα ταξικά προσανατολισμένου συνδικαλισμού.

Η αυτορρύθμιση στον δημόσιο τομέα: Η περίπτωση του Κώδικα Ηθικής και Επαγγελματικής Συμπεριφοράς Υπαλλήλων Δημοσίου Τομέα.

■ ΓΕΩΡΓΙΑ ΒΑΣΣΑΛΟΥ, Δρ. Νομικής ΕΚΠΑ

Ο Κώδικα Ηθικής και Επαγγελματικής Συμπεριφοράς Υπαλλήλων Δημοσίου Τομέα¹, όπως υιοθετήθηκε και ισχύει από τον Ιούλιο 2022, αποτελεί – σύμφωνα με τους διακηρυκτικούς του στόχους – έναν «οδικό χάρτη» για τη διαχείριση και αντιμετώπιση των ηθικών και δεοντολογικών προκλήσεων, τα οποία ταλανίζουν τη δημόσια διοίκηση. Αποσκοπεί: στην ενίσχυση του Εθνικού Συστήματος Ακεραιότητας, καθώς και στη ενδυνάμωση των μηχανισμών διαφάνειας, ελέγχου και λογοδοσίας (Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Καταπολέμησης της Διαφθοράς).

Η φύση του Κώδικα, η λειτουργία και η στόχευσή του, οι μηχανισμοί εποπτείας και εφαρμογής του εντάσσονται σ' ένα σύνθετο και πολύπλοκο ρυθμιστικό περιβάλλον, όπου πλέον αναζητούνται νέες τεχνικές «ήπιας» διακυβέρνησης με όρους προσαρμοστικότητας, αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας.

Ένα πλέγμα διατάξεων ήπιου δικαίου εντάχθηκε στις παραδοσιακές πηγές του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου και το κύριο ερώτημα, το οποίο ανακύπτει εστιάζει στην επιβεβαίωση της ανάγκης ύπαρξης και αποτελεσματικότητας του εν λόγω Κώδικα, ως μέσου για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς και τους εκπροσώπους τους, αλλά και ως εργαλείο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς. Περαιτέρω δε ανακύπτουν μια σειρά από ερωτήματα, όπως: Ποιοι είναι οι λόγοι υιοθέτησής του Κώδικα, αλλά και οι συνθήκες οι οποίες διαμόρφωσαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη θέσπισή του; Τι σηματοδοτεί η ένταξη του Κώδικα για τη δημόσια διοίκηση, αλλά και ποιες σχέσεις αναπτύσσει με τις παραδοσιακές πηγές δικαίου; Ποιες λειτουργίες καλείται να επιτελέσει ο Κώδικας και ποια μέσα μετέρχεται; Άραγε, ο Κώδικας συνιστά μια ελληνική καινοτομία ή πρόκειται για μια διεθνώς διαδεδομένη πρακτική; Οι απαντήσεις δεν μπορούν να είναι μονοσήμαντες, ευκαιριακές ή και πολιτικά ουδέτερες.

Ο Κώδικας αναδύθηκε σε συνθήκες πολιτικού μετασχηματισμού, ανασύνθεσης του νομικού τοπίου, αλλά και επανακαθορισμού των πολιτικών δυνάμεων σ' ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον οικονομικής ρευστότητας, τεχνοκρατικής ειδημοσύνης, δικαιοκρίσης, κανονιστικής και κοινωνικής πολυπλοκότητας. Ο Κώδικας αναδιαμορφώνει τη δικαιοκρίση και ανασυνθέτει τη διαδικασία και τους τρόπους παραγωγής ή εφαρμογής του δικαίου. Αναπτύσσει δε, με το παραδοσιακό δίκαιο, άλλοτε (αλληλο)συμπληρωματικές και αρμονικές σχέσεις και άλλοτε πολύπλοκα ανταγωνιστικές. Η συνθετότητα και η πολυπλοκότητα του Κώδικα ως νομικού φαινομένου με πολιτικές – οικονομικές – κοινωνικές προεκτάσεις προϋποθέτουν μια σφαιρική και συστηματική προσέγγισή του υπό το πρίσμα των πολλαπλών του εκφάνσεων.

¹ Εφεξής Κώδικας

Καινοτομίες αυταρχισμού ως εργαλείο επαναρρύθμισης των συλλογικών εργασιακών σχέσεων: η συνδικαλιστική πρόκληση της αποκατάστασης της αρχής της συλλογικής αυτονομίας

- ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΨΑΛΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής

Οι δομικές απορρυθμίσεις στην αγορά εργασίας της τελευταίας δεκαπενταετίας σε συνδυασμό με την κινηματική-συνδικαλιστική αφλογιστία έχουν συμβάλει στην ανάδυση μιας νέας εργασιακής ταυτότητας στην Ελλάδα με κύρια χαρακτηριστικά την εξατομίκευση των όρων εργασίας και την υπολειμματική λειτουργία του συστήματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Η απορρέουσα νέα ηθική της εργασίας, σε ένα περιβάλλον εμπέδωσης της έλλειψης εναλλακτικών για την αναβάθμιση της κοινωνικής πολιτικής εν γένει, δημιουργεί νέα habitus και μια γενικευμένη εργατική κουλτούρα φόβου και προσωπικής ανασφάλειας στους χώρους εργασίας. Με όρους πολιτικής κοινωνιολογίας της συνδικαλιστικής δράσης στη χώρα μας το ζήτημα της αποκατάστασης της συνταγματικά κατοχυρωμένης συλλογικής αυτονομίας, καίτοι αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επαναθεσμοποίηση των εργατικών σωματείων, μάλλον προσεγγίζεται με επίκεντρο την επάνοδο του κράτους ως εγγυητή των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων, μολονότι αυτό το ίδιο αρνείται πεισματικά την ιδιότητα του κοινωνικού συνομιλητή σε ό,τι αφορά το δημόσιο τομέα. Επιπρόσθετα, η σημερινή συγκυρία της ενσωμάτωσης της κοινοτικής Οδηγίας για επαρκείς κατώτατους μισθούς (2022/2041) αναδεικνύει δύο χαρακτηριστικές τάσεις. Από τη μία η μερική αποκατάσταση ορισμένων δικαιωμάτων και λειτουργιών αφορά αποκλειστικά στο πεδίο ενός από τους τρεις πυλώνες της συνδικαλιστικής ελευθερίας, δηλαδή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, δίχως καμία πρόνοια εκδημοκρατισμού των άλλων δύο (συνδικαλιστική δράση και απεργία). Από την άλλη η πρόσφατη σχετική νομοθέτηση (13/02/2026) γίνεται επί τη βάσει μίας τριμερούς «Κοινωνικής Συμφωνίας» (Δεκέμβριος 2025) που επιτυγχάνεται σε επίπεδο συνομοσπονδιών στον ιδιωτικό τομέα με ορίζοντα την πενταετία. Παραδόξως οι εξελίξεις αυτές δεν εγγράφονται σε μια στρατηγική αναβάθμισης των συλλογικών εργασιακών σχέσεων. Το αντίθετο. Με τη βοήθεια πολύ σύγχρονων θεωρητικών εργαλείων που αναπτύσσονται γύρω από την έννοια των αυταρχικών καινοτομιών η μελέτη της ελληνικής περίπτωσης αποκρυσταλλώνει ακόμη ένα επεισόδιο στο σπινάλ της εργασιακής απορρύθμισης με όρους αφενός καθιέρωσης της νομοτέλειας ενός αλγοριθμοποιημένου τρόπου καθορισμού του ύψους των αποδοχών και αφετέρου περιθωριοποίησης του ρόλου της συνδικαλιστικής πλευράς ιδίως στη βάση της οργανωτικής πυραμίδας.

Panel 12:

Έμφυλα σώματα, βία και συναισθηματική εργασία (Συντονισμός: Χριστίνα Καρακιουλάφη)

Έμφυλα σώματα στην εργασία: Έμφυλη βία και ενσώματη εμπειρία

- ΙΩΑΝΝΑ ΠΡΟΦΥΡΗ, Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Η εισήγηση προσεγγίζει και διερευνά την εργασία ως πεδίο ενσώματης έμφυλης εμπειρίας. Επικεντρώνεται σε μορφές έμφυλης βίας που, πέρα από τις «ορατές» ή ακραίες εκφάνσεις τους, ενσωματώνονται και «κανονικοποιούνται» στην καθημερινή εργασιακή εμπειρία, παρουσιαζόμενες, συχνά, ως «μέρος της δουλειάς».

Κεντρικό ερώτημα της εισήγησης αποτελεί το πώς πρακτικές όπως μικροεπιθετικότητες και απαιτήσεις συναισθηματικής διαθεσιμότητας συγκροτούν μορφές σιωπηρής έμφυλης βίας, που εγγράφονται στο σώμα ως κόπωση, άγχος, πειθαρχία, ενώ παρουσιάζονται ως επαγγελματισμός ή ανθεκτικότητα.

Στο πλαίσιο αυτό, η εισήγηση επιχειρεί να «φωτίσει» τον τρόπο που το σώμα των εργαζομένων δεν αποτελεί ουδέτερο υπόβαθρο της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά συγκροτείται μέσα από καθεστώτα εργασιακής οργάνωσης, αξιολόγησης και ελέγχου, επικαθοριζόμενο από έμφυλες νόρμες και κανονιστικές προσδοκίες που αφορούν την εμφάνιση, τον λόγο και τη συναισθηματική διαθεσιμότητα, συγκροτώντας συγκεκριμένες μορφές επαγγελματικής υποκειμενικότητας.

Μεθοδολογικά, η εισήγηση εστιάζει σε γυναικοκρατούμενους εργασιακούς χώρους, όπως ινστιτούτα αισθητικής, κομμωτήρια και χώρους φροντίδας, όπου η σωματική και συναισθηματική εργασία είναι κεντρικές για την παραγωγική διαδικασία και ταυτόχρονα συμβολικά και πρακτικά υποτιμημένες (Hochschild 1983; McDowell 2009). Στοιχεία αντλούνται από ποιοτική έρευνα που διενεργήθηκε μέσω συνεντεύξεων με εργαζόμενα άτομα στον χώρο της βιομηχανίας της ομορφιάς και της φροντίδας, στο πλαίσιο υλοποιούμενου ευρωπαϊκού προγράμματος με θέμα την «Ενδυνάμωση των επαγγελματιών ομορφιάς για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας», ενώ αξιοποιούνται εννοιολογικά εργαλεία της ενσώματης υποκειμενικότητας και επιτελεστικότητας του φύλου (Butler 1990; 1993), της συμβολικής βίας και του "habitus" (Bourdieu 1990; 2001), της ανάλυσης της συναισθηματικής εργασίας (Hochschild 1983), καθώς και της φεμινιστικής κριτικής της εργασίας και της φροντίδας (Ahmed 2017; England 2010).

Συμπερασματικά, αμφισβητώντας την αντίληψη περί ουδετερότητας ή εκούσιας φύσης της σωματικής και συναισθηματικής εργασίας, επιχειρείται η ανάδειξη του σώματος όχι μόνο ως εργαλείο εργασίας και πειθαρχησης αλλά και ως πεδίο αντίστασης στον έλεγχο που επιχειρείται στα σώματα των θηλυκοτήτων, επαναδιεκδίκησης και πολιτικής διαπραγμάτευσης των έμφυλων ανισοτήτων στην εργασία.

Ανάμεσα στο χαμόγελο και τον θυμό: Μια αυτοεθνογραφία του συναισθηματικού rollercoaster και της σωματικής πειθάρχησης στην εργασία

- ΓΕΩΡΓΙΑ ΡΗΝΑ, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ

Η παρούσα ανακοίνωση βασισμένη σε αυτοεθνογραφική έρευνα στο χώρο του μάρκετινγκ και των πωλήσεων διερευνά τις συνθήκες της επισφαλούς εργασίας και της συγκρότησης της εργασιακής υποκειμενικότητας στον ύστερο καπιταλισμό. Ειδικότερα, η προσωπική εμπειρία της ανθρωπολόγου, ως ερευνήτριας και ως εργαζόμενης, σε διαφορετικά εργασιακά πόστα σε μια πολυεθνική εταιρεία, πρόκειται να διερευνήσει τους τρόπους, με τους οποίους σε ένα καθεστώς επισφάλειας και αβεβαιότητας, οι νεοφιλελεύθερες εργασιακές πρακτικές εγγράφονται και πειθαρχούν στα σώματα και στα συναισθήματα των εργαζομένων ενώ ταυτόχρονα οι αφηγήσεις αυτοπραγμάτωσης και η κανονικοποίηση της ευελιξίας παράγουν το σύγχρονο εργασιακό υποκείμενο. Η οριακή συνθήκη του *betwixt* και *between* στην οποία βρίσκεται η ανθρωπολόγος, λόγω της διττής θέσης της, περιγράφει μια εσωτερική ταλάντευση, όπου η έρευνα, η εργασιακή επισφάλεια, ο φόβος της ανεργίας και η καθημερινή συναισθηματική φθορά συνδέονται άρρηκτα. Επιπλέον, μέσα την παρουσίαση της εργασιακής της διαδρομής και την παρουσίαση των διαφορετικών της ρόλων, η ανθρωπολόγος θα αναλύσει τους μηχανισμούς με τους οποίους η ευελιξία, η πολυδυναμία και η ιδεολογία της αυτοεπιχειρηματικότητας παρουσιάζονται ως «ευκαιρίες» ενώ στην πραγματικότητα λειτουργούν ως τεχνολογίες εξουσίας, που μετατοπίζουν την επισφάλεια στο επίπεδο της ατομικής αυτοδιαχείρισης, συντελούν στην εντατικοποίηση της εργασίας, στη νομιμοποίηση της εργασιακής εκμετάλλευσης και στην αποδυνάμωση των συλλογικών διεκδικήσεων. Τέλος, θα αναδειχθεί το πως η επισφάλεια αποτελώντας κεντρικό βίωμα της νεοφιλελεύθερης εργασιακής συνθήκης εγκλωβίζει τους/τις εργαζόμενους/ες σε ένα διαρκές εκκρεμές ανάμεσα στη συμμόρφωση και στη ρήξη. Για να γίνει αυτό κατανοητό θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην επιβολή των έμφυλων και των ενσώματων διαστάσεων της εργασίας ως επαγγελματικών δεξιοτήτων, όπως είναι η επαγγελματοποίηση του συναισθήματος, η «θετική στάση», η κανονικοποίηση του «χαμόγελου», αλλά και στις αμφίσημες, αόρατες μορφές καθημερινής αντίστασης των εργαζομένων.

Φύλο και Εργασία στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες: Η Περίπτωση των Ελληνικών Μουσείων

- ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΠΟΤΣΟΥ, Διδακτορική Φοιτήτρια, Τμήμα ΕΜΠΟ, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η θηλυκοποίηση των πολιτιστικών επαγγελματιών που παρατηρείται κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στο πλαίσιο της αυξανόμενης ζήτησης για εργοληπτική εργασία που επικρατεί στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, έχει δημιουργήσει ένα νέο εργατικό δυναμικό γυναικών που εργάζονται σε επισφαλείς συνθήκες στα μουσεία και τους πολιτιστικούς οργανισμούς διεθνώς. Παράλληλα, ο κατά φύλο καταμερισμός της εργασίας στον πολιτιστικό τομέα, θεωρείται μία από τις συνηθέστερες μορφές έμφυλης ανισότητας στην εικαστική σκηνή, συνδεδεμένος συχνά με το φαινόμενο του μισθολογικού χάσματος. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους σχεσιακούς όρους δόμησης του πεδίου της πολιτισμικής δημιουργικότητας, διερευνούμε τις εμπειρίες των γυναικών

ως δημιουργικών υποκειμένων στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, καθώς και την πρόσβασή τους στη συσσώρευση πολιτισμικού κεφαλαίου. Προτείνοντας μία χαρτογράφηση των μουσείων και των πολιτιστικών οργανισμών της Αθήνας, διερευνούμε ζητήματα ορατότητας και αναγνώρισης των γυναικών ως επαγγελματιών στις ΠΔΒ.

Γιατί η εντατικοποίηση της πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας οδηγεί στη συσσώρευση των γυναικών-εργαζομένων στον πολιτισμό, σε χαμηλά αμοιβόμενες θέσεις εργασιακής επισφάλειας; Πώς δομούνται οι σχέσεις εργασίας στη σύγχρονη εικαστική σκηνή και ποια είναι τα σωματεία που δραστηριοποιούνται στον Ελληνικό χώρο; Πώς ερμηνεύουν οι ίδιες οι εργαζόμενες το φαινόμενο της συναισθηματικής εργασίας και πώς εξηγείται η ελλειμματική εκπροσώπηση των γυναικών στο πεδίο της συλλογής έργων τέχνης; Μέσα από τη μέθοδο των ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε δρώσες στο πεδίο της διαμεσολάβησης, επιμέλειας και συντήρησης του έργου τέχνης, με μία δειγματοληψία μέγιστης ποικιλίας- ανομοιογένειας, η οποία αναγνωρίζει την ετερογένεια του υπό μελέτη πληθυσμού, διερευνούμε τις στάσεις και τις αντιλήψεις των θηλυκοτήτων που εργάζονται στο χώρο του πολιτισμού και προτείνουμε τον εντοπισμό των συστημικών διαφορών στο πεδίο της τέχνης, που συνδέουν το φύλο με την εργασία.

UFemTP: Μια ενεργοποιητική εκπαίδευση και μια πολυμεσική πλατφόρμα

- ΝΑΤΑΛΙΑ ΚΟΥΤΣΟΥΓΕΡΑ (Ε.ΔΙ.Π. Παντείου, Επιστημονικά Υπεύθυνη του UFemTP), Βούλα Τουρή (ΕΤΕΠ μέλος της επιστημονικής ομάδας UFemTP), Μαριλένα Γάτσιου (Υποψήφια Διδασκτορίσα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο, μέλος της επιστημονικής ομάδας UFemTP)

Το διεθνές ευρωπαϊκό πρόγραμμα που εντάσσεται στο πρόγραμμα επιμόρφωσης ενηλίκων KA220-ADU – Cooperation partnerships in adult education με τίτλο «UFemTP: Μια ενεργοποιητική εκπαίδευση και μια πολυμεσική πλατφόρμα» εστιάζει στις σύγχρονες και πολλαπλές εκφάνσεις της θηλυκότητας και των πληθυσμών που την οικειοποιούνται, την ενσωματώνουν αλλά και παράλληλα την αποδομούν, καθώς δραστηριοποιούνται είτε επαγγελματικά είτε στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου τους σε κουλτούρες διασκέδασης στα περιβάλλοντα των σύγχρονων πόλεων. Το πρόγραμμα πραγματοποιείται σε τέσσερις χώρες την Ελλάδα, την Κύπρο, την Ιρλανδία και την Βουλγαρία με κύριο συντονιστή το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Το περιεχόμενο του προγράμματος περιλαμβάνει έρευνα, εκπαίδευση, τη δημιουργία διεθνούς πλατφόρμας αλλά και τη διάχυση του με πολλαπλούς τρόπους και σε διαφορετικά κοινά. Στόχος του είναι μέσα από τον συνδυασμό ακαδημαϊκής και κοινοτικής δράσης να ενισχύσει την ψηφιακή ανθεκτικότητα, την έμφυλη αλληλεγγύη και την ψηφιακή ενημέρωση για ζητήματα φύλου, καθώς και τη διασυνδεσιμότητα και τη δημιουργικότητα των εργαζομένων σε πολλαπλούς πολιτιστικούς χώρους και κουλτούρες διασκέδασης. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει να προωθήσει την ενδυνάμωση των συμμετεχουσών/ων σε θέματα ισότητας των φύλων, έμφυλης υποστήριξης και επισφάλειας εντός των μουσικοχορευτικών σκηνών και των σκηνών του σύγχρονου performance (στριπ κουλτούρες, χιπ χοπ, κλάμπινγκ, ντραγκ κουλτούρες κ.ο.κ.). Να μεταφέρει αποτελεσματικές δεξιότητες στην ψηφιακή επικοινωνία, τις οπτικοακουστικές και πολυμεσικές τέχνες και τεχνικές (π.χ. ντοκιμαντέρ, podcasts) οι οποίες θα αποδειχθούν χρήσιμες για την online και offline επικοινωνία, την οικοδόμηση διακρατικών κοινοτήτων, και τη δημιουργία συνεργατικών διεθνικών δικτύων και συνεργατικών καλλιτεχνικών έργων. Το κύριο παραδοτέο, η δημιουργία μιας πολυμεσικής πλατφόρμας, θα χρησιμεύσει ως πεδίο για τη δημιουργία ενός ζωντανού παρατηρητηρίου των θηλυκοτήτων σε σύγχρονες κουλτούρες

διασκέδασης της πόλης που συνδέονται μεταξύ τους μέσα από τις διαδρομές τους σε διαφορετικές (υπο)κουλτούρες. Η παρουσίαση αυτή αναφέρεται στα ευρήματα της έρευνας χαρτογράφησης των πληθυσμών που εμπλέκονται στο πρόγραμμα με επίκεντρο την Ελλάδα και στην επισφάλεια των θηλυκοτήτων που εργάζονται στους χώρους αυτούς. Τέλος θα προσφέρει μια παρουσίαση του μελλοντικού σχεδιασμού του προγράμματος για την ψηφιακή κινητοποίηση των κοινών.

Σεξουαλική Παρενόχληση στον τομέα της φιλοξενίας. Μελέτη περίπτωσης μέσω της αφηγηματικής ανάλυσης

- Δρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης 'Ανεξάρτητη Αρχή Επιθεώρησης Εργασίας
- Δρ. ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΡΑΚΙΟΥΛΑΦΗ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελλάδα
- ΓΕΩΡΓΙΑ ΒΑΖΑΚΗ, PhD (c), Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Νομικής, Ανεξάρτητη Αρχή Επιθεώρησης Εργασίας

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η αναγνώριση των χαρακτηριστικών της απειλής, της εχθρότητας και της κακομεταχείρισης που συνθέτουν συμπεριφορές παρενόχλησης στον εργασιακό χώρο. Η παρενόχληση στον χώρο εργασίας υφίσταται όταν ένας προϊστάμενος ή ένας συνάδελφος επιδεικνύει ανεπιθύμητη επιθετική συμπεριφορά προς έναν υφιστάμενο ή έναν συνάδελφο (Keashly & Jagatic, 2003). Παραδείγματα παρενόχλησης αποτελούν οι σωματικές και οι ψυχικές επιθέσεις, η αποχώρηση από τη σχέση μέσω απομόνωσης ή/και περιφρόνησης, οι υπερβολικές απαιτήσεις (Einarsen, 2000). Σε αυτήν τη μελέτη, η παρενόχληση περιορίζεται σε συμπεριφορές που προκαλούν ψυχικό πόνο σε άλλους στο επαγγελματικό πλαίσιο (Shannon, Rospenda, & Richman, 2007).

Σύμφωνα με τον Porath (2016), το ποσοστό των εργαζομένων που υπέστησαν παρενόχληση ή προσβλητική μεταχείριση στους οργανισμούς τους τουλάχιστον μία φορά το μήνα αυξήθηκε από 49% το 1998 σε 55% το 2011 και σε 62% το 2016. Επίσης, έχει επισημανθεί σε αντίστοιχες μελέτες ότι η παρενόχληση λόγω εξουσίας στον χώρο εργασίας είναι ένα διαδεδομένο πρόβλημα στο σύγχρονο επαγγελματικό κατεστημένο (Bibi, Karim, & Din, 2013; Nielsen, Matthiesen, & Einarsen, 2010). Η αυξητική τάση εκδήλωσης συμπεριφορών παρενόχλησης μέσα στα εργασιακά περιβάλλοντα φανερώνει την ανάγκη να προσδιοριστούν α) οι αιτίες και οι συνθήκες που ευνοούν την εξάπλωση τέτοιων συμπεριφορών και β) τα μέσα που δύναται να τις περιορίσουν.

Το παρόν πόνημα εφαρμόζει την αφηγηματική ανάλυση (Τσιώλης, 2014). Η αφηγηματική ανάλυση περιλαμβάνει την ανάλυση των χαρακτηριστικών των αφηγηματικών κειμένων, εστιάζοντας στην έννοια των διανθρώπινων σχέσεων εντός συγκεκριμένων κοινωνικών, ιστορικών και πολιτισμικών πλαισίων (Mohajan, 2018).

Στην παρούσα μελέτη αναλύεται η αφήγηση της καταγγέλλουσας Φ., η οποία υπέβαλε καταγγελία σεξουαλικής παρενόχλησης από τον προϊστάμενό της σε εστιατόριο ξενοδοχείου πολυτελείας. Θα αναλυθούν τα περιστατικά που αναφέρει στην καταγγελία της, πως λειτούργησε η Επιθεώρηση Εργασίας στην κατ' αντιπαράσταση διεξαχθείσα εργατική διαφορά που πραγματοποιήθηκε και ποιοι άλλοι φορείς είχαν εμπλοκή. Τέλος, η μελέτη θα αναλύσει το αποτέλεσμα της καταγγελίας και τις διοικητικές κυρώσεις που επεβλήθησαν στην καταγγελλόμενη εργοδότη σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Ν.4808/21.

Panel 13:

Θεωρητικές και ιστορικές αναγνώσεις της εργασίας (Συντονισμός: Ιωάννα Τσίγκανου)

Παραγωγικοί και Πλεονάζοντες: Το Κανονικό και το Παθολογικό στη φουκωική προβληματική της εργασίας

- ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ, Δρ. Πολιτική Θεωρία, Βιοπολιτική και Κοινωνική Πολιτική, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής

Η εισήγηση θα επιχειρήσει τη χάραξη μίας γενεαλογικής γραμμής αναφορικά με την έννοια της εργασίας στο έργο του Michel Foucault. Όπως συμβαίνει και στις μελέτες του περί τρέλας, περί σεξουαλικότητας, περί φυλακής κτλ., ο Foucault δεν στόχευε να κατασκευάσει καμία μεγάλη θεωρία της εργασίας ή του λεγόμενου εργασιακού υποκειμένου. Φαινομενικά μιλώντας, μάλιστα, το ζήτημα της εργασίας εμφανίζεται μόνο πλάγιως στο συνολικό έργο του, η έννοια της εργασίας εξετάζεται αποσπασματικά, ενώ συνήθως το πρόβλημά της θεματοποιείται συμπληρωματικά με αφορμή κριτικές αναλύσεις έτερων περιεχομένων. Prima facie, λοιπόν, η εργασία αυτή καθ' εαυτή δεν αποτελεί ένα προνομιακό αντικείμενο πραγμάτευσης στο θεωρητικό εργαστήριο του Michel Foucault.

Τούτων λεχθέντων, θεμελιώδης στόχος της εισήγησης είναι να αναδείξει ότι το ζήτημα της εργασίας στον Foucault αποτελούσε ένα αντικείμενο μόνιμου προβληματισμού, στο οποίο ο ίδιος επέστρεφε στρατηγικά σχεδόν σε όλες τις φάσεις του έργου του -τόσο στην αρχαιολογική περίοδο, όσο και στη γενεαλογική. Στην πράξη, παρότι η έννοια της εργασίας δεν φτάνει στα όριά της μέσα από μία «μεγάλη» και «κεντρική» ανάλυση, ο Foucault επανέρχεται συνεχώς σε αυτήν κατ' έναν πειραματικό τρόπο: η εργασία προσεγγίζεται εκκινώντας από διαφορετικές οπτικές θέασης του αντικειμένου και ενίοτε κάτω από εντελώς διαφορετικά κριτικό-ερμηνευτικά μοτίβα.

Η εισήγηση θα εστιάσει σε τρία ζητήματα: α) στην τριγωνική σχέση μεταξύ πειθαρχίας, κανονικοποίησης (*normation et normalisation*) και εργασίας με επίκεντρο τις αναλύσεις στην Ιστορία της Τρέλας, στο Επιτήρηση και Τιμωρία αλλά και στις διαλέξεις του Ασφάλεια, Επικράτεια, Πληθυσμός β) στην έννοια και τις μορφές του εφεδρικού στρατού εργασίας στον Foucault (ρητές αναφορές στην εν λόγω έννοια σε διάφορα έργα του) και, τέλος, γ) στις μορφές υποκειμενοποίησης (*subjectivation*) που διαρθρώνονται γύρω από τον κανόνα της παραγωγικής -αλλά και της μη-παραγωγικής- εργασίας υπό το κεφαλαιοκρατικό της περίβλημα στον σύγχρονο βιοπολιτικό κόσμο του 21ου αιώνα.

Από τον «επιμελητή» στον «έκτακτο» αρχαιολόγο: ιδεολογία και καθεστώς α ρύθμισης στην ελληνική αρχαιολογική επιστήμη

- ΚΛΕΑ ΔΑΡΑΒΙΓΚΑ, Αρχαιολόγος / εκπαιδευτικός, ΔΔΕ Λέσβου

Η ανακοίνωση επιδιώκει να παρουσιάσει τα βασικά συμπεράσματα διδακτορικής έρευνας, η οποία επιχειρεί να προσεγγίσει το καθεστώς των εκτάκτων αρχαιολόγων στην Ελλάδα ενταγμένο στο πλαίσιο της αρχαιολογικής διαδικασίας παραγωγής.

Κατά αντιστοιχία με τις διάφορες θεωρητικές κατευθύνσεις από τις οποίες η έρευνα τροφοδοτείται (αρχαιολογική εθνογραφία, αυτοεθνογραφία, κριτική χαρτογράφηση), υιοθετούνται και διαφορετικές οπτικές προσέγγισης βασισμένες στη λογική της πολυσυλλεκτικότητας και του συνδυασμού παραδοσιακών ποιοτικών με ποσοτικά εργαλεία έρευνας, προκειμένου να φωτιστούν πολλαπλές πτυχές του κεντρικού ζητήματος.

Βασικό θεωρητικό πρίσμα της έρευνας αλλά ταυτόχρονα και ένα σημαντικό της συμπέρασμα αποτελεί η ιδέα του διπόλου της ελληνικής αρχαιολογίας που παραπέμπει στην ταυτόχρονη επενέργεια δύο ισχυρών πόλων επιρροής στον ελληνικό τρόπο αρχαιολογικής παραγωγής: από τη μία, οι κοινές σε όλες σχεδόν τις χώρες, πρακτικές αναδιανομής της εξουσίας προς όφελος της ανάπτυξης και της διευκόλυνσης της αγοράς, οι οποίες συμπαρασύρουν και τις αρχαιολογικές στρατηγικές, κι από την άλλη, ειδικά στην Ελλάδα, οι ιδιαίτερες ιδεολογικές καταβολές της αρχαιολογικής επιστήμης που οργάνωσαν τη λειτουργία της κατά το πρότυπο των εταιρειών, αδελφοτήτων και συντεχνιών του 19ου αι. Στο αντιφατικό παρόν οι δυνάμεις της αρχαιολογικής συντεχνίας καταρρέουν και νέες καταλαμβάνουν τον έλεγχο. Το συντεχνιακό καταστατικό ωστόσο δεν προβλέπει αναστοχαστικές διεργασίες και ανασχηματισμό. Χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και ακαμψία, ιδιότητες αντιστρόφως ανάλογες με εκείνες του σύγχρονου ρυθμιστικού πλαισίου. Η ασύμβατη αυτή συνάρθρωση, όπως θα επιχειρήσω να υποστηρίξω, απορυθμίζει την ροή της αρχαιολογικής πληροφορίας προς το ευρύ κοινό και δεν επιτρέπει τον απαραίτητο επιστημονικό ανασχηματισμό του τελικού παραγόμενου προϊόντος, δημιουργώντας ρήγματα και αποκλεισμούς στην αρχαιολογική διαδικασία, ενώ ταυτόχρονα εγκλωβίζει τους έκτακτους αρχαιολόγους σε έναν μεθοριακό χωροχρόνο αέναης μαθητείας.

Η ανάδειξη του ιδιόρρυθμου αυτού διπόλου της εγχώριας αρχαιολογικής λειτουργίας, επομένως, και η ουσιαστική ένταξή του στη δημόσια συζήτηση αποτελούν προϋπόθεση τόσο για μια δυνητική επανασύνδεση της επιστήμης με τα σύγχρονα κοινωνικά αιτήματα, όσο και για την ολοκλήρωση της διαδικασίας μετατροπής του έκτακτου αρχαιολόγου-μαθητή σε εκείνη του κατοχυρωμένου επιστήμονα-μάστορα.

Εργασιακή ταυτότητα υπό αμφισβήτηση: βιωματικές αφηγήσεις νηπιαγωγών στη Λέσβο

- ΕΛΕΝΗ Δ. ΖΑΧΟΥ, Νηπιαγωγός, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τ. Ανθρωπολογίας & Ιστορίας Π. Αιγαίου

Η παρούσα μελέτη εξετάζει την εργασιακή ταυτότητα νηπιαγωγών στη Λέσβο, φωτίζοντας τις σύνθετες διαδικασίες συγκρότησης, ρήξης και επανανοηματοδότησής της εντός του πεδίου της δημόσιας προσχολικής εκπαίδευσης. Το θεωρητικό πλαίσιο βασίζεται σε δύο άξονες: τον κριτικό

φεμινισμό και την κοινωνική ιστορία/ιστορία από τα κάτω, που επιτρέπουν την κριτική ανάλυση έμφυλων σχέσεων εξουσίας, της ιστορικής αορατότητας του επαγγέλματος και των μηχανισμών υποτίμησης της εργασίας φροντίδας.

Μεθοδολογικά, υιοθετείται η ανάλυση βιωματικών αφηγήσεων ζωής νηπιαγωγών, ως προσέγγιση που αποκαλύπτει πώς τα υποκείμενα αφηγούνται, βιώνουν και διαπραγματεύονται τις εργασιακές τους συνθήκες, σχέσεις καθώς και τον επαγγελματικό τους ρόλο. Εστιάζοντας στις αναπαραστάσεις, τα νοήματα και τα ρήγματα ταυτότητας μέσα από τον δικό τους λόγο, επιχειρείται η ιχνηλάτηση του τρόπου με τον οποίο οι δομές εργασίας και φύλου εγγράφονται στο σώμα, τη γλώσσα, τις σχέσεις και τις μορφές συλλογικής δράσης τους.

Τα ευρήματα αναδεικνύουν τρεις άξονες αντιφάσεων στη συγκρότηση της ταυτότητάς τους: (α) την αποπολιτικοποίηση του φύλου, όπου η φροντίδα εμφανίζεται ως φυσικό, έμφυλο και ατομικό καθήκον, αποκομμένο από συλλογικούς αγώνες και εργασιακές διεκδικήσεις, (β) την αναπαραγωγική και συναισθηματική εργασία, που παραμένει θεσμικά αόρατη, παρότι αποτελεί καθημερινή συνιστώσα λειτουργίας του νηπιαγωγείου και διαχείρισης σχέσεων με παιδιά, γονείς και συναδέλφους και (γ) Την αποταύτιση από τον ηγεμονικό λόγο, με ρήγματα του κυρίαρχου ρόλου που εκφράζονται μέσω αποδοχής, απόρριψης ή επανασύνθεσης σε διαλεκτική διαδικασία αμφισβήτησης και αναστοχασμού.

Επιπλέον εξετάζεται η συγκρότηση άτυπων, «αθέατων», δικτύων επικοινωνίας, οικειότητας και αλληλεγγύης μέσα από τα οποία οι νηπιαγωγοί διαμορφώνουν ενιαίες εργασιακές στάσεις και που ωστόσο δεν μεταφράζονται σε πολιτικό λόγο.

Καταμερισμός της καλλιτεχνικής εργασίας και κοινωνική διαφοροποίηση: από τα δίκτυα συνεργασίας στα πεδία και τα συστήματα

- ΜΑΡΙΑ ΚΟΤΣΙΝΗ, Θεατρολόγος-Εκπαιδευτικός, ΕΑΠ

Η εισήγηση εξετάζει την κατανομή της εργασίας στον χώρο της τέχνης ως κοινωνικά, ιστορικά και πολιτισμικά συγκροτημένη διαδικασία, αμφισβητώντας τις ατομοκεντρικές και οικονομιστικές προσεγγίσεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Αντλώντας από την κοινωνιολογική θεωρία της εργασίας και του πολιτισμού, το κείμενο προσεγγίζει την τέχνη ως πεδίο συλλογικής δράσης, εντός του οποίου η εργασία οργανώνεται μέσα από θεσμούς, συμβάσεις και σχέσεις εξουσίας.

Η ανάλυση εντάσσεται σε μια μακρά θεωρητική παράδοση που συνδέει την πολιτισμική παραγωγή με την κοινωνική οργάνωση. Οι κλασικές συμβολές των Max Weber και Émile Durkheim ανέδειξαν τη σχέση ανάμεσα στα συμβολικά συστήματα, τη συλλογική συνείδηση και τις μορφές κοινωνικής δομής, θέτοντας τις βάσεις για τη μελέτη της τέχνης ως κοινωνικού φαινομένου. Σε αυτή τη γραμμή, η έννοια των «κόσμων της τέχνης» του Howard S. Becker φωτίζει τον καταμερισμό της καλλιτεχνικής εργασίας ως αποτέλεσμα δικτύων συνεργασίας, επαναλαμβανόμενων πρακτικών και κοινά αποδεκτών συμβάσεων, που καθορίζουν τόσο το παραγόμενο έργο όσο και τα όρια της καλλιτεχνικής καινοτομίας.

Παράλληλα, η εισήγηση αξιοποιεί τη θεωρία των πεδίων του Pierre Bourdieu για να αναδείξει τον ρόλο του συμβολικού κεφαλαίου, των ιεραρχιών και των μηχανισμών αναγνώρισης στη συγκρότηση της καλλιτεχνικής εργασίας. Η καλλιτεχνική αυθεντία, η φήμη και το κύρος δεν αντιμετωπίζονται ως ατομικά χαρακτηριστικά, αλλά ως κοινωνικά παραγόμενα αποτελέσματα αγώνων εντός ενός δομημένου πεδίου.

Τέλος, η συστημική προσέγγιση του Niklas Luhmann επιτρέπει την κατανόηση της τέχνης ως λειτουργικά διαφοροποιημένου κοινωνικού συστήματος, στο οποίο η εργασία ορίζεται μέσω της συμμετοχής στην παραγωγή και αναπαραγωγή καλλιτεχνικών επικοινωνιών. Υποστηρίζεται ότι ο καταμερισμός της εργασίας στον χώρο της τέχνης αποτελεί προνομιακό πεδίο για τη μελέτη των πολιτισμικών και ιστορικών διαφοροποιήσεων της εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες, αποκαλύπτοντας τη στενή διαπλοκή δημιουργικότητας, θεσμών και κοινωνικής εξουσίας.

Πέρα από την Αποβιομηχάνιση: Εργασία, Τάξη και Ταυτότητα σε Συνθήκες Ανάκαμψης της Βιομηχανίας

- ΝΙΚΟΣ ΤΖΗΜΑΣ, Ανεξάρτητος Ερευνητής (MA – Central European University)

Η κοινωνιολογική και ανθρωπολογική βιβλιογραφία για τη σχέση εργασίας, κοινωνικής τάξης και ταυτότητας έχει εστιάσει σχεδόν αποκλειστικά στις διαδικασίες αποβιομηχάνισης και στις συνέπειές τους για τις εργατικές κοινότητες και ταυτότητες. Η απώλεια της βιομηχανικής εργασίας έχει μελετηθεί εκτενώς ως παράγοντας αποδιάρθρωσης συλλογικών αναφορών, βιογραφικών προσδοκιών και μορφών κοινωνικής ένταξης. Αντιθέτως, η επιστροφή της βιομηχανικής δραστηριότητας παραμένει σχεδόν αχαρτογράφητη ως διαδικασία με πολιτισμικές και συμβολικές επιπτώσεις.

Η παρούσα εισήγηση παρεμβαίνει σε αυτό το κενό, εστιάζοντας στην περίπτωση του Βόλου. Πρόκειται για μια πόλη με ισχυρή βιομηχανική ιστορία, όπου τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή ανάκαμψη της βιομηχανικής δραστηριότητας. Η εξέλιξη αυτή είναι αισθητή στην τοπική αγορά εργασίας, στον δημόσιο διάλογο και στην καθημερινή εμπειρία της πόλης, συγκροτώντας τους όρους μιας εν δυνάμει ήπιας και ιδιότυπης «επαναβιομηχάνισης». Ο Βόλος συνιστά έτσι ένα προνομιακό εμπειρικό πεδίο, όπου συνυπάρχουν η μνήμη της αποβιομηχάνισης και η υλικότητα της βιομηχανικής επιστροφής.

Με αφετηρία αυτή την εμπειρική συνθήκη, η εισήγηση θέτει το εξής ερώτημα: σε ένα πλαίσιο επαναβιομηχάνισης, πως συγκροτούνται οι ταξικές ταυτότητες υπό συνθήκες κρίσης της αναπαραγωγής των λαϊκών τάξεων; Η συμβολή είναι αφηγηρική και βασίζεται σε προκαταρκτικό εμπειρικό υλικό, μέσα από το οποίο παρουσιάζονται βασικές όψεις της βιομηχανικής ανάκαμψης στον Βόλο και της σημασίας τους για τη βιωμένη εμπειρία των υποκειμένων. Στη συνέχεια, οργανώνεται κριτικά η υπάρχουσα θεωρητική συζήτηση για τις συνέπειες της αποβιομηχάνισης στον (μετα)σηματισμό ταυτοτήτων, με στόχο να αποτελέσει αναλυτική αφετηρία για τη μελέτη της αντίστροφης διαδικασίας. Τέλος, σκιαγραφούνται οι βασικές κατευθύνσεις ενός ερευνητικού σχεδιασμού που εστιάζει στους νέους των λαϊκών τάξεων και στη διασταύρωση εργασίας, τόπου και ταξικής υποκειμενικότητας στην πόλη του Βόλου.

Panel 14:

Πλατφορμοποίηση, κανονιστική ρύθμιση και ψηφιακή εργασία

(Συντονισμός: Σωκράτης Κονιόρδος)

Technofeudalism or Capitalism? A Feenbergian Critique of Labour under Cloud Capital

- ΜΑΡΙΑ ΜΑΛΑΝΔΡΑΚΗ, Independent Researcher (M.A. Sociology, Social & Political Theory)

Recent debates claim the end of capitalism as we knew it. Yanis Varoufakis argues that a new emerging system of 'technofeudalism' is displacing capitalism, by turning waged labourers into cloud proles and by extracting surplus value from willing users who provide their personal information for free ('cloud serfs'). In this framework, a new form of capital—cloud capital—has emerged, enabling accumulation beyond traditional workplaces. More specifically, cloud capital reproduces itself in ways that mostly require data produced by users instead of using waged labour, allowing cloudalists—owners of internet platforms— to review and modify consumers' behaviour. Moreover, cloud capital allows technofeudalism to be powered by rent and not profit, this is similar to feudal lords controlling land: cloudalists control digital space. The more dependent society becomes on their platforms, the less traditional capitalism matters.

Drawing on Andrew Feenberg's concepts of operational autonomy and technical code, this paper challenges the technofeudalism thesis by examining the way that capitalism persists regardless of whether profits appear as 'rent' through digital platforms. More importantly, the very operational autonomy of technological elites, constructs artifacts whose designs promote the accumulation of capital, both from the deskilling of labour and by monitoring productivity, making artifacts both a consequence and a vehicle of contemporary capitalism. By further elaborating on the concept of technical code, a term introduced by Feenberg to express the way cultural values co-construct technology, this paper argues that 'cloud rent', 'cloud serfs', and 'cloud proles', can be understood as capitalist outcomes produced through infrastructural design, rather than as evidence of a new feudal order.

Δίκαιο και ψηφιακή εργασία υπό την οπτική της Κοινωνιολογίας του Δικαίου

- ΕΛΕΝΗ ΡΕΘΥΜΙΩΤΑΚΗ, Αν.Καθ. Νομικής, ΕΚΠΑ

Η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας ως εργαλείο εκσυγχρονισμού της αγοράς και του κράτους οργανώνεται κατεξοχήν από το δίκαιο. Η ορθολογικότητα του δικαίου αλληλεπιδρά με την τεχνολογική δυναμική αλλά και με την οικονομική και πολιτική ορθολογικότητα που συνδιοργανώνουν τις κοινωνικές σχέσεις. Έτσι οι νέες μορφές της ψηφιακής εργασίας αναδιατάσσονται υπό την κυριαρχία της αγοραίας ορθολογικότητας και της αριθμοποίησης των εργασιακών σχέσεων, κάτι

που ευνοεί ιδιαίτερα η ψηφιοποίηση. Από την σκοπιά της Κοινωνιολογίας του δικαίου τίθεται το ερώτημα εάν το δίκαιο τείνει να εργαλειοποιηθεί στο όνομα της τεχνικής αναδιάταξης ή εάν μπορεί να διαμεσολαβήσει τις σχέσεις εξουσίας.

Το πεδίο του εργατικού δικαίου αποτελεί ίσως το πιο ενδεικτικό παράδειγμα που τόσο το παρελθόν όσο και το παρόν δείχνουν την κανονιστική ένταση που επικρατεί μεταξύ των δύο τάσεων, ιδίως δε εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της με την ιστορική δυναμική των εθνικών, πολιτικών συστημάτων τους. Επιπλέον το εργατικό δίκαιο έχει εμποτιστεί τόσο από την κοινωνιολογική θεωρία όσο και την μεθοδολογία ήδη από την αρχή του 20ου αιώνα. Σήμερα αντίστοιχα, η κριτική κοινωνιολογική & νομική θεωρία αναδεικνύει την σημασία της «απενεργοποίησης» θεμελιωδών θεσμών όπως οι συλλογικές συμβάσεις αλλά και δικαιωμάτων όπως η οκτάωρη απασχόληση και η οριοθετημένη εργοδοτική εποπτεία των ψηφιακά εργαζόμενων.

Η προτεινόμενη εισήγηση θα αναδείξει τα επιχειρήματα της παραπάνω κριτικής προσέγγισης υπό την οπτική της Κοινωνιολογίας του εργατικού δικαίου. Στη συνέχεια, μέσω παραδειγμάτων στο ευρωπαϊκό δίκαιο θα αποτιμηθεί εάν τελικά έχει υπερισχύσει η ψηφιακή κωδικοποίηση έναντι της ορθολογικότητας του εργατικού δικαίου αποδυναμώνοντας την θέση των ψηφιακά εργαζόμενων ή εάν υπάρχουν περιθώρια να αποκατασταθεί εκ των υστέρων η διαμεσολαβητική λειτουργία του εργατικού δικαίου βελτιώνοντας την.

Ο εργαζόμενος ως επιχειρηματίας του εαυτού: LinkedIn, personal branding και μετασχηματισμοί της εργασιακής ηθικής

- ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, Απόφοιτος Μ.Δ.Ε. Πολιτιστικής Διαχείρισης, Επικοινωνίας και Μέσων, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η προτεινόμενη παρουσίαση βασίζεται σε εθνογραφική έρευνα που διεξήχθη το 2021 στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου διπλωματικής εργασίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (Πολιτιστική Διαχείριση, Επικοινωνία και Μέσα). Αντικείμενο της μελέτης υπήρξε το personal branding, όχι ως τεχνική ατομικής επαγγελματικής προβολής, αλλά ως κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένο καθεστώς συγκρότησης της εργασιακής υποκειμενικότητας. Εξετάζεται ως μορφή νέου εργασιακού ήθους, εντός του οποίου το υποκείμενο καλείται να αναστοχάζεται, να αξιολογεί και να διαχειρίζεται τον εαυτό του ως φορέα αξίας, υπευθυνότητας και ανταγωνιστικότητας, σύμφωνα με λογικές επιχειρηματοποίησης της ζωής. Αν και αρχικά συνδεδεμένο με ανώτερα επαγγελματικά στρώματα, το φαινόμενο έχει γενικευθεί, ιδίως μέσω της ψηφιακής δικτύωσης, διαπερνώντας ευρύτερα τμήματα του εργατικού δυναμικού.

Θεωρητικά, το personal branding τοποθετείται στο πλαίσιο του μεταφορντιστικού καθεστώτος εργασίας και της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας (Foucault), ως τεχνολογία του εαυτού που μετασχηματίζει την εργασία σε πεδίο ενεργούς αυτορρύθμισης και αυτοεπένδυσης. Η εργασία παύει να αφορά αποκλειστικά την εκτέλεση καθηκόντων και μετατρέπεται σε διαρκή διαδικασία διαμόρφωσης του εαυτού, όπου η υποκειμενικότητα καθίσταται άμεσο αντικείμενο διακυβέρνησης. Τα εμπειρικά δεδομένα, προερχόμενα από δεκατρείς ημιδομημένες συνεντεύξεις, καταδεικνύουν ότι οι συμμετέχοντες εσωτερικεύουν αυτή τη λογική, αναπροσαρμόζοντας τις επαγγελματικές τους προσδοκίες σε ένα ιδεώδες «επιχειρηματικού εαυτού». Η διαρκής αυτοβελτίωση, η συναισθηματική εμπλοκή και η κανονικοποίηση της αβεβαιότητας αναδεικνύονται ως ηθικές αξίες της σύγχρονης εργασιακής συνθήκης.

Η παρουσίαση συνδιαλέγεται άμεσα με τη θεματική του συνεδρίου για τις νέες μορφές κινητοποίησης του προσωπικού μέσω της στράτευσης της υποκειμενικότητας, υποστηρίζοντας ότι η εργασία σήμερα δεν συγκροτεί απλώς μια σφαίρα οικονομικής δραστηριότητας, αλλά λειτουργεί ως καθολικό πλαίσιο οργάνωσης της εμπειρίας, της ταυτότητας και των πρακτικών αυτοδιακυβέρνησης του υποκειμένου.

Ψηφιοποίηση της Εργασίας, Εργασία σε Πλατφόρμες και η Οδηγία για την Εργασία σε Πλατφόρμες. Μια μετάβαση από το άτυπο στο επίσημο/τυπικό;

- ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΝΙΟΡΔΟΣ, Ομότιμος Καθηγητής Κοινωνιολογίας, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Η επεκτεινόμενη ψηφιοποίηση της εργασίας, και ιδιαίτερα της εργασίας σε πλατφόρμες, απασχολεί ένα σημαντικό μέρος του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού. Σχετίζεται επίσης με άτυπες εργασιακές πρακτικές, κάτι που αποβαίνει εις βάρος των εργαζομένων σε πλατφόρμες, ιδίως εκείνων που εκτελούν εργασία περιστασιακής απασχόλησης και οι οποίοι συχνά εργάζονται με μερική απασχόληση, ή είναι επισφαλείς. Παρόλο που οι εργαζόμενοι σε πλατφόρμες έχουν εκφράσει τα παράπονά τους, παραμένουν κατακερματισμένοι και απομονωμένοι. Ως εκ τούτου, οι εταιρείες πλατφορμών υπερσχύουν οργανωτικά των εργαζομένων των οποίων η κατάσταση δεν έχει βελτιωθεί. Παρά τις ανησυχίες των εργαζομένων για τα ζητήματα αμοιβής και την επισφαλή κατάσταση της εργασίας τους, δύο θέματα βρίσκονται περισσότερο στο προσκήνιο της δυσaréσκειάς τους, δηλαδή η νομική τους κατηγοριοποίηση και η αλγοριθμική επιτήρηση της εργασίας από πλατφόρμες εργασίας. Αυτά έχουν επίσης αποτελέσει το επίκεντρο της ανησυχίας των αρχών της ΕΕ, οι οποίες προσπαθούν να ελέγξουν την εργασία σε πλατφόρμες στις 27 χώρες μέλη της μέσω της Οδηγίας για την Εργασία σε Πλατφόρμες (Platform Work Directive – PWD).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να δείξει πώς η Οδηγία αποτελεί μια αρχική ανταπόκριση της ΕΕ σε αιτήματα των εργαζομένων σε πλατφόρμες σε σχέση με το νομικό τους καθεστώς και στην επιτήρηση της εργασίας με αλγοριθμικά μέσα. Και καθώς η οικονομία των πλατφορμών είναι σε μεγάλο βαθμό αόρατη, η οδηγία αντιμετωπίζει έμμεσα την ανάγκη να καταστεί πιο θεατή και διαφανής μέσω της ρύθμισής της. Η υιοθέτηση της Οδηγίας αποτελεί ένα βήμα προς την ικανοποίηση ορισμένων σχετικών αιτήματα. Η εφαρμογή της αναμένεται να ρυθμίσει ένα όχι αμελητέο τμήμα της εργασίας σε πλατφόρμες, επισημοποιώντας την, κάτι που θα ήταν επωφελές για τους εργαζόμενους σε πλατφόρμες. Ωστόσο, ο αντίκτυπός της δεν έχει ακόμη διευκρινιστεί.

Η εργασία των κρατουμένων ως μηχανισμού πειθάρχησης και συγκρότησης του έγκλειστου υποκειμένου. Η περίπτωση του Σωφρονιστικού Καταστήματος Κορυδαλλού Ι (ανδρική φυλακή)

- ΟΡΦΑΝΑΚΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΔΠΘ
- ΠΕΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Διδάκτορας Εγκληματολογίας, ΣΕΠ ΕΑΠ
- ΣΙΤΑΡΑ ΜΑΡΚΕΛΛΑ, μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΔΠΘ

Κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, μια ομάδα κρατουμένων εργάζεται μέσα στη φυλακή με αντάλλαγμα τη μείωση του χρόνου έκτισης. Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης συνιστά η παρουσίαση της βιωμένης εμπειρίας και των συναισθημάτων των κρατουμένων ως εργαζομένων σ' ένα ολοπαγές ίδρυμα μέσα από το κανονιστικό και ιδεολογικό πλαίσιο μιας φυλακής. Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης επιχειρείται η παρουσίαση του νοήματος και η αναπαράσταση της εργασίας κατά το χρόνο έκτισης της ποινής αλλά και τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα συναντούν την πειθαρχική επίδραση της φυλακής μέσα από την εργασία. Λαμβάνοντας υπόψη τους μετασχηματισμούς που συντελούνται τόσο στο θεσμό της εργασίας όσο και στο ρόλο της φυλακής και το σκοπό της ποινής στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο περιβάλλον, αναζητούνται απαντήσεις στα εξής:

α) Τι ορίζεται ως εργασία στη φυλακή, ποιες είναι οι μορφές της, ο προσανατολισμός της και πώς επιτελείται, ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της -ως προς το περιεχόμενο και το είδος των εργασιακών σχέσεων- και πώς η τοποθέτηση του κρατούμενου στο χώρο εργασίας συνδέεται με την ιεραρχία και τη διάρθρωση της κοινωνικής οργάνωσης των κρατουμένων αλλά και την ταξική οργάνωση της φυλακής;

β) Πώς νοηματοδοτούν οι φυλακισμένοι την εργασία και πώς διαμορφώνουν την υποκειμενικότητά τους ως συλλογικά υποκείμενα μέσα από τις συμβολικές, τελετουργικές και ιεραρχικές διαστάσεις της εργασίας;

γ) Λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτισμικές, κοινωνικές και ιστορικές διαφοροποιήσεις της εργασίας στη φυλακή αναζητούνται απαντήσεις στο πώς αυτοί οι ευρύτεροι μετασχηματισμοί που συντελούνται στην διεθνή αγορά εργασίας μπορούν να επιδράσουν στο θεσμό της εργασίας στη φυλακή μελλοντικά.

Panel 15:

Εργασία, κοινότητες και μορφές ζωής (Συντονισμός: Αριστοτέλης Τύμπας)

Πέρα από τον νεοφιλελεύθερο μύθο: Ρομά μουσικοί ως ιστορικά επιχειρηματικά υποκείμενα

- ASPASIA (SISSIE) THEODOSIOU, MA, PhD (University of Manchester), Social Anthropologist, Department of Music Studies, University of Ioannina

Η εισήγηση εστιάζει στους Ρομά λαϊκούς μουσικούς ως ιστορικά και διαχρονικά «επιχειρηματικά» υποκείμενα, αμφισβητώντας την κυρίαρχη τάση να αντιμετωπίζεται η επιχειρηματικότητα αποκλειστικά ως παράγωγο της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης. Υποστηρίζω ότι, για τους/τις Ρομά μουσικούς/ές, αυτό που σήμερα περιγράφεται ως «επιχειρηματικότητα» δεν συνιστά απλώς μια πρόσφατη κανονιστική επιταγή αυτο-διαχείρισης και ατομικοποίησης του ρίσκου, αλλά μια μακρόχρονη, συλλογικά οργανωμένη πρακτική επιβίωσης, επαγγελματικής αυτονομίας και διαπραγμάτευσης της κοινωνικής τους ορατότητας σε συνθήκες αποκλεισμού.

Η ανάλυση βασίζεται σε εθνογραφικό υλικό από τη δική μου μακροχρόνια έρευνα με Ρομά μουσικούς στα ελληνοαλβανικά σύνορα, όπου οι μουσικές υπηρεσίες (γάμοι, πανηγύρια, ιδιωτικές γιορτές, νυχτερινά κέντρα/«πίστες» της περιφέρειας) συγκροτούν ένα οικοσύστημα εργασίας με συγκεκριμένες επιχειρηματικές στρατηγικές όπως: η πολυμουσικότητα και «προσαρμογή προϊόντος» ανά κοινό/πελάτη και περίσταση· η κινητικότητα και δικτύωση σε πολλαπλές τοπικότητες, με αξιοποίηση συγγενικών και επαγγελματικών δεσμών· η οργάνωση του «σχήματος» ως οικογενειακής/συγγενικής επιχείρησης · η ευέλικτη διαπραγμάτευση αμοιβών, χρόνου, και όρων εργασίας κλπ. Παράλληλα, η εισήγηση συνομιλεί συγκριτικά με άλλες εθνογραφικές μελέτες για Ρομά μουσικούς στα Βαλκάνια, αναδεικνύοντας κοινά μοτίβα επαγγελματικής εξειδίκευσης, διαμεσολάβησης μεταξύ κοινωνικών/εθνοτικών ομάδων, παραγωγής αξίας αλλά και επιχειρηματικών στρατηγικών.

Υπό αυτό το πρίσμα, προτείνω μια αναθεώρηση της σχέσης «επιχειρηματικότητα-νεοφιλελευθερισμός»: η επιχειρηματικότητα δεν συγκροτείται ως ενιαίο ιδεολογικό σχήμα, αλλά ως ιστορικά εντοπισμένη πρακτική αυτονομίας και συλλογικής διαχείρισης του ρίσκου. Ταυτόχρονα, ωστόσο, η πρακτική αυτή συχνά φυλετικοποιείται στον σύγχρονο δημόσιο λόγο αναφορικά με Ρομά μουσικούς. Μετατρέπεται έτσι σε αντικείμενο αρνητικής κριτικής περί «υπερβολικού επαγγελματισμού» ή «χρηματισμού», με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η καλλιτεχνική τους αυθεντικότητα μέσα από στερεοτυπικά σχήματα.

Τι σημαίνει «δουλεύουμε»; Εργασία, faena και ψηφιακές κοινοτικές υποδομές σε αυτοχθονικά εγχειρήματα στο Μεξικό

- ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΖΩΤΑΛΗ, ΥΔ Κοιν. Ανθρωπολογίας, Πάντειο

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τις πολλαπλές σημασίες και μορφές της εργασίας στο πλαίσιο αυτοχθονικών, κοινοτικά οργανωμένων ψηφιακών υποδομών, μέσα από εθνογραφική έρευνα σε κοινότητες Nahua και Totonaku στην Puebla του Μεξικού και το κοινοτικό δίκτυο κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου Wiki Katat. Αντί να προσεγγίσει την εργασία ως αυτονόητη ή ομοιογενή κατηγορία, η εισήγηση εστιάζει στις τοπικές εννοιολογήσεις της εργασίας (tekítl / trabajo) και στις καθημερινές διαπραγματεύσεις γύρω από το τι «μετράει» ως εργασία όταν αυτή αφορά τη λειτουργία, τη συντήρηση και τη φροντίδα ψηφιακών υποδομών.

Κεντρικό ρόλο στην ανάλυση κατέχει η faena, ένα συλλογικό σύστημα υποχρεωτικής εργασίας και ηθικής δέσμευσης, συνδεδεμένο με την κοινοτική ιδιότητα, τη γη και την πολιτική συμμετοχή. Μέσα από αφηγήσεις επιβολής, εξαιρέσεων, έμφυλων διαφοροποιήσεων και γενεακών εντάσεων, αναλύεται πώς η faena συγκροτεί όχι μόνο ένα σύστημα κατανομής εργασίας, αλλά και ένα πλαίσιο αναγνώρισης, κύρους και ανήκειν, το οποίο διαμορφώνει το πώς νοείται η ευθύνη απέναντι σε συλλογικές υποδομές.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται τόσο στις καθημερινές, συχνά αόρατες πρακτικές συντήρησης και συντονισμού όσο και σε στιγμές κρίσης, βλάβης και επισκευής των ψηφιακών υποδομών. Σε αυτές τις περιστάσεις αναδύονται κρίσιμα ερωτήματα για το ποιος «δουλεύει» το ψηφιακό: ποιος θεωρείται υπεύθυνος, ποιος διαθέτει αναγνωρισμένη τεχνική γνώση, και ποια μορφή εργασίας παραμένει αόρατη ή αυτονόητη. Παράλληλα, οι στιγμές αυτές αποτελούν πεδία τριβής ανάμεσα στο παραδοσιακό σύστημα της faena και σε προγράμματα χρηματοδότησης διεθνών οργανισμών αυτοχθονικών εγχειρημάτων (όπως πρωτοβουλίες που συνδέονται με την ITU και τον ΟΗΕ), τα οποία εισάγουν διαφορετικές λογικές έργου, χρονικότητας, αμοιβής και λογοδοσίας.

Τέλος, η εισήγηση ανοίγει έναν συγκριτικό διάλογο με κοινοτικά εγχειρήματα (commons) στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας κρίσιμες διαφορές ανάμεσα στο lo comunal και τις ευρωπαϊκές commons-προσεγγίσεις, ιδίως ως προς την υποχρέωση, την εθελοντικότητα και την ηθική οικονομία της εργασίας.

Η εργασία ως βίωμα, ταυτότητα και κοινωνική ένταξη των Ποντίων προσφύγων την περίοδο του Μεσοπολέμου

- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Υποψήφια Διδάκτορας Κοινωνιολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου

Η εργασιακή απασχόληση αποτέλεσε ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες μετά την εγκατάστασή τους στη Θεσσαλονίκη, την ώρα που οι κρατικοί φορείς επεδίωκαν την άμεση ένταξή τους στις παραγωγικές διαδικασίες. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στο βίωμα της εργασίας στους Πόντιους πρόσφυγες υπό το πρίσμα της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της κοινωνιολογίας. Στόχος της είναι η ανάδειξη των ιστορικών και πολιτισμικών διαφοροποιήσεων της εργασίας στο αστικό περιβάλλον του Μεσοπολέμου, και η διερεύνηση του ρόλου της εργασίας και των κοινωνικών δικτύων στην κοινωνική ένταξη και τη συγκρότηση της

συλλογικής ταυτότητας των Ποντίων. Η μεθοδολογία βασίζεται στη βιβλιογραφική έρευνα, την αξιοποίηση αρχειακού υλικού και τη μελέτη προφορικών μαρτυριών, με τη χρήση ανθρωπολογικών και κοινωνιολογικών εννοιών, όπως το βίωμα της εργασίας, την οικογενειακή στρατηγική και τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα. Από τα ευρήματα προκύπτει η δραστηριοποίηση των Ποντίων προσφύγων στο εμπόριο, τις μικροεπιχειρήσεις και τον μεταποιητικό τομέα. Επιπρόσθετα, μεγάλο μέρος του ποντιακού προσφυγικού πληθυσμού εντάχθηκε στο αστικό εργατικό δυναμικό, σε συνθήκες επισφάλειας, χαμηλών ημερομισθίων, εποχικής απασχόλησης και επιμήκυνσης του χρόνου ανεργίας, συμβάλλοντας στη δημιουργία και εδραίωσή του. Η οικογένεια λειτούργησε ως βασική οικονομική μονάδα, οδηγώντας στην αύξηση της γυναικείας και της παιδικής εργασίας, αλλά και στην ανάδειξη έμφυλων και ηλικιακών ανισοτήτων. Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν, επίσης, οι προσφυγικές συσσωματώσεις οι οποίες λειτούργησαν ως δίκτυα επαγγελματικής αλληλεγγύης, παρέχοντας μορφές άτυπης επαγγελματικής κατάρτισης, στηρίζοντας άπορα παιδιά και γυναίκες και ενισχύοντας τις συλλογικές στρατηγικές επιβίωσης και ένταξης. Στην περίπτωση των Ποντίων η εργασία δεν λειτούργησε μόνο ως οικονομική δραστηριότητα απαραίτητη για την επιβίωσή τους, αλλά και ως κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, άρρηκτα συνδεδεμένη με το ιστορικό πλαίσιο, τις κοινωνικές συνθήκες, τις διαδικασίες κοινωνικής ένταξης και τη συγκρότηση συλλογικών ταυτοτήτων στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου. Το βίωμα της εργασίας στους Πόντιους πρόσφυγες απέκτησε διαφορετική νοηματοδότηση σε σχέση με τις προγενέστερες εμπειρίες τους και τις εμπειρίες άλλων κοινωνικών ομάδων.

Προς μια «ρυθμισμένη απορρύθμιση»: το πέρασμα από τις αξίες στην αξία στις μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΛΗΜΕΝΑΚΟΣ, Διδάκτωρ κοινωνικής ανθρωπολογίας, University of Oslo

Η ανακοίνωση προτείνει την έννοια της «ρυθμισμένης απορρύθμισης» ως αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των μετασχηματισμών της εργασίας στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση και τα μνημόνια. Ενώ ο κριτικός ακαδημαϊκός και πολιτικός λόγος (π.χ. Κουζής 2022) τείνει να ερμηνεύει την περίοδο αυτή ως φάση απλής και ανεξέλεγκτης απορρύθμισης, η μετα-μνημονιακή συγκυρία χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή πληθώρας τυπικών ρυθμίσεων όπως η ψηφιακή κάρτα εργασίας, οι νέες ρυθμίσεις υπερωριών, και τα διευρυμένα σχήματα ευέλικτων συμβάσεων που διατείνονται ότι υποκαθιστούν την αδήλωτη εργασία. Υποστηρίζω ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν αποκαθιστούν την προστασία της εργασίας, αλλά λειτουργούν ως μηχανισμοί μετασχηματισμού των πολιτισμικά ενσωματωμένων και άτυπων εργασιακών σχέσεων σε μετρήσιμες οικονομικές μονάδες, προκειμένου η εργασία να απορρυθμιστεί εκ νέου, αυτή τη φορά εντός του πεδίου της αξίας. Με αυτόν τον τρόπο, η «ρυθμισμένη απορρύθμιση» δεν αναιρεί αλλά αναδιατάσσει την εκμετάλλευση και τις πολιτισμικές νοηματοδοτήσεις της, μετατοπίζοντάς την από την ηθική και κοινωνική σφαίρα σε μια τυπικά οργανωμένη, νεοφιλελεύθερη, οικονομική λογική.

Εθνογραφικά δεδομένα (Poulimenakos et al. 2021) υποδηλώνουν ότι η ελληνική εργασιακή εμπειρία στις μικρές επιχειρήσεις χαρακτηρίζεται από μορφές ευελιξίας ενσωματωμένες σε κοινωνικές σχέσεις ηθικές δεσμεύσεις, συγκροτώντας μια ιδιότυπη «ηθική οικονομία» της εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η εκμετάλλευση δεν απουσιάζει αλλά πλαισιώνεται από κοινωνικές και ηθικές συνιστάμενες. Παραδόξως, οι αφηγήσεις των πληροφορητών επισημαίνουν χαμηλότερα επίπεδα θεσμικής εποπτείας πριν από την κρίση και αυξανόμενη επιτήρηση κατά τη διάρκεια και μετά από

αυτήν. Η εισαγωγή τυπικών ρυθμίσεων τείνει να αποδιαιθρώνει αυτή την κοινωνικά ενσωματωμένη ποιότητα της ευελιξίας, επιτρέποντας στην οικονομία να ανασυγκροτεί την εργασία ως μετρήσιμη και τυποποιημένη αξία.

Η ανακοίνωση θέτει ως πλαίσιο προς συζήτηση τον εγγενή ρόλο των εξω-οικονομικών σχέσεων στην αναπαραγωγή των μικρών επιχειρήσεων και διερευνά κατά πόσο το πρόσφατο κύμα εργασιακών ρυθμίσεων δεν στοχεύει πρωτίστως στην ανακοπή της εκμετάλλευσης, αλλά στην επίσπευση της συγκέντρωσης κεφαλαίου σε μεγαλύτερους επιχειρηματικούς σχηματισμούς, καθιστώντας τις μικρές επιχειρήσεις μη βιώσιμες.

Arts of Living Beyond the Wage: Poly-Work, Precarious Care and Emerging Work Ethics in Greece

- MARIA PANTAZIDOU, PhD Candidate – University of York (UK)/ Core Researcher – P2P LAB(Ioannina)/ Podcast Host – Ιστορίες πριν το μέλλον της εργασίας, University of York (York, UK)/ P2P LAB research collective (Ioannina, Greece)

This paper examines how the temporal dimensions of precarity – and particularly the proliferation of “poly-working”- reshape dispositions and orientations toward work. It draws on collaborative narrative research with young adults in Athens who, in their own words, “do at least one-and-a-half jobs” within Greece’s precarious care economies. Moving between eldercare, childcare, tutoring, cleaning, hospitality and food delivery, they assemble livelihoods through intricate patchworks of formal and informal arrangements. Situated within Greece’s wage-scarce, post-crisis landscape, poly-working emerges as a proliferating yet understudied condition. Precarity has often been analysed primarily as loss: the erosion of stable employment, the collapse of work-based identities, or the interruption of linear life trajectories through unemployment and unstable contracts. Less attention has been paid to how fragmented and multi-active forms of labour may also cultivate new ethical orientations and recalibrate attachments to work. By approaching poly-working as a temporal and relational formation rather than merely an employment status, the paper shifts the focus from rupture alone to possibilities for generative recompositions of work. Combining insights from critical precarity studies, feminist social reproduction theory and post-work thought, the paper examines how the daily switching across heterogeneous care and service jobs cultivates distinct dispositions that neither fully refuse nor fully embrace wage-centred work. These emerging orientations illuminate possible avenues for reconfiguring the goods traditionally associated with work – collaborative survival, recognition and meaning – at a crucial passage when stable employment can no longer anchor social life. By foregrounding participants’ own interpretations of these shifts, the paper contributes to debates on the cultural and historical differentiations of work, suggesting that alternative grammars of labour are being forged within precarious arts of living in the European South.

Panel 16:

Ιστορικότητα, επαγγέλματα και καθεστώτα εργασίας (Συντονισμός: Μάνος Σπυριδάκης)

Μεταξύ οικιακής σφαίρας και κρατικής υπηρεσίας: Η έμφυλη διάσταση της εργασίας σε φάρους

- ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΑΚΑΡΟΥΧΑ, Διδάκτωρ Πολιτισμικού Τουρισμού – Εκπαιδεύτρια Ενηλίκων (MEd)

Η γυναικεία εργασία σε φάρους κατά τον 19ο και έως τα μέσα του 20ού αιώνα δεν συνιστά μια συμβατική επαγγελματική δραστηριότητα, αλλά μια πολυδιάστατη πρακτική, η οποία εξυπηρετεί ταυτόχρονα τις κρατικές ανάγκες και την οικογενειακή επιβίωση. Η εργασία διερευνά την έμφυλη διάσταση της εργασίας στο απαιτητικό περιβάλλον των κτιστών ναυτικών φάρων πριν την αυτοματοποίησή τους. Μέσα από μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση, η μελέτη αναδεικνύει τη γυναίκα φαροφύλακα ως ένα εργασιακό υποκείμενο που δρα στο μεταίχμιο μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας.

Κατά κανόνα, η γυναικεία συμβολή στη λειτουργία των φαρικών δικτύων είναι άτυπη και, ως εκ τούτου, «αόρατη», καθώς θεωρείται φυσική προέκταση των οικιακών υποχρεώσεων ή επικουρική και υποστηρικτική προς τον σύζυγο ή τον πατέρα φαροφύλακα. Ωστόσο, η βιβλιογραφία αποκαλύπτει μια σύνθετη πραγματικότητα, κυρίως στις περιπτώσεις που γυναίκες αναλαμβάνουν πλήρη ευθύνη για τη διαχείριση αυτών των κρίσιμων υποδομών, ανατρέποντας στην πράξη τη διαίρεση του χώρου σε «ανδρικό-δημόσιο» και «γυναικείο-ιδιωτικό».

Κεντρικός άξονας της ανάλυσης είναι ο τρόπος με τον οποίο οι κυρίαρχες έμφυλες κατασκευές της φροντίδας και της κοινωνικής προσφοράς μετασχηματίζονται σε εργασιακό καθήκον. Εξετάζονται η θεσμική αντιμετώπιση αυτής της εργασίας και οι κοινωνικές αντιλήψεις και πρακτικές που διαμορφώνουν την ταυτότητα της γυναίκας εργαζόμενης σε συνθήκες γεωγραφικής και κοινωνικής απομόνωσης.

Η μελέτη επιδιώκει να εισφέρει στη συζήτηση για τις έμφυλες ανισότητες, φέροντας στο προσκήνιο ένα παραμελημένο πεδίο της εργασιακής ιστορίας και προτείνοντας μια διαφορετική ανάγνωση της σχέσης φύλου, χώρου και επαγγελματικής ταυτότητας. Η ιστορική ανάλυση της γυναικείας εργασίας στους φάρους μπορεί να προσφέρει ένα πολύτιμο πρίσμα για την κατανόηση σύγχρονων μορφών αφανούς απασχόλησης και διαχρονικών προκλήσεων στη θεσμική αναγνώριση των έμφυλων εργασιακών ρόλων και διακρίσεων.

Εκπαιδευτική Πολιτική και Κοινωνικά Αφηγήματα: «Κατασκευάζοντας» το επάγγελμα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα

- ΤΣΙΚΝΑΚΟΥ ΕΛΕΝΗ (PhD Κοινωνιολογίας), Πάντειο

Η παρούσα εισήγηση, με αφετηρία τη θέση των Berger και Luckmann (2003: 110) ότι οι «θεσμοί συνεπάγονται ιστορικότητα και έλεγχο», επιχειρεί τη διερεύνηση της ελληνικής εκπαιδευτικής νομοθεσίας σχετικά με το έργο των εκπαιδευτικών και τις διαδικασίες αξιολόγησής του από την απαρχή του ελληνικού κράτους έως και σήμερα. Δεδομένου, λοιπόν, ότι στο επάγγελμα των εκπαιδευτικών «πολλά νόηματα έχουν μεταβληθεί και εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου» (Demirkasimoglu 2010: 2047) σκοπός της εισήγησης αυτής είναι η ανίχνευση και η ανάδειξη των κυρίαρχων κοινωνικών αφηγημάτων για το έργο των εκπαιδευτικών, όπως αυτά ενσωματώνονται, συγκροτούνται, θεσμοθετούνται και εν συνεχεία αναπαράγονται από την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική. Ειδικότερα, θα διερευνηθούν ερωτήματα αναφορικά με το ποιοι τύποι εκπαιδευτικών προκρίνονται σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους από το ελληνικό κράτος και ποια κοινωνικά αφηγήματα συγκροτούνται γύρω από το έργο τους. Για τη διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών αξιοποιείται η ποιοτική μεθοδολογία και ειδικότερα οι μέθοδοι της ανάλυσης περιεχομένου και λόγου στην εκπαιδευτική νομοθεσία. Η ανάλυση των δεδομένων βασίζεται αφενός στην προσέγγιση της Συμβολικής Διαντίδρασης (Symbolic Interactionism• Blumer 1969), προκειμένου να διερευνηθεί η νοηματοδότηση της εκπαιδευτικής πολιτικής για το έργο των εκπαιδευτικών, και αφετέρου στην προσέγγιση της Κοινωνικής Κατασκευής της Πραγματικότητας (Social Construction of Reality• Berger & Luckmann 1966/2003), με στόχο την κατανόηση των μηχανισμών κοινωνικής συγκρότησης των σχετικών αφηγημάτων. Τα ερευνητικά αποτελέσματα, που προκύπτουν μέσω της προσέγγισης της Θεμελιωμένης Θεωρίας (Grounded Theory Approach• Glaser & Strauss 1967), αναδεικνύουν διαφοροποιημένα αφηγήματα ανά ιστορική περίοδο, άρρηκτα συνδεδεμένα με τις εκάστοτε πολιτικοοικονομικές και κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες, τα οποία επηρεάζουν τόσο την κοινωνική αναπαράσταση του επαγγέλματος των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα όσο και το νόημα και τη δράση τους ως δρώντων υποκειμένων (Καντζάρα 2019: 153).

Η λογική του κλειστού επαγγέλματος στον μεσοπόλεμο: μονοπώλια, επαγγελματοποίηση και ηθική οικονομία

- ΝΙΚΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ, Κύριος Ερευνητής στο ΙΜΣ-ΙΤΕ, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

Κατά τον μεσοπόλεμο σημειώνεται μια έξαρση στη νομοθέτηση περιορισμών στην πρόσβαση σε επαγγέλματα και κλάδους, από τους λιμενεργάτες του Πειραιά μέχρι τα αρτοποιεία, από τους πλανόδιους μικροπωλητές μέχρι τους ξεναγούς, από τους τυπογράφους μέχρι τους αυτοκινητιστές. Άδειες άσκησης επαγγέλματος, εργατικά βιβλιάρια, θέσπιση προσόντων, και κυρίως η κήρυξη επαγγελμάτων ως κορεσμένα ήταν οι τρόποι με τους οποίους επιδιωκόταν και επιτυγχανόταν η «κατοχύρωση του επαγγέλματος», όπως ήταν η ορολογία της εποχής.

Στην ανακοίνωσή μου θα προσπαθήσω να εξετάσω συγχρόνως τρόπους με τους οποίους μπορούμε να εννοιολογήσουμε τα κλειστά επαγγέλματα και το πώς γίνονταν αυτά αντιληπτά στην εποχή και με ποια επιχειρήματα ζητούνταν η καθιέρωσή τους. Έχει ενδιαφέρον το ότι δεν συνάντησα στις πηγές μου έναν φιλελεύθερο λόγο που να τα συσχετίζει με τις προκαπιταλιστικές συντεχνίες, τα

προνόμια και τα μονοπώλια, όπως είναι η τρέχουσα κυρίαρχη τάση στη δημόσια σφαίρα.

Η κοινωνιολογική οπτική της επαγγελματοποίησης (professionalization) και της social closure μπορούν να αποτελέσουν μια στιβαρή βάση κατανόησης του φαινομένου των κλειστών επαγγελμάτων, παρότι στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν πρόκειται για επιστημονικά επαγγέλματα στα οποία η πρόσβαση ζητούνταν να εξαρτάται από κάποιο πτυχίο. Μονοπωλιστικές στρατηγικές χαρακτήριζαν από παλιότερα τόσο εργατικά σωματεία που επιδίωκαν να ελέγξουν την αγορά εργασίας, όσο και μικροεπιχειρηματίες που επιχειρούσαν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό και να «περιφράξουν» ένας μέρος τουλάχιστον της αγοράς στην οποία δραστηριοποιούνταν. Στον μεσοπόλεμο όμως υπήρξε μια τομή όσον αφορά τη θεσμοποιημένη προστασία από τον ανταγωνισμό, στα συμφραζόμενα της ανόδου του κρατισμού και των διαρκώς διευρυνόμενων ορίων του τι νομιμοποιούνταν να κάνει το κράτος.

Θα υποστηρίξω, τέλος, ότι μια έννοια εξίσου σημαντική για να κατανοήσουμε τα αιτήματα για κατοχύρωση των επαγγελμάτων είναι αυτή της ηθικής οικονομίας, ως λογικής αντίθετης σε αυτήν της αγοράς, η οποία τείνει να επιβάλει ρυθμίσεις συνήθως εντός των ορίων μιας κοινότητας, και η οποία κάνει την εμφάνισή της τόσο στις αντιλήψεις των εργατών όσο και στον λόγο των επαγγελματοβιοτεχνών περί αθέμιτου ανταγωνισμού και υπερεπαγγελματισμού.

Ανθεκτικότητα και Μαστοριά Πέραν του Οικονομισμού: Γυναίκες Τεχνίτες Διατηρώντας την Παραδοσιακή Αργυροχρυσόχοϊα Μέσα από την Κρίση

- ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗ, Οικονομολόγος PhD, Πανεπιστήμιο Πατρών

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην παραδοσιακή ελληνική αργυροχρυσόχοϊα υπό το πρίσμα της μαστοριάς (craftsmanship) και της ανθεκτικότητας (resilience) κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Βασιζόμενη στη θεωρητική ανάλυση του Richard Sennett για τη μαστοριά στον σύγχρονο καπιταλισμό και στην έννοια της ηθικής οικονομίας του Karl Polanyi, διερευνά πώς οι γυναίκες τεχνίτες πλοηγούνται στη διασφάλιση πολιτιστικής κληρονομιάς, οικονομικής επισφάλειας και έμφυλων επαγγελματικών ιεραρχιών.

Με βάση ερευνητικό σχεδιασμό μικτών μεθόδων (ποσοτική και ποιοτική έρευνας, 2020–2024), η μελέτη αποκαλύπτει ένα διακριτό επιχειρηματικό προφίλ: υψηλής μόρφωσης ιδρύτριες μικρών, μη-οικογενειακών επιχειρήσεων που χαρακτηρίζονται από δημιουργικότητα, προσανατολισμό στην επίτευξη και εσωτερικό τόπο ελέγχου, διατηρώντας κερδοφορία παρά την παρατεταμένη κρίση (2008–2020).

Αντίθετα προς τη βιομηχανική ή την εργασία πλατφόρμας, η παραδοσιακή τεχντροπική εργασία ενσωματώνει συμβολικές και πολιτισμικές αξίες που υπερβαίνουν τον οικονομισμό. Η αργυροχρυσόχοϊα δεν αντιπροσωπεύει απλώς την παραγωγή εμπορεύματος αλλά τη διατήρηση άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, απαιτώντας εξειδικευμένες δεξιότητες, αισθητική κρίση και μακροχρόνια μαθητεία—διαστάσεις που ο Sennett προσδιορίζει ως κεντρικές στη μαστοριά αλλά όλο και περισσότερο περιθωριοποιημένες στον ύστερο καπιταλισμό.

Η ανάλυση αποκαλύπτει τρία βασικά ευρήματα: (1) Η είσοδος των γυναικών σε αυτό το ιστορικά ανδροκρατούμενο τέχνημα αμφισβητεί τις έμφυλες επαγγελματικές ιεραρχίες μέσω εκπαιδευτικών προσόντων και αισθητικής καινοτομίας• (2) Η ανθεκτικότητα των μικρών βιοτεχνικών επιχειρήσεων κατά την κρίση πηγάζει από την ενθουλάκωσή τους σε πολιτιστικές και τουριστικές

αγορές, μετατρέποντας το συμβολικό κεφάλαιο σε οικονομική βιωσιμότητα• (3) Η τεχνοτροπική επιχειρηματικότητα προσφέρει ένα εναλλακτικό μοντέλο έναντι της επισφάλειας των πλατφορμών, χαρακτηριζόμενη από αυτονομία, δημιουργικότητα και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα παρά την έλλειψη θεσμικής στήριξης.

Η εισήγηση συνεισφέρει στην κοινωνιολογία και ανθρωπολογία της εργασίας αποδεικνύοντας πώς οι παραδοσιακές τέχνες—που συχνά απορρίπτονται ως οικονομικά περιθωριακές—διατηρούν βιοποριστικά μέσα και πολιτιστική ταυτότητα υπό συνθήκες κρίσης, προσφέροντας μια πρακτική ανθεκτικότητα που συνδυάζει πολιτιστική κληρονομιά, έμφυλη επιχειρηματικότητα και πραγματιστική προσαρμογή.

[Βασισμένη σε έρευνα για την επερχόμενη μονογραφία μου: *Pragmatic Resilience and Heritage in Women's Artisan Entrepreneurship: Gold Threads*, Palgrave Macmillan, 2027]

- ANDREAS GEORGIU¹, HELEN SALAVOU², PANAGIOTIS KYRIAKOPOULOS³, XENIA MAMAKOU² & EMMANOUIL SOFIKITIS²

¹University of Exeter Business School, United Kingdom, ²Athens University of Economics and Business, Greece, ³King's Business School, United Kingdom

It is well established that work and life outside of work, that is nonwork, are interconnected and, depending on the human resource management (HRM), can enrich or undermine each other. This is especially the case for what the sociologist Erving Goffman described as total institutions, organizations which naturally seclude, raise boundaries and create challenging conditions for both so-called 'inmates' and staff and, thus, vitally influence the nonwork domain of their employees. Studies of total institutions, however, are rare and either focus on the experiences of the inmates, especially in healthcare contexts, or explore extreme work environments in which employees become inmates themselves. Zooming in on the experiences of employees in less extreme total institutions, we conducted a case study of two elderly care units in Greece, one for-profit and one not-for-profit, and collected data through 29 semi-structured interviews and shadowing with employees of different roles and hierarchical levels. Findings suggest that both organizations embrace inclusive HRM practices. However, such practices lead to work-nonwork enrichment only if employees themselves follow an orientation towards common good and do not over-identify with the focal organization. We shed light on different pathways to work-nonwork enrichment, depending on whether the organization is for-profit or non-profit. We also reveal how work-nonwork conflict can emerge in total institutions, as some individuals face what we call "employee institutionalization" and might demonstrate attitudes and behaviors similar to the inmates. The findings contribute to debates at the intersection of total institutions, work-nonwork interface and inclusive HRM, providing implications for practitioners and offering ample avenues for future research.

Panel 17:

Νοηματοδοτήσεις της εργασίας, τάξη και ιστορικές μεταβάσεις

(Συντονισμός: Γιώργος Τσιώλης)

Δουλεύοντας για το Ιστόρημα: υποκειμενικότητες και αντιστάσεις νέων εργαζομένων

- ΡΙΚΗ ΒΑΝ ΜΠΟΥΣΧΟΤΕΝ
- ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Ιστορικός, Διδάσκων ΕΑΠ

Το πρότζεκτ Ιστόρημα ξεκίνησε το 2019 στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος «Επανεκκίνηση και Ενίσχυση των Νέων». Αρχικός στόχος αφενός η προσφορά «ευκαιρίας απασχόλησης» και κατάρτισης σε 1500 άνεργους νέους και αφετέρου η συγκέντρωση από αυτούς 50.000 προσωπικών «ιστοριών» από όλη την Ελλάδα. Τελικά εργάστηκαν στο έργο αυτό 700 νέοι 18-35 ετών υπό συνθήκες χαμηλής αμοιβής, χρονικής πίεσης και περιορισμένων εργασιακών δικαιωμάτων, καταγράφοντας 20.000 «ιστορίες».

Η πρότασή μας βασίζεται σε συνεντεύξεις με άτομα που εργάστηκαν ως ερευνητές/ριες στο Ιστόρημα στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και στο Βόλο. Οι μαρτυρίες τους παρουσιάζουν μια συχνά επώδυνη πορεία από ένα αρχικό στάδιο ενθουσιασμού σε μια διάψευση των αρχικών προσδοκιών. Γενικότερα, οι συνεντεύξεις ανέδειξαν σημαντικές πτυχές των μορφών «άυλης» εργασίας και της εργασιακής κουλτούρας των μεταφορντικών οικονομιών. Μεταξύ αυτών, η μετατροπή των εργαζομένων σε «επιχειρηματίες του εαυτού τους», η αυτονομία τους ως εργαζόμενων υποκειμένων και η εξατομίκευση, καθώς και η πίεση για παραγωγή «αυθεντικών» και «μοναδικών» αγαθών (Τσιώλης 2023). Η συναισθηματική εργασία (Hardt 1999, Muehlebach 2011) αποτελεί έναν εξίσου σημαντικό παράγοντα του νέου τύπου εργαζόμενου.

Κεντρικό σημείο του υλικού των μαρτυριών, στο οποίο επικεντρώνουμε την ανάλυσή μας, συνιστούν οι μορφές «κρυφής αντίστασης» (Scott 1990, Vinthagen & Johansson 2013) που αναπτύσσουν οι ερευνητές/ριες. Σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις οι αντιστάσεις αυτές εκδηλώνονται ως πρακτικές αναδιάταξης των προδιαγραφών της έρευνας, όπως έχουν καθοριστεί από τους ιθύνοντες του προγράμματος. Αυτές οι πρακτικές, υπόγειες και όχι ρητά διατυπωμένες, συνδέονται με τα συναισθήματα των αφηγητών/ριών και αποκαλύπτουν τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους αυτοί/ές διαπραγματεύονται την υποκειμενικότητά τους μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο.

Δουλεύοντας δίπλα-δίπλα: Εγγύς αποστάσεις, αξίες και (α)όρατες εξουσίες της εργολαβοποίησης

- ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΟΦΤΗ, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Βασισμένη σε ανθρωπολογική έρευνα σε εργοστάσιο στο Πέρνικ της Βουλγαρίας, η εισήγηση προσεγγίζει την εργολαβοποίηση ως καθεστώς αναδιάρθρωσης της εργασίας, το οποίο ενισχύει πολλαπλούς θεσμικούς και κοινωνικούς κατακερματισμούς, ανασυγκροτεί ιεραρχίες και αναδιανέμει την ευθύνη και το ρίσκο. Μετά την ιδιωτικοποίηση στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης συμπεριέλαβαν την κατάτμηση του εργατικού δυναμικού, το οποίο προηγουμένως ανήκε στην ίδια εταιρεία. Ένα μέρος παρέμεινε στην κύρια εταιρεία, ενώ μεγάλο μέρος των εργαζόμενων μετακινήθηκε σε εξωτερικούς συνεργάτες. Η παρουσίαση διερευνά πώς η συνύπαρξη πολλαπλών εταιρικών σχημάτων στον ίδιο παραγωγικό χώρο συγκροτεί «εγγύς αποστάσεις»: εργάτριες και εργάτες που εργάζονται δίπλα-δίπλα, ακόμη και στην ίδια γραμμή παραγωγής, εντάσσονται σε άνισα καθεστώτα απασχόλησης, αμοιβής, προστασίας και ορατότητας, καθιστώντας τις πολυσχιδείς παγκόσμιες ανισότητες απτές στον χώρο της εργασίας.

Παράλληλα, η εισήγηση διερευνά πώς η εργολαβοποίηση ενισχύει εκδοχές του «επιχειρηματικού εαυτού» εσωτερικεύοντας τον ανταγωνισμό ως ατομική ευθύνη. Οι μετασχηματισμοί αυτοί εντείνουν μορφές της αλλοτρίωσης καθώς συμβάλλουν στην αποξένωση από την παραγωγική διαδικασία, μέσω των κατακερματισμένων συμβάσεων και στην αποδυνάμωση της συλλογικότητας. Ωστόσο, η εθνογραφική ανάλυση αναδεικνύει και στιγμές από-αλλοτρίωσης: πρακτικές αλληλοϋποστήριξης, άτυπες μορφές συνεργασίας και κοινές αφηγήσεις αδικίας που επανασυνδέουν κατακερματισμένα τμήματα των εργαζόμενων, εντός και εκτός του εργοστασίου. Οι πρακτικές αυτές αποκαλύπτουν ρωγμές μέσω των οποίων ενισχύονται μορφές συλλογικότητας και αλληλεγγύης. Η παρουσίαση επιχειρεί να θέσει ερωτήματα και προτάσεις για μια κριτική ανθρωπολογική διερεύνηση της εργολαβοποίησης.

Διαδικασίες υποκειμενοποίησης εργαζομένων στη δημιουργική οικονομία: από τον εργαζόμενο επιχειρηματία του εαυτού του στον μοναδικό εργαζόμενο

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΙΩΛΗΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ανακοίνωση βασίζεται σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ στην Ελλάδα (2019–2022) με θέμα: «Εργασιακές διαδρομές και ταυτότητες στον μετασχηματιζόμενο κόσμο της εργασίας». Στο πλαίσιο της έρευνας αναλύθηκαν 17 ιστορίες ζωής, οι οποίες παρήχθησαν μέσω βιογραφικών αφηγηματικών συνεντεύξεων, με σκοπό να ανιχνευθούν οι τρόποι με τους οποίους μορφοποιούνται οι βιογραφικές διαδρομές και οι ταυτότητες επισφαλώς εργαζομένων στον μετασχηματιζόμενο κόσμο της εργασίας. Η ανακοίνωση εστιάζει σε μια ιδιαίτερη ομάδα εργαζομένων: σε όσους/όσες παρέχουν «άυλη» εργασία στο πεδίο της δημιουργικής οικονομίας (διαφήμιση, πολιτισμικές βιομηχανίες, επικοινωνία) και παρουσιάζει ευρήματα που αφορούν στους τρόπους υποκειμενοποίησής τους. Ειδικότερα, αναδεικνύεται η τάση οι εργαζόμενοι/ες αυτοί/ές, αντί να συγκροτούν μια σταθερή επαγγελματική ταυτότητα γύρω από έναν συγκεκριμένο επαγγελματικό ρόλο, να επιδιώκουν την ανάπτυξη ενός ιδιαίτερου

(«μοναδικού») επαγγελματικού προφίλ ως δέσμης ικανοτήτων και προσωπικών στοιχείων. Οι ικανότητες που συνθέτουν το προφίλ δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με τα τυπικά προσόντα που κατακτιούνται μέσω της εκπαίδευσης, αλλά τις υπερβαίνουν, στον βαθμό που μπορούν να συνδέονται με έμφυτες ιδιότητες («ταλέντα») ή με δεξιότητες και «εφόδια» που αντλούνται από βιογραφικές εμπειρίες αποκτημένες σε ετερόκλητα πλαίσια. Επίσης, το επαγγελματικό προφίλ δεν παρουσιάζεται ως σταθερό και στατικό, αλλά ως μια δυναμική κατασκευή που ανανεώνεται και αναπτύσσεται διαρκώς μέσω της αξιοποίησης του «κρυμμένου» δυναμικού του υποκειμένου - μια διαδικασία που εμφανίζεται ως υποχρέωση αυτο-επένδυσης, καθώς ο/η εργαζόμενος/η καλείται να λειτουργήσει ως «επιχειρηματίας του εαυτού του/της». Η ανάλυση δεν ανέδειξε, όμως, μόνο προσαρμογές, αλλά και ρωγμές ή αντιστάσεις απέναντι στη λογική της διαρκούς αυτο-επένδυσης, όπως πρακτικές οριοθέτησης της διαθεσιμότητας και κριτικές αποστασιοποιήσεις από την εμπορευματοποίηση της υποκειμενικότητας. Στην παρουσίαση, οι διαδικασίες αυτές θα φωτιστούν με αναφορές σε συγκεκριμένες βιογραφικές περιπτώσεις.

Συναισθηματική εργασία και εσωτερικήευση στο νεοφιλελεύθερο εργασιακό περιβάλλον

- ΙΩΑΝΝΑ ΜΑΚΡΗ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Περίληψη πρότασης

Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνήσει πώς η συναισθηματική εργασία εσωτερικεύεται ως κοινωνικά και κανονιστικά διαμορφωμένος μηχανισμός αυτορρύθμισης και πώς αυτή η διαδικασία συνδέεται με την εντατικοποίηση της συναισθηματικής δυσαρμονίας στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού.

Η συναισθηματική εργασία αποτελεί κεντρικό στοιχείο του επαγγελματικού βίου, σχετίζεται συχνά με τους ψυχοκοινωνικούς κινδύνους και επεκτείνεται στη νεοφιλελεύθερη οργάνωση της εργασίας, όπου οι κοινωνικοί δεσμοί μεταβάλλονται και οι εργαζόμενοι/ες καλούνται να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους ως ατομική ικανότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, η διαχείριση των συναισθημάτων συνδέεται με την έννοια του συναισθηματικού καπιταλισμού, καθώς τα συναισθήματα αξιοποιούνται κοινωνικά και οικονομικά, ακολουθώντας τα πρότυπα της αγοράς. Η έμφαση αυτή μεταφέρει το βάρος της αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων στο ίδιο το υποκείμενο, το οποίο καλείται να διαχειριστεί συναισθηματικά την επισφάλεια, χωρίς να αμφισβητούνται οι κοινωνικές και δομικές συνθήκες που αρχικά δημιούργησαν την επισφαλή θέση.

Ερευνητικά ερωτήματα

1. Ποιες κοινωνικές και κανονιστικές συνθήκες συμβάλλουν στη μετατόπιση της συναισθηματικής εργασίας από εξωτερική απαίτηση σε εσωτερικευμένο μηχανισμό αυτορρύθμισης και αυτοπειθαρχίας;
2. Με ποιους τρόπους η έμφαση στην ατομική ευθύνη και ανθεκτικότητα μετατοπίζει το βάρος της διαχείρισης ψυχοκοινωνικών κινδύνων από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο ίδιο το υποκείμενο;
3. Πώς η μετατόπιση της ευθύνης στο υποκείμενο συμβάλλει στην επαγγελματοποίηση του συναισθήματος ως δεξιότητα ενισχύοντας τη διαμόρφωση του «εργαζόμενου - επιχειρηματία του εαυτού του»;

Η προτεινόμενη μελετητική εργασία, με έναυσμα πρωτογενή αδημοσίευτα ευρήματα που προέκυψαν στο πλαίσιο ευρωπαϊκού έργου και αξιοποιώντας δευτερογενή στοιχεία (desk research), επιχειρεί να συμβάλει στη θεωρητική προσέγγιση της συναισθηματικής εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σχέση ανάμεσα στην εσωτερίκευση κανόνων συναισθήματος ως διαδικασία αυτορρύθμισης και στην καλλιέργεια δεξιοτήτων συναισθηματικής εργασίας. Παράλληλα, η μελέτη επιδιώκει να αναδείξει στρατηγικές ρύθμισης του συναισθήματος ως απάντηση στις συνθήκες/καταστάσεις της σύγχρονης εργασιακής ζωής οι οποίες εντείνουν τη συναισθηματική δυσαρμονία και μεταθέτουν, υπό όρους επισφάλειας, την ευθύνη της διαχείρισής της στο άτομο.

Panel 18:

Τεχνητή νοημοσύνη, αλγοριθμική διοίκηση και έλεγχος (Συντονισμός: Χριστίνα Κορκοντζέλου)

«Δεν είμαστε νούμερα, εμείς φέρνουμε τα νούμερα»: Ψηφιακή επιτήρηση, δείκτες απόδοσης (KPIs) και διαπραγματεύσεις για την μετρησιμότητα και την αξία της εργασίας στα τηλεφωνικά κέντρα

- ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΡΚΟΝΤΖΕΛΟΥ, υπ. Διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Οι δείκτες απόδοσης (Key Performance Indicators-KPIs) είναι εργαλεία που μετρούν διάφορες πτυχές της παραγωγικότητας των εργαζομένων βάσει δεδομένων που προέρχονται από αλγοριθμικά συστήματα επιτήρησης και ελέγχου. Αποτελούν μια κρίσιμη διάσταση του ψηφιακού μετασχηματισμού της εργασίας σε πολλούς κλάδους, αναδιαμορφώνοντας τους τρόπους με τους οποίους η εργασία οργανώνεται, τυποποιείται και ελέγχεται στο πλαίσιο του Ψηφιακού Τεϋλορισμού. Βασιζόμενη σε εν εξελίξει διδακτορική ανθρωπολογική έρευνα για την εργασία σε διεθνή τηλεφωνικά κέντρα στην Ελλάδα, η παρούσα εισήγηση εξετάζει εθνογραφικά πώς εργαζόμενοι/ες και μάνατζερ νοηματοδοτούν τα KPIs («τα νούμερα») ως τεχνολογίες οργάνωσης της εργασίας. Το εθνογραφικό υλικό αντλεί από επιτόπια παρατήρηση, συνεντεύξεις και συνομιλίες με εργαζόμενους/ες και μάνατζερ κατά τη διάρκεια ενός εργατικού αγώνα που έλαβε χώρα το 2024-2025 σε ένα πολυεθνικό τηλεφωνικό κέντρο στην Αθήνα, έπειτα από τη μη ανανέωση των συμβάσεων πολλών εργαζομένων λόγω «χαμηλών νούμερων απόδοσης», σύμφωνα με τη διοίκηση.

Αναλύω πώς, από τη μία πλευρά, οι μάνατζερ αντιλαμβάνονταν τα KPIs ως «αντικειμενικούς», μετρήσιμους δείκτες της καλής απόδοσης των εργαζομένων, καθορίζοντας την λήψη αποφάσεων. Από την άλλη, για πολλούς/ες εργαζομένους/ες, η απόλυση λόγω «χαμηλών νούμερων» θεωρήθηκε άδικη: η ποσοτικοποίηση της εργασίας μέσω των KPIs ήταν συχνά συνυφασμένη στις αφηγήσεις τους με την εντατικοποίηση των καθημερινών ρυθμών εργασίας, με την αορατοποίηση πλευρών του καθημερινού τους εργασιακού μόχθου, και με την συρρίκνωση της υποκειμενικότητάς τους σε συγκρίσιμα «νούμερα», δημιουργώντας ιεραρχίες αξίας. Επιπλέον, τα «καλά νούμερα» είχαν υλικές συνέπειες στο πεδίο της ζωής και της αναπαραγωγής, καθώς ρύθμιζαν την πρόσβαση στην ανανέωση των συμβάσεων, σε μπόνους, κουπόνια σίτισης και, για τους μετανάστες/ριες, σε συνέχιση της νόμιμης παραμονής τους στην Ελλάδα, η οποία ήταν συνδεδεμένη με την ανανέωση της σύμβασης.

Μέσα από την εθνογραφική ανάλυση, επιχειρώ να αναδείξω τους τρόπους με τους οποίους οι αλγοριθμικές τεχνολογίες οργάνωσης της εργασίας στο πλαίσιο του ψηφιακού καπιταλισμού αποτελούν πεδίο σχέσεων εξουσίας, ιεραρχιών και ηθικών διαπραγματεύσεων για την αντικειμενικότητα της αξιολόγησης, την μετρησιμότητα και την αξία της εργασίας.

Τεχνητή Νοημοσύνη, αλγοριθμική διοίκηση και νέες προκλήσεις για τον κόσμο της εργασίας, το εργατικό δίκαιο και τις συλλογικές συμβάσεις.

- ΑΣΗΜΙΝΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Δικηγόρος-Εργατολόγος, Μ.Δ.Ε. Εργατικού Δικαίου Νομικής Ε.Κ.Π.Α.
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΙΝΩΤΑΚΗΣ, Μεταδιδακτορικός ερευνητής σε θέματα ψηφιακής πολιτικής και ΤΝ, University College Dublin, FORSEE Horizon Project, <https://forseeproject.eu/>

Η δημόσια συζήτηση γύρω από την τεχνητή νοημοσύνη και την εργασία κινείται κυρίως γύρω από την προοπτική απώλειας θέσεων εργασίας ή, εναλλακτικά, τη δημιουργία νέων σε κλάδους σχετικούς με την ΤΝ. Η συζήτηση αυτή κατά βάση εστιάζει στην ποσοτική επίδραση της ΤΝ -παίρνοντας συχνά ως δεδομένο ότι στην παρούσα μορφή της έχει τη δυνατότητα να αντικαταστήσει την εργασία σε μαζική κλίμακα- και συγχρόνως υποβαθμίζει την ποιοτική πλευρά των μετασχηματισμών που η ΤΝ επιφέρει στην εργασιακή διαδικασία. Συνεπώς, ζητήματα όπως η επιτήρηση των εργαζομένων και η διαχείριση των δεδομένων τους, η εντατικοποίηση του ρυθμού της εργασίας αλλά και τυχόν διακρίσεις μες τον χώρο εργασίας, κινδυνεύουν να βρεθούν εκτός συζήτησης, ακριβώς τη στιγμή που έρχονται δυναμικά στο προσκήνιο.

Η μελέτη της αλγοριθμικής διοίκησης στρέφεται ακριβώς στο πώς η ΤΝ ενσωματώνεται ήδη στην εργασιακή διαδικασία. Η αλγοριθμική διοίκηση ξεκίνησε από το πεδίο των πλατφορμών αλλά τα τελευταία χρόνια επεκτείνεται σε μια σειρά από κλάδους, μετασχηματίζοντας τη σχέση εργαζομένων-εργοδοσίας και ανοίγοντας νέες προκλήσεις για το εργατικό δίκαιο και τις συλλογικές συμβάσεις. Η προσπάθεια ρύθμισης των αλγορίθμων βρίσκεται ήδη στο επίκεντρο της δράσης εργατικών σωματείων διεθνώς αλλά και στην Ελλάδα, ενώ εθνικοί και υπερ-εθνικοί οργανισμοί προσπαθούν να διαμορφώσουν το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, με την ΕΕ να έχει προεξάρχοντα ρόλο σε αυτή την προσπάθεια.

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να συνοψίσει τις προκλήσεις που θέτει η αλγοριθμική διοίκηση, να σταθεί κριτικά απέναντι στις υπάρχουσες θεσμικές πρωτοβουλίες και να εξετάσει το πώς ενσωματώνεται το ζήτημα αυτό σε συλλογικές συμβάσεις. Στόχος ακόμη είναι να εντοπιστούν οι βέλτιστες εκείνες πρακτικές και τα αντίστοιχα κεκτημένα που μπορούν να αποτελέσουν οδοδείκτη για τη ρύθμιση της αλγοριθμικής διοίκησης με γνώμονα τη δημιουργία των προϋποθέσεων για ποιοτική και δίκαιη εργασία.

Οι εργαζόμενοι στις παραστατικές τέχνες στην «δίνη» των πλατφορμών και της ΤΝ: το παράδειγμα της οπτικοακουστικής/ κινηματογραφικής παραγωγής

- ΠΕΝΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ
- ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΡΑΚΙΟΥΛΑΦΗ, Καθηγήτρια Τμήμα Κοινωνιολογίας Παν. Κρήτης

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στις προκλήσεις που εγείρουν η πλατφορμοποίηση και η έλευση της τεχνητής νοημοσύνης (ΤΝ) για την απασχόληση και τις αμοιβές εργαζομένων στην οπτικοακουστική/κινηματογραφική παραγωγή. Έναυσμα αποτελούν: α) οι πολύμηνες απεργίες το 2023 της WGA και SAG-AFTRA στις Η.Π.Α. για την προστασία των πνευματικών/συγγενικών δικαιωμάτων των δημιουργών/ερμηνευτών έναντι των «συμφωνιών εξαγοράς» (buy-out

agreements) που επιβάλλουν οι πλατφόρμες και την απώλεια εισοδημάτων και θέσεων εργασίας λόγω της TN β) η 9μηνη απεργία των μεταγωγτιστών το 2021 στην Ελλάδα με αφορμή την απαίτηση των πλατφορμών για πλήρη παραχώρηση των συγγενικών τους δικαιωμάτων. Τόσο η πλατφορμοποίηση όσο και η TN υπονομεύουν την αρχή της «δίκαιης και εύλογης αμοιβής» για τους επαγγελματίες στους κλάδους αυτούς, πλήττουν μια βασική πηγή εσόδων τους και εγείρουν σοβαρά ηθικά/νομικά ερωτήματα σχετικά με τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και τα δικαιώματά τους. Ειδικότερα, ως προς την TN η οικονομική βλάβη για τους/τις δημιουργικά εργαζόμενους/ες είναι ήδη ορατή, καθώς εταιρείες αντικαθιστούν το έργο των ανθρώπινων δημιουργών. Παράλληλα, η συζήτηση για την TN δεν περιορίζεται μόνο στις υλικές και θεσμικές της επιπτώσεις, αλλά επεκτείνεται και σε θεωρητικά ερωτήματα γύρω από τη φύση της δημιουργικότητας και τη σχέση ανθρώπου – τεχνολογίας. Μέσα από μη-ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις, η TN μπορεί να ιδωθεί όχι αποκλειστικά ως απειλή ή υποκατάστατο της ανθρώπινης εργασίας, αλλά και ως εργαλείο ή συνεργατική οντότητα στη δημιουργική διαδικασία. Η ένταση ανάμεσα στην αντίληψη της TN ως βοηθητικού μέσου ενδυνάμωσης των καλλιτεχνικών πρακτικών και στην εμπειρική πραγματικότητα της υποκατάστασης, της απώλειας ελέγχου και της απομείωσης της εργασιακής αξίας, αναδεικνύει την TN ως ένα πεδίο διαρκούς διαπραγμάτευσης για τα όρια, τις χρήσεις και τη νομιμοποίησή της στους πολιτιστικούς και δημιουργικούς κλάδους. Ταυτόχρονα ο αυξανόμενος ρόλος των πολυεθνικών πλατφορμών δημιουργεί νέες προκλήσεις κυρίως σε σχέση με την έλλειψη διαφάνειας που συχνά διακρίνει τα «νέα διαδικτυακά μοντέλα εκμετάλλευσης». Με βάση τα παραπάνω θα διερευνηθούν οι εργασιακές προκλήσεις που εγείρουν οι δύο αυτές τάσεις στον οπτικοακουστικό τομέα διεθνώς και στην Ελλάδα.

Μετασχηματισμοί στον κλάδο των ταξί της Αττικής: Πλατφόρμες εργασίας και απορρυθμίσεις

- ΣΠΥΡΟΣ ΘΕΡΙΑΝΟΣ, Υποψήφιος Διδάκτορας Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας / Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών

Στην παρούσα ανακοίνωση, εξετάζουμε τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των οδηγών ταξί της Αττικής σχετικά με την εισαγωγή των Εταιρειών Δικτύου Μεταφορών (TNCs) όπως η Uber, η Freenow κ.ά. Διαπιστώνουμε ότι οι οδηγοί ταξί της Αττικής είναι διχασμένοι και πολλές φορές έρχονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους. Κάποιοι εμφανίζονται έντονα επικριτικοί, όχι τόσο απέναντι στις νέες τεχνολογίες και στις TNCs, αλλά στις κρατικές απορρυθμίσεις του επαγγέλματος που αφορούν τους φορείς διαμεσολάβησης Ε.Ι.Χ. οχημάτων ενώ, από την άλλη, μεγάλη μερίδα επαγγελματιών του χώρου είναι κάθετα αρνητικοί απέναντι σε οποιαδήποτε αλλαγή επιχειρείται ή έχει ήδη επιβληθεί στον κλάδο και αντιμετωπίζουν τις νέες εξελίξεις ως υποβάθμιση του επαγγέλματος. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, δείχνουν πως αν θέλουμε να κατανοήσουμε τις αλλαγές που επιφέρει στην επαγγελματική ζωή η οικονομία των πλατφορμών, χρειάζεται να κατανοήσουμε: α) τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στο πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της συγκυρίας και στην τρέχουσα ψηφιακή αλλαγή και β) τις συνέπειες των συγκεκριμένων μετασχηματισμών στην εργασιακή ζωή παράλληλα με τους αγώνες των επαγγελματιών ταξί για την αντιμετώπισή τους υπό το πρίσμα της ιστορίας και της κοινωνικής πορείας του συγκεκριμένου επαγγέλματος• ένας καθοριστικός παράγοντας στην περίπτωση μας είναι ότι ο κλάδος των ταξί της Αττικής από κλάδος μικροϊδιοκτητών τείνει να γίνει ένας κλάδος στον οποίο σταδιακά επικρατούν οι μεγαλοϊδιοκτήτες/

επενδυτές, που σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες εξελίξεις στον κλάδο μειώνει δραματικά τη διεκδικητική δυναμική των μικροϊδιοκτητών. Η ανακοίνωση συμβάλλει σε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των δομικών αλλαγών που επιφέρει η οικονομία των πλατφορμών στην επαγγελματική ζωή.

Τεχνητή Νοημοσύνη και Εργασία: Μια Ανάλυση του Δημόσιου Λόγου σε Ελλάδα και Αλβανία

- ΓΙΟΝ ΠΡΙΦΤΙ, Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΤΥΜΠΑΣ, Καθηγητής Ιστορίας της Τεχνολογίας στους Νεώτερους Χρόνους, Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μέσω μιας συγκριτικής μελέτης του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζεται η τεχνητή νοημοσύνη στον τύπο στην Ελλάδα και την Αλβανία, θα ισχυριστούμε ότι η δημόσια εικόνα της σχέσης τεχνητής νοημοσύνης και εργασίας μεταβάλλεται σημαντικά με βάση διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες. Ενώ η κανονική αφήγηση επικεντρώνεται συνήθως στο αρνητικό ενδεχόμενο της «αντικατάστασης» της εργασίας από την τεχνητή νοημοσύνη, ενδέχεται να εμφανίζονται ακόμη και ακριβώς αντίθετες αφηγήσεις, λόγω, όπως στην περίπτωση που έχουμε μελετήσει, διαφορών από μία χώρα σε μία άλλη.

Στην Ελλάδα, η κυρίαρχη αφήγηση παρουσιάζει την τεχνητή νοημοσύνη ως δεδομένη απειλή για την εργασία. κυρίαρχος λόγος θεωρεί την τεχνητή νοημοσύνη απαραίτητη για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, σημειώνοντας ότι αυτό μπορεί να αποτελεί απειλή για την εργασία. Η περίπτωση της Αλβανίας παρουσιάζει μια σημαντική αντίθεση. Στα άρθρα στον αλβανικό τύπο, η τεχνητή νοημοσύνη δεν παρουσιάζεται ως απειλή για τις υπάρχουσες θέσεις εργασίας, αλλά ως «τεχνολογική λύση» στο πρόβλημα της «έλλειψης εργατικού δυναμικού». Η αφήγηση μετατοπίζεται από το «η τεχνητή νοημοσύνη παίρνει τις θέσεις εργασίας» στο «η τεχνητή νοημοσύνη σώζει την οικονομία», καλύπτοντας το κενό που αφήνει η απουσία ανθρώπινου δυναμικού, απόρροια της μαζικής μετανάστευσης που συνεχίζεται από την δεκαετία του 1990. Σε μια χώρα που χάνει συνεχώς εργατικό δυναμικό, η τεχνητή νοημοσύνη παρουσιάζεται ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας. Αυτή η εικόνα ευνοεί αποφασιστικά την αποδοχή της, καθώς δεν τίθεται ζήτημα απώλειας θέσεων εργασίας.

Ενώ στην Ελλάδα η συζήτηση περιορίζεται στον φόβο της εκτόπισης του εργατικού δυναμικού, στην Αλβανία η τεχνητή νοημοσύνη εμφανίζεται ως εργαλείο επίλυσης της έλλειψης εργατικού δυναμικού. Η πρωτογενής έρευνα που αξιοποιούμε για να τεκμηριώσουμε αυτή την κρίσιμη, όπως θα ισχυριστούμε, διαφορά, βασίζεται σε αντιπροσωπευτικά άρθρα από τον τύπο της Ελλάδας και της Αλβανίας.

Panel 19:

Ψηφιακές υποκειμενικότητες, σώμα και εργασία (Συντονισμός: Ασπασία Ι. Τσαούση)

Η εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής στον Ευρωπαϊκό Νότο ως πρόβλημα αθέλητων συνεπειών

- ΑΣΠΑΣΙΑ Ι. ΤΣΑΟΥΣΗ, Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ (Κοινωνιολογία του Δικαίου ~ Δίκαιο & Οικονομικά)
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ-ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Νομικός, Δικαστικός Γραμματέας, Υποψήφιος Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας του Δικαίου

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφορικά με την εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής (Work-Life Balance, εν συντομία WLB) έχει αναπτυχθεί εντυπωσιακά κατά την τελευταία εικοσαετία, καθώς τα φαινόμενα της εργασίας και της απασχόλησης εμφανίζουν μεγαλύτερη πολυπλοκότητα από ποτέ, εξαιτίας της εντατικοποίησης και της ψηφιοποίησης της εργασίας. Στόχος της μελέτης μας είναι η διερεύνηση των νέων σημείων ισορροπίας στα οποία έχουν καταλήξει οι εργαζόμενοι μετά το τέλος της πανδημίας COVID-19 στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου. Κεντρικός άξονας της ανάλυσής μας είναι ο προβληματισμός γύρω από την παγίωση μεταβατικών υποτίθεται πρακτικών, που πράγματι λειτούργησαν στην εξ αποστάσεως προσφορά εργασίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας, όπως είναι η διαθεσιμότητα των εργαζομένων και μετά τη λήξη του ωραρίου τους. Η δυνατότητα «μόνιμης προσβασιμότητας» του εργαζομένου συνθλίβει τον ελεύθερο χρόνο του και δημιουργεί στρεβλώσεις στους ενδοοικογενειακούς του ρόλους. Η αναδυόμενη αυτή κουλτούρα ("always on" culture) εγείρει νέους κινδύνους για μια μόνιμη υπονόμηση των δικαιωμάτων του εργατικού δυναμικού στην Ξεκούραση, με προφανή οφέλη για τους εργοδότες. Παράλληλα, δεν έχουν υλοποιηθεί οι θεσπισμένες στο Δίκαιο της Απασχόλησης εγγυήσεις για τη λειτουργία χώρων βρεφονηπιακής φύλαξης σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού Τομέα και σε οργανισμούς του δημόσιου Τομέα. Οι εργαζόμενοι/ες που δημιουργούν οικογένεια βασίζονται κυρίως ή αποκλειστικά στον εδραιωμένο θεσμό της γονεϊκής άδειας προκειμένου να πετύχουν έναν βαθμό εξισορρόπησης με τις υποχρεώσεις και προσδοκίες που έχουν γεννηθεί στον οικογενειακό τους βίο. Το αποτέλεσμα είναι να μην υλοποιείται πλήρως το σύστημα *ex lege* υποστήριξης των εργαζομένων. Υιοθετούμε την άποψη ότι πρόκειται για ένα πρόβλημα αθέλητων συνεπειών, που μπορεί να ιδωθεί και να αναλυθεί υπό το πρίσμα μιας νεομερτονιανής προσέγγισης. Θα αναζητήσουμε και θα εντοπίσουμε τις δομές που σήμερα ισχύουν σε χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου. Τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξουμε ευελπιστούμε σε δεύτερη φάση να τα ελέγξουμε με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου.

Τεχνητή Νοημοσύνη και Δημόσια Υγεία: Η Ηθική Διάσταση της Εργασίας στην Εποχή της ΤΝ στη Δημόσια Υγεία

- ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, ΠΓΝΠ

Η ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης (ΤΝ) στη Δημόσια Υγεία αναδεικνύει ζητήματα στο ηθικό τοπίο της εργασίας, δημιουργώντας νέες προκλήσεις στον χώρο της Δημόσιας Υγείας. Η παρούσα εισήγηση προσεγγίζει το ζήτημα, αναλύοντας την ΤΝ όχι απλώς ως εργαλείο, αλλά ως έναν «δρώντα» παράγοντα που επηρεάζει την «ηθική αυτενέργεια» των επαγγελματιών υγείας.

Η ανάλυση θα παρουσιάσει το ζήτημα της «λογοδοσίας» σε περιβάλλοντα όπου η λήψη αποφάσεων διαμοιράζεται μεταξύ ανθρώπου και αλγορίθμου. Επιπρόσθετα, εξετάζεται η ηθική διάσταση της «αλγοριθμικής μεροληψίας». Μέσα από ανθρωπολογική σκοπιά, η μεροληψία δεν αντιμετωπίζεται ως τεχνικό σφάλμα, αλλά μείζον ηθικό ζήτημα που αναπαράγει υφιστάμενες κοινωνικές ανισότητες και μορφές αποκλεισμού, παραβιάζοντας τις αρχές της ισότιμης φροντίδας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Τέλος, η εισήγηση πραγματεύεται την ένταση μεταξύ της «εργαλειακής ικανότητας» της ΤΝ και της «ηθικής της φροντίδας». Υποστηρίζεται ότι η ηθική εργασία στη Δημόσια Υγεία δεν μπορεί να τυποποιηθεί πλήρως σε κώδικες, καθώς εμπεριέχει την ενσυναίσθηση και την ανθρώπινη επαφή, στοιχεία που κινδυνεύουν να υποβαθμιστούν από την κυριαρχία των ποσοτικών δεδομένων. Συμπερασματικά, προτείνεται η ανάπτυξη ενός πλαισίου «αναστοχαστικής ηθικής», όπου ο ανθρώπινος παράγοντας θα διατηρεί τον τελικό ρυθμιστικό ρόλο, διασφαλίζοντας ότι η τεχνολογία υπηρετεί τις ανθρωπιστικές αξίες της Δημόσιας Υγείας.

Σεξ-εργασία σε ψηφιακά περιβάλλοντα: πολιτικές του σώματος, τεχνητή νοημοσύνη και μετρησιμότητα της εργασιακής εμπειρίας

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΗΛΙΑΣ ΣΑΚΚΑΣ, Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο,

Οι πορνογραφικές και webcam πλατφόρμες αποτελούν σήμερα κεντρικούς τόπους ψηφιακής σεξουαλικής εργασίας, όπου η εικόνα του σώματος, η επιθυμία και η απόλαυση οργανώνονται μέσα από αλγοριθμικά συστήματα, μηχανισμούς παιχνιδιοποίησης και παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης. Φίλτρα «βελτίωσης» εικόνας, εργαλεία "clothing-removal" και μορφές παραγωγικής πορνογραφίας με ΤΝ δεν μετασχηματίζουν μόνο το περιεχόμενο, αλλά και τους όρους εργασίας, αμοιβής, επισφάλειας και εξάρτησης, αναδιατάσσοντας το πεδίο της σεξουαλικής εργασίας και τη μετρησιμότητα της εργασιακής εμπειρίας.

Η εισήγηση αντλεί από εν εξελίξει ψηφιακή εθνογραφική έρευνα σε πλατφόρμες όπως το Pornhub και το Chaturbate, καθώς και από προηγούμενη δουλειά μου πάνω στο "AI-filtered self" και στις ψηφιακές σωματοποιήσεις της σεξουαλικότητας. Δίνοντας έμφαση στις ενσώματες εμπειρίες, στις καθημερινές στρατηγικές και στα διακυβεύματα που αναγνωρίζουν τα ίδια τα υποκείμενα, εξετάζω πώς εργαζόμενες/οι και συμμετέχοντες διαπραγματεύονται το σώμα, τον χρόνο και την επιθυμία τους μέσα σε ένα τεχνοκοινωνικό καθεστώς ψηφιακής εργασίας, όπου το «φιλτραρισμένο» σώμα, τα δεδομένα και τα εργαλεία ΤΝ γίνονται ταυτόχρονα μέσο απόλαυσης, επιβίωσης και ελέγχου.

Εστιάζω στις πρακτικές εργασίας και επιτελεστικής επιμέλειας της εμφάνισης (φωτισμός, πόζες, φίλτρα, διαδικτυακά διασυνδεδεμένα σεξουαλικά βοηθήματα - tele-dildos), στη ρύθμιση του ρυθμού των εμφανίσεων και στα συστήματα tip menus, goals και badges, καθώς και στη χρήση εργαλείων TN για διαμόρφωση ή απόκρυψη του σώματος "on-screen". Υποστηρίζω ότι η ψηφιακή σεξουαλική εργασία αποτελεί κόμβο όπου διασταυρώνονται συναισθηματική και αισθητηριακή εργασία, έμφυλες και ταξικές ανισότητες, μορφές πειθάρχησης και αξιολόγησης της εργασίας, αλλά και μορφές agency και συλλογικότητας απέναντι σε αλγορίθμους, κανόνες πλατφορμών και προσδοκίες κοινού, συνομιλώντας με Grant (2014), Bernstein (2007), Jones (2020), Terranova (2000), Jarrett (2015) και Paasonen (2011).

Τέλος, θίγω τις ηθικές και μεθοδολογικές προκλήσεις της ανθρωπολογικής έρευνας σε τέτοια ψηφιακά περιβάλλοντα, από ζητήματα συναίνεσης, κινδύνου και ασφάλειας/αυτοπροστασίας έως μορφές επισφάλειας και στοχοποίησης που βιώνουν, μεταξύ άλλων, γυναίκες, ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα, φτωχοποιημένα άτομα και εργαζόμενες/οι στη σεξουαλική εργασία.

Από τη χειρωνακτική στην ψηφιοποιημένη εργασία της ύστερης νεωτερικότητας: εργασιακή διακινδύνευση και συνεχής κατάρτιση κατά τον Ulrich Beck

- ΚΟΥΤΗΣ Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ, Θεολόγος - Φιλολόγος. MSc Εκπαιδευτική Διοίκηση και Ηγεσία. Υπ. Διδάκτωρ κοινωνιολογίας Α.Π.Θ

Η μετάβαση από τη χειρωνακτική στην ψηφιοποιημένη εργασία αποτελεί έναν από τους πλέον ριζικούς μετασχηματισμούς της ύστερης νεωτερικότητας. Η ραγδαία εξέλιξη των ψηφιακών τεχνολογιών, της αυτοματοποίησης και της τεχνητής νοημοσύνης μεταβάλλει τη φύση της εργασίας, επαναπροσδιορίζοντας τόσο τις δεξιότητες όσο και τις επαγγελματικές ταυτότητες των εργαζομένων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η σταθερή, βιομηχανική εργασία υποχωρεί, ενώ αναδύονται ευέλικτες, προσωρινές και επισφαλείς μορφές απασχόλησης, όπου η αβεβαιότητα και η διαρκής προσαρμογή αποτελούν κυρίαρχα χαρακτηριστικά. Η θεωρία της «κοινωνίας του ρίσκου» του Ulrich Beck προσφέρει ένα γόνιμο ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των νέων συνθηκών, αναδεικνύοντας πώς η τεχνολογική πρόοδος, παρά τα πλεονεκτήματά της, συνοδεύεται από νέες μορφές διακινδύνευσης και κοινωνικής ανασφάλειας. Στην εποχή της ψηφιοποίησης, η συνεχής κατάρτιση καθίσταται κρίσιμη παράμετρος για τη διατήρηση της επαγγελματικής επάρκειας και της κοινωνικής ένταξης. Η δια βίου μάθηση λειτουργεί ως μηχανισμός αυτοπροστασίας και ενδυνάμωσης του ατόμου, αλλά ταυτόχρονα αποτυπώνει και τη μετατόπιση της ευθύνης για την επαγγελματική σταθερότητα από το συλλογικό στο ατομικό επίπεδο. Η παρούσα εισήγηση εξετάζει κοινωνιολογικά τη σχέση μεταξύ ψηφιοποίησης, διακινδύνευσης και συνεχούς κατάρτισης, αναδεικνύοντας πώς η εργασία στην ύστερη νεωτερικότητα διαμορφώνεται από μια δυναμική συνάρτηση τεχνολογικής και κοινωνικής αλλαγής, όπου η αβεβαιότητα μετατρέπεται σε μόνιμη συνθήκη και η μάθηση σε απαραίτητο μέσο επιβίωσης και προσαρμογής.

Επιβιώνοντας στο σύμπαν των call centers: Επισφάλεια, χαμηλοί μισθοί και αλγοριθμική διοίκηση

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΛΑΔΟΣ, Ιδιωτικός υπάλληλος, Μεταφραστής, Απόφοιτος Μεταπτυχιακού Δημόσιας Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Τα call centers, και ειδικότερα οι κλάδοι της τεχνικής υποστήριξης και μίσθωσης (καταλυμάτων και οχημάτων) αποτελούν τα προνομιακά πεδία στα οποία εφαρμόζεται ο πιο σκληρός ψηφιακός νεο-τεϋλορισμός. Η τεχνολογία αντί να λειτουργεί υποστηρικτικά προς τους εργαζόμενους μετατρέπεται σε μηχανισμό επιτήρησης και εντατικοποίησης. Τα KPIs (Key Performance Indicator) δεν περιορίζονται σε μια ποσοτική μέτρηση των δραστηριοτήτων του κάθε εργαζόμενου άλλα λειτουργούν ως μέσο πειθάρχησης επιδιώκοντας την πλήρη ταύτιση του με τις επιχειρηματικές επιδιώξεις. Πρόκειται για ένα μοντέλο που παράγει και δημιουργεί δομική επισφάλεια και καθήλωση των μισθών. Η εισαγωγή της Τεχνητής Νοημοσύνης και των αυτοματοποιημένων σεναρίων οδηγεί στην αποειδίκευση των εργαζομένων νομιμοποιώντας τις χαμηλές αμοιβές.

Έχουν λόγο οι εργαζόμενοι σε όσα γίνονται; Δυστυχώς τα πράγματα δεν είναι καθόλου εύκολα. Οι απεργίες είναι σπάνιες, γεγονός που αποδίδεται στην ευρύτερη απουσία πολιτικοποίησης και την αποδυνάμωση της συνδικαλιστικής δράσης. Αυτό που συνήθως παρατηρείται είναι μια μοριακή αντίσταση, καθημερινή και, στο βαθμό του εφικτού, αθέατη. Οι αντιστάσεις αυτές χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες: στην τεχνική αντίσταση (απόρριψη ή μετακύλιση κλήσεων), την ψυχολογική άμυνα (υπερ-ταύτιση ή/και συναισθηματική αποστασιοποίηση), την ψηφιακή αντίσταση (δημιουργία εξω-εταιρικών ή σκιωδών καναλιών επικοινωνίας) και τέλος, την άρνηση παροχής υπηρεσιών και τη μαζική φυγή από την εταιρεία.

Στο τέλος του κειμένου υπάρχουν συνεντεύξεις εργαζομένων από τα call centers. Αναπτύσσουν τις απόψεις τους για τη δουλειά, τις διαφορές που υπάρχουν δουλεύοντας στο γραφείο και το σπίτι, μιλούν για τις συμβάσεις, τους μισθούς, τα μπόνους, την επιτήρηση, την εντατικοποίηση, καθώς και για τις αντιστάσεις που προβάλλουν και το ενδεχόμενο να δουλέψουν κάπου αλλού.

Panel 20:

Δεξιότητες, επαγγέλματα και επαγγελματικές ταυτότητες (Συντονισμός: Ελένη Θεοδωρή)

Από τον Άνθρακα στο Πράσινο: Διαδρομές Δεξιοτήτων για Βασικούς Αναδυόμενους Τομείς σε Περιοχές Δίκαιης Μετάβασης

- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΑΛΑΝΟΣ, Αναπληρωτής καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πειραιά

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης θέτουν προκλήσεις προσαρμογής του εργατικού δυναμικού σε περιφέρειες που μεταβαίνουν από βιομηχανίες ορυκτών καυσίμων. Ενώ η υπάρχουσα έρευνα τεκμηριώνει συνολικές ελλείψεις πράσινων δεξιοτήτων, τα τομεακά στοιχεία από πλαίσια Δίκαιης Μετάβασης παραμένουν περιορισμένα. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τα κενά δεξιοτήτων και τις προτεραιότητες παρέμβασης σε τρεις βασικούς τομείς (Ενέργεια, Κατασκευές και ΤΠΕ) εντός των ελληνικών περιφερειών Δίκαιης Μετάβασης. Αξιοποιώντας δεδομένα έρευνας εργοδοτών από 519 επιχειρήσεις, εφαρμόζουμε ελέγχους Kruskal-Wallis, ανάλυση Δείκτη Κενού Δεξιοτήτων και πλαίσιο ταξινόμησης προτεραιοτήτων. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν σημαντική τομεακή διαφοροποίηση: η Ενέργεια εμφανίζει τα μεγαλύτερα κενά δεξιοτήτων με έξι ικανότητες υψηλής προτεραιότητας που απαιτούν παρέμβαση· οι Κατασκευές παρουσιάζουν ένα εστιασμένο προφίλ με επίκεντρο τις πράσινες δεξιότητες· ενώ οι ΤΠΕ εμφανίζουν μικρότερα συνολικά κενά αλλά παραδόξως τη χαμηλότερη επίγνωση πράσινης μετάβασης. Η συγκριτική ανάλυση μεταξύ τομέων δείχνει ότι το 91,4% των αξιολογούμενων ικανοτήτων είναι ειδικές για τον εκάστοτε τομέα, αμφισβητώντας τις γενικές προσεγγίσεις κατάρτισης. Οι προβλέψεις απασχόλησης υπέδειξαν αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης εργασίας κατά 32%, καθιστώντας τους εν λόγω τομείς ικανούς να απορροφήσουν εργαζόμενους από τη λιγνιτική βιομηχανία. Η μελέτη συνεισφέρει στη βιβλιογραφία προτείνοντας ένα πλαίσιο ένταξης μετάβασης που συνδέει τον τομεακό μετασχηματισμό με τη σοβαρότητα των κενών δεξιοτήτων, και προσφέρει ένα τριβάθμιο πλαίσιο προτεραιοτήτων για την πολιτική ανάπτυξης εργατικού δυναμικού.

Βιογραφικές τροχιές επαγγελματικών συμβούλων και συστημικές επιδράσεις στη συγκρότηση ενός επισφαλούς επαγγελματικού πεδίου

- ΕΛΕΝΗ ΘΕΟΔΩΡΗ, Υποψήφια Διδασκώρισα Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης/ Επιστημονική συνεργάδα INE ΓΣΕΕ

Η παρούσα ανακοίνωση βασίζεται σε διδακτορική διατριβή με θέμα τη διαδικασία επαγγελματοποίησης του πεδίου της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και του Προσανατολισμού (ΣυΕΠ) τόσο μέσω των κανονιστικών πλαισίων και των θεσμικών διεργασιών όσο και μέσω των βιογραφικών διαδρομών και του τρόπου συγκρότησης των επαγγελματικών ταυτοτήτων των λειτουργών του. Το πεδίο της ΣυΕΠ συνδέεται άρρηκτα με τις πολιτικές για την εκπαίδευση και την απασχόληση ήδη από τη δεκαετία του 1940, ωστόσο χαρακτηρίζεται από διαχρονική θεσμική

αστάθεια, καθώς η πορεία του αποτυπώνει μια συνεχή παλινδρόμηση μεταξύ προσπαθειών θεσμικής κατοχύρωσης και περιόδων απορρύθμισης, αποσπασματικών παρεμβάσεων και περιορισμένης ρυθμιστικής συγκρότησης. Σε αυτή την κατεύθυνση στο πλαίσιο της έρευνας αναλύονται οι βιογραφικές αφηγηματικές συνεντεύξεις επαγγελματιών συμβούλων με σκοπό να διερευνηθούν οι διεργασίες επαγγελματοποίησης, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο μια κοινωνική δραστηριότητα μετεξελίσσεται σε επάγγελμα. Η ανακοίνωση εστιάζει στις βιογραφικές τροχιές των επαγγελματιών διερευνώντας τα κριτήρια εισόδου και τις εκπαιδευτικές τους επιλογές, καθώς και τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ ατομικών διαδρομών και πολυεπίπεδων οικολογικών συστημάτων που διαμορφώνουν τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και τις μορφές άσκησης της επαγγελματικής τους πρακτικής. Μέσα από τις αφηγήσεις αναδεικνύεται ότι η επαγγελματική συμβουλευτική είναι ένα πεδίο με ρευστές τροχιές εισόδου και έντονη διασύνδεση με καθεστώτα εργασιακής επισφάλειας. Οι επαγγελματικοί σύμβουλοι εισέρχονται στο πεδίο προερχόμενοι από ετερογενή εκπαιδευτικά υπόβαθρα με την είσοδο να πραγματοποιείται κυρίως μέσα από συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα για την απασχόληση συνδέοντας την επαγγελματική τους ένταξη με καθεστώτα προγραμματικής λογικής. Προκειμένου να καταστούν θεσμικά ορατοί και να διασφαλίσουν την επαγγελματική τους βιωσιμότητα εντός μιας ασταθούς αγοράς εργασίας, επιδιώκουν ατομικά τη θεσμική τους θωράκιση μέσω διαρκών πρακτικών επιμόρφωσης και πιστοποίησης, διαφορετικού επιπέδου και έντασης. Η άσκηση της ΣυΕΠ εκτείνεται σε πολλαπλά, θεσμικά κατακερματισμένα πλαίσια παρέμβασης, εντός των οποίων οι επαγγελματίες μετακινούνται διαρκώς, συγκροτώντας ασυνεχείς και μη γραμμικές επαγγελματικές τροχιές.

Η Μη-Αναγνώριση του Youth Work στην Ελλάδα: Επαγγελματική Ταυτότητα και Θεσμικά Εμπόδια

- ΕΡΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ερευνήτρια μεταπτυχιακή φοιτήτρια, sinopsos socially intergrated innovation S.R.L./ Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης του 2008, η ανεργία των νέων έχει οδηγήσει στην επέκταση των πολιτικών που αφορούν τους νέους σε ολόκληρη την Ευρώπη, συμβάλλοντας στην αυξανόμενη αναγνώριση του Youth Work ως βασικού μέσου για την κοινωνική ένταξη, τη δημοκρατική συμμετοχή και την ενδυνάμωση των νέων. Παρά τις ισχυρές πολιτικές δεσμεύσεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣτΕ), η θεσμική αναγνώριση του Youth Work (Σύμβουλοι Νέων) ως επαγγέλματος παραμένει άניση μεταξύ των κρατών μελών. Η Ελλάδα αποτελεί μια κρίσιμη περίπτωση όπου το Youth Work λειτουργεί σε ένα μη θεσμοθετημένο πλαίσιο, χωρίς επίσημη νομική αναγνώριση και επαγγελματικό πλαίσιο.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής: 1) Ποια είναι τα δομικά, πολιτικά και θεσμικά εμπόδια εμποδίζουν την επίσημη αναγνώριση του Youth Work ως επάγγελμα στην Ελλάδα, παρά τις δεσμεύσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο για ποιότητα, συμμετοχή και επαγγελματοποίηση; και 2) Πώς συγκροτείται και βιώνεται η επαγγελματική ταυτότητα των Youth Workers σε συνθήκες έλλειψης επίσημης επαγγελματικής αναγνώρισης;

Η μελέτη αντιλαμβάνεται τους Youth Workers ως παράγοντες που βρίσκονται στο σταυροδρόμι της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και των εργασιακών σχέσεων, αλλά που σε μεγάλο βαθμό αποκλείονται από τις δεσμευτικές δομές λήψης αποφάσεων. Η έρευνα υιοθετεί ένα σχεδιασμό ποιοτικής μελέτης περίπτωσης με ημιδομημένες συνεντεύξεις με εργαζομένους στον τομέα της

νεολαίας που είναι ενεργά μέλη της Πανελληνίου Σωματίου των Συμβούλων Νέων (ΠΣΣΝ).

Προκαταρκτικά ευρήματα αποκαλύπτουν ότι η έλλειψη θεσμικής αναγνώρισης δημιουργεί μια κατάσταση «συμμετοχής χωρίς εξουσία», στην οποία οι Youth Workers καλούνται να συμβάλουν σε διαβουλεύσεις και συμμετοχικές διαδικασίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, χωρίς να αποκτούν επίσημο επαγγελματικό καθεστώς ή επιρροή στο πλαίσιο των εθνικών δομών χάραξης πολιτικής και διακυβέρνησης της εργασίας. Η κατάσταση αυτή διαμορφώνει την επαγγελματική ταυτότητα ως κατακερματισμένη, επισφαλή και σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από την ατομική αυτορρύθμιση και τη νομιμότητα που βασίζεται σε έργα, παρά από τη συλλογική επαγγελματική εξουσία.

Λέξεις-Κλειδιά: Youth Work, Εργασιακές Σχέσεις, Επαγγελματική Ταυτότητα, Θεσμική Αναγνώριση, Ελλάδα

Θεσμική αναγνώριση και επαγγελματικά όρια στην ψυχοθεραπεία: διαφοροποιήσεις μεταξύ Ελλάδας και ευρωπαϊκών πλαισίων για κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους

- ΒΟΥΤΥΡΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, Κοινωνιολόγος, Ανεξάρτητος Επαγγελματίας
- ΓΟΥΡΝΑ ΣΤΑΜΑΤΙΑ, Σύμβουλος Ψυχικής Υγείας, Ανεξάρτητος Επαγγελματίας

Η ψυχική υγεία συγκροτείται σήμερα ως ένα ευρύ και μεταβαλλόμενο πεδίο εργασίας, στο οποίο η φροντίδα, η κοινωνική υποστήριξη και η επαγγελματική απασχόληση διαμορφώνονται μέσα από θεσμικές ρυθμίσεις, επαγγελματικά όρια και καθεστώτα αναγνώρισης. Η εργασία στον χώρο της ψυχικής υγείας δεν αφορά μόνο ατομικές παρεμβάσεις, αλλά συνδέεται με κοινωνικές ανισότητες, διαδικασίες ένταξης και μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρουσία κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων δραστηριοποιούνται και στο ψυχοθεραπευτικό πεδίο, μέσα από τη συμμετοχή τους σε δομές κοινωνικής ένταξης, υπηρεσίες απεξάρτησης από ουσίες, εργασία με μειονότητες και κοινοτικές παρεμβάσεις σε ευάλωτους πληθυσμούς. Εκεί αναδεικνύονται οι κοινωνικές σχέσεις, τα πολιτισμικά πλαίσια και οι θεσμικοί όροι που διαμορφώνουν την πρόσβαση και την άσκηση της ψυχοθεραπείας. Παρ' όλα αυτά, η θεσμική τους θέση στο συγκεκριμένο πεδίο παραμένει ασαφής και υποδεέστερη σε σχέση με άλλα επαγγελματικά υπόβαθρα.

Η εισήγηση εξετάζει την ψυχοθεραπεία ως πεδίο εργασίας και εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα ισχύοντα θεσμικά πλαίσια στην Ελλάδα οργανώνουν τα επαγγελματικά δικαιώματα στο χώρο. Ορισμένες επαγγελματικές ειδικότητες εντάσσονται σε σαφώς οριοθετημένα καθεστώτα αναγνώρισης και επαγγελματικής εκπροσώπησης, γεγονός που διαμορφώνει δυνατότητες απασχόλησης. Αντίθετα, κοινωνιολόγοι και ανθρωπολόγοι, ακόμη και όταν έχουν ολοκληρώσει εκπαίδευση σε αναγνωρισμένες ψυχοθεραπευτικές ή συμβουλευτικές προσεγγίσεις διαθέτοντας εμπειρία, κινούνται σε λιγότερο σαφή θεσμικά πλαίσια, χωρίς ισότιμη αποδοχή και ουσιαστική στήριξη από ελληνικούς συλλόγους ψυχοθεραπείας και χωρίς αντίστοιχη θεσμική προστασία.

Η κατάσταση αυτή έρχεται σε αντίθεση με συνθήκες που ισχύουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπου πανευρωπαϊκοί οργανισμοί ψυχοθεραπείας αναγνωρίζουν ως ισότιμη βάση σπουδών τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, υπό την προϋπόθεση ολοκληρωμένης και πιστοποιημένης εκπαίδευσης στην ψυχοθεραπεία. Η εισήγηση επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία της παρουσίας

κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων στο πεδίο της ψυχικής υγείας, να διερευνήσει κατά πόσο το πεδίο αυτό συνιστά σήμερα πραγματικό χώρο επαγγελματικής απασχόλησης για τις ειδικότητες αυτές και να ανοίξει τη συζήτηση για θεσμικά και επαγγελματικά αιτήματα για το μέλλον.

Από την εμπειρική εργασία στην πιστοποιημένη γνώση: Η περίπτωση των τεχνιτριών νυχιών από τον μεσοπόλεμο ως σήμερα

- ΦΑΙΔΡΑ ΔΟΥΖΙΝΑ-ΜΠΑΚΑΛΑΚΗ, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

«Αν ποτέ προσγειωθούν εξωγήινοι στην Ελλάδα και ρωτήσουν ποια είναι τα εθνικά τη ζνημεία, υπάρχει σοβαρή πιθανότητα κάποιος να τους υποδείξει το πλησιέστερο nail salon — ή, για να είμαστε ακριβείς, τα πέντε nail salons στον ίδιο δρόμο». Με αυτή τη σκωπτική υπερβολή ανοίγει ένα διαδικτυακό άρθρο που περιγράφει τη ραγδαία εξάπλωση των στούντιο περιποίησης άκρων ως ένα «νέο κοινωνικό φαινόμενο» στη σύγχρονη Ελλάδα. Ωστόσο, το επάγγελμα της «τεχνίτριας νυχιών», ή της «μανικουρίστριας», όπως ήταν παλαιότερα γνωστό, εμφανίζεται στον ελληνικό χώρο ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1920.

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η ξενόφερτη πρακτική του μανικιούρ συγκροτήθηκε ταυτόχρονα ως δείκτης εκσυγχρονισμού και κοινωνικής ανόδου, αλλά και ως αντικείμενο ειρωνείας και ηθικολογικού ελέγχου. Παρά την εξέχουσα θέση που κατείχαν οι «μανικουρίστριες» στις δημόσιες συζητήσεις του εθνικού Τύπου γύρω από τη γυναικεία εργασία και τον εκσυγχρονισμό των αστικών ηθών, η ιστορία του επαγγέλματος παραμένει σε μεγάλο βαθμό αχαρτογράφητη: οι διαδρομές επαγγελματικής ένταξης, οι εργασιακές συνθήκες, οι μορφές εκπαίδευσης και συλλογικής οργάνωσης, καθώς και οι καθημερινές πρακτικές μέσα από τις οποίες συγκροτήθηκε αυτή η νέα μορφή γυναικείας εργασίας έχουν ελάχιστα μελετηθεί.

Αντλώντας υλικό από τον ελληνικό Τύπο του μεσοπολέμου και από εν εξελίξει εθνογραφική έρευνα στις αίθουσες διδασκαλίας και στους χώρους όπου διδάσκεται και ασκείται σήμερα η τεχνική της περιποίησης νυχιών, η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί αφενός να σκιαγραφήσει την ιστορική συγκρότηση του επαγγέλματος και αφετέρου να στοχαστεί κριτικά πάνω στις διαδικασίες κοινωνικής και επιστημολογικής περιθωριοποίησής του. Ειδικότερα, εξετάζει τη διαχρονική υποτίμησή του ως ταξικά υποδεέστερης μορφής εργασίας, την αδυναμία συγκρότησης σταθερών μορφών συνδικαλιστικής εκπροσώπησης και συλλογικής δράσης, καθώς και τη σύγχρονη μετάβασή του από μια κατά βάση εμπειρική πρακτική σε ένα θεσμοθετημένο πεδίο τυποποιημένης εκπαίδευσης και πιστοποιημένης τεχνογνωσίας — μια διαδικασία που δεν συνεπάγεται αναγκαστικά αναγνώριση, αλλά αντιθέτως παράγει νέες μορφές αορατότητας.

Panel 21:

Δημιουργικά επαγγέλματα, εξειδίκευση και επαγγελματικά όρια

(Συντονισμός: Θεόδωρος Κούτρος)

Επάγγελμα τραγουδοποιός: Αφηγήσεις και αυτοεθνογραφικές προσεγγίσεις για την εργασιακή επισφάλεια

- ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΛΩΡΟΣ, Τραγουδοποιός – Απόφοιτος Τμήματος «Ιστορίας και Εθнологίας» ΔΠΘ - Μεταπτυχιακός Φοιτητής «ΠΜΣ Δημόσια Ιστορία ΕΑΠ» – Μεταπτυχιακός Φοιτητής «ΠΜΣ Πολιτισμικές Σπουδές : Νέος Ελληνισμός και Βαλκάνια» ΔΠΘ – Διοικητικός Υπάλληλος στη Νομική Σχολή του ΔΠΘ, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της εργασιακής επισφάλειας και του βιώματος εντός της συνθήκης αυτής, έχοντας ως μελέτη περίπτωσης έναν κλάδο των «Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών», εκείνου των επαγγελματιών τραγουδοποιών. Στο ερευνητικό πεδίο χρησιμοποιήθηκαν η τεχνική της ημιδομημένης συνέντευξης και της συμμετοχικής παρατήρησης. Η αυτοεθνογραφική μέθοδος ποιοτικής έρευνας τροφοδοτείται από τη μικροϊστορία, δομώντας τον καμβά μιας κοινώς βιωμένης εμπειρίας, φωτίζοντας μία πραγματικότητα, εκτός των τειχών της κυρίαρχης, εικονικά κατασκευασμένης, κοινωνικής αντίληψης για το επάγγελμα του τραγουδοποιού. Μέσα από την προφορική αφήγηση των πληροφορητών – τραγουδοποιών μορφοποιείται το δίκτυο της τρωτότητας και της ευαλωτότητάς τους. Το υποκείμενο – τραγουδοποιός εγκλωβίζεται ανάμεσα στην ανάγκη για βιοπορισμό μέσω ετερογενών δραστηριοτήτων και στην επιδίωξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας, βιώνοντας μια συνθήκη «Τσούγκσβανγκ», μια εξαναγκασμένη στασιμότητα υπό την απειλή της οικονομικής εξουθένωσης. Η έρευνα καταδεικνύει πώς η κυρίαρχη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία μορφοποιεί μια κλειστή, κυκλική οικονομία («καρτέλ»), η οποία ευνοεί τους «έχοντες» και εξοστρακίζει τους ανεξάρτητους δημιουργούς από τα συστημικά μέσα και τις μεγάλες διοργανώσεις. Η εργασία καταλήγει ότι η αυτοεθνογραφική ματιά προσφέρει ένα πολύτιμο πεδίο κατανόησης της «καθοδικής κινητικότητας» των καλλιτεχνών, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τις πρακτικές αντίστασης και την ανάγκη για συλλογική δράση απέναντι στην εργασιακή αποσάθρωση. Συμπερασματικά, επιχειρείται η συγκρότηση μιας «εκ των έσω» αναστοχαστικής ερμηνευτικής προσέγγισης των εθνογραφικών και αυτοεθνογραφικών δεδομένων της έρευνας για την πολιτισμικά βιωμένη εμπειρία της επισφάλειας, μαζί με τη διατύπωση ανοιχτών προς ανίχνευση ζητημάτων που άπτονται της εργασιακής πραγματικότητας των τραγουδοποιών στη μετανεωτερική εποχή. Η «φωνή» των επισφαλών τραγουδοποιών ανιχνεύει ρωγμές ελεύθερης συλλογικής και δημιουργικής έκφρασης, αλλά κυρίως επιβίωσης.

Η αναβίωση της χειροτεχνίας στις ΗΠΑ: ένας νέος (-παλιός) κλάδος απασχόλησης

- ΝΙΚΟΣ ΓΡΑΒΑΡΗΣ, επιστημονικό στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, μεταπτυχιακός φοιτητής τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρουσίασή μου αποσκοπεί στο να αναδείξει την καινούργια τάση αναβίωσης της χειροτεχνίας που λαμβάνει χώρα κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Με αφετηρία το βιβλίο του Αμερικανού ανθρωπολόγου Grant McCracken, «Return of the Artisan: How America Went from Industrial to Handmade», η ανακοίνωσή μου θα εστιάσει στην μεταπανδημική περίοδο, κατά την οποία χιλιάδες Αμερικανοί, επηρεαζόμενοι από την πανδημική κρίση, στράφηκαν ξανά στην παραδοσιακή χειροτεχνία. Οι λόγοι πίσω από αυτή τη νέα τάση αφορούν κυρίως την αναζήτηση, στο πλαίσιο της κυριαρχίας της μαζικής παραγωγής, μιας αίσθησης αυθεντικότητας και προσωπικής σύνδεσης με τα παραγόμενα προϊόντα. Από την εξίσωση δεν θα πρέπει να λείπει και ο παράγοντας της ίδιας της πανδημικής κρίσης του COVID-19 και των συνεπειών που επέφερε τόσο σε επίπεδο οικονομίας όσο και στις ζωές αυτών των ανθρώπων. Μέσα σε αυτές τις κρίσιμες συνθήκες και την γενικότερη οικονομική και όχι μόνο ανασφάλεια, πολλοί εργαζόμενοι αισθάνθηκαν την ανάγκη να στραφούν σε νέες (-παλιές) μορφές απασχόλησης, όπου οι ίδιοι θα διαχειρίζονταν τους πόρους τους και την παραγωγή τους. Από ξυλογλύπτες στο Πόρτλαντ μέχρι και υφαντουργούς ή καλλιτέχνες που δουλεύουν με υφάσματα στη Νέα Ορλεάνη, όλοι αυτοί οι νέοι επιχειρηματίες που αναδύονται με ραγδαία ταχύτητα αναβιώνουν την παραδοσιακή χειροτεχνία. Παράλληλα, ωστόσο, στα μικρά ανεξάρτητα καταστήματά τους προσαρμόζουν την χειροτεχνία στην σύγχρονη εποχή και τις απαιτήσεις της, εκμεταλλευόμενοι ψηφιακές πλατφόρμες, όπως η Amazon. Αυτή η τάση αναβίωσης της χειροτεχνίας αποτελεί ένα μοναδικό φαινόμενο, το οποίο χρήζει περαιτέρω μελέτης και παρατήρησης. Λαμβάνοντας υπόψη, μάλιστα, τις σοβαρότατες προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο χειροτεχνικός κλάδος στην Ελλάδα, η περίπτωση αυτών των ανεξάρτητων επιχειρηματιών στις ΗΠΑ, μπορεί να αποτελέσει ένα πρότυπο καθώς και ένα παράδειγμα από το οποίο μπορεί να επωφεληθεί και η χειροτεχνία στην Ελλάδα.

Η ανάδυση του επαγγέλματος του φωτογράφου πλατό στον αμερικανικό κινηματογράφο (1895–1927): μετασχηματισμοί της εργασίας και επαγγελματική εξειδίκευση

- ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΚΥΠΡΑΙΟΣ, Διδάκτωρ κινηματογραφικών και οπτικοακουστικών σπουδών, Ινστιτούτο Έρευνας για τον Κινηματογράφο και την Οπτικοακουστική (IRCAV), Université Sorbonne Nouvelle, Γαλλία

Η περίοδος 1895–1927 υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση των επαγγελμάτων στον αναδυόμενο αμερικανικό κινηματογράφο. Ανάμεσα σε αυτά, το επάγγελμα του φωτογράφου πλατό —σχεδόν άορατο στις ιστοριογραφικές αφηγήσεις— απέκτησε προοδευτικά κεντρικό ρόλο στη διαδικασία παραγωγής, προώθησης και δημόσιας κυκλοφορίας του κινηματογραφικού έργου. Η ανακοίνωση εξετάζει την ιστορική ανάδυση και θεσμοποίηση αυτού του επαγγέλματος μέσα από μια συνδυαστική προσέγγιση ιστορικής ανάλυσης και κοινωνιολογίας των επαγγελμάτων και των επαγγελματικών ομάδων.

Βασιζόμενη σε εκτεταμένη έρευνα αρχείων (στούντιο, τεχνικά εγχειρίδια, δημοσιευμένο φωτογραφικό υλικό και εμπορικές εκδόσεις της εποχής), η μελέτη αναδεικνύει πώς οι φωτογράφοι πλατό απέκτησαν εξειδικευμένες δεξιότητες που αντανακλούν μετασχηματισμούς στον καταμερισμό της εργασίας: έλεγχος φωτισμού, σκηνοθετημένη πόζα, τεχνικές ρετούς, διαχείριση του μοντέλου και παραγωγή εικόνων κατάλληλων για την προώθηση των "σταρ". Παράλληλα, διερευνώνται τα πρότυπα επαγγελματικής κοινωνικοποίησης και οι μορφές άτυπης κατάρτισης που σχετίζονται με την ανάπτυξη των φωτογραφικών τμημάτων στα μεγάλα στούντιο, καθώς και με εξειδικευμένα πρακτορεία διαφήμισης για τη φωτογραφία κινηματογράφου, τα οποία συνεργάζονταν εξωτερικά με τα στούντιο.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε τρεις αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις: τον Edward Sheriff Curtis, τον Victor Emil Georg και τον William Mortensen, των οποίων η καλλιτεχνική και τεχνική πρακτική αποκαλύπτει τη μετάβαση από τη γενική φωτογραφική εργασία σε μια εξειδικευμένη, βιομηχανικά οργανωμένη επαγγελματική ταυτότητα. Η εισήγηση υποστηρίζει ότι η διαμόρφωση του επαγγέλματος του φωτογράφου πλατό συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα των μετασχηματισμών της εργασίας στις δημιουργικές βιομηχανίες του 20ού αιώνα, φωτίζοντας ευρύτερα ζητήματα επαγγελματοποίησης, δεξιοτήτων και οπτικής εργασίας.

Καλλιτεχνική μικρο-επιχειρηματικότητα στον χώρο του θέατρου και του χορού: κίνητρα, δεξιότητες και προκλήσεις

- ΚΑΡΑΚΙΟΥΛΑΦΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Κρήτης
- ΚΟΚΚΙΝΟΥ ΧΑΡΑ, Υποψήφια διδάκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Κρήτης
- ΚΟΥΤΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα εισήγηση μελετά το φαινόμενο της καλλιτεχνικής μικρο-επιχειρηματικότητας απασχολούμενων στον χώρο του θέατρου (ηθοποιοί, δημιουργικοί συντελεστές) και του χορού. Κύρια έμφαση δίνεται στα κίνητρα αυτού του είδους μικρο-επιχειρηματικότητας στο ελληνικό πλαίσιο, στις δεξιότητες που κινητοποιούνται ή προαπαιτούνται, καθώς και στις επιπτώσεις για τις συνθήκες εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις τόσο για τους ίδιους/τις ίδιες τους εμπλεκόμενους/τις εμπλεκόμενες, όσο και για τους κλάδους τους εν συνόλω. Στην Ελλάδα, η στροφή στην καλλιτεχνική μικρο-επιχειρηματικότητα στους συγκεκριμένους κλάδους συχνά παίρνει την μορφή μιας ιδιότυπης «επιβεβλημένης επιχειρηματικότητας» με τη μορφή των ΑΜΚΕ (Αστικών Μη Κερδοσκοπικών Εταιρειών) τόσο εξαιτίας των μετασχηματισμών της καλλιτεχνικής παραγωγής προς την κατεύθυνση της εξωτερικής ανάθεσης (creative outsourcing), όσο και -κυρίως- των όρων επιδότησης, μιας και η σύσταση ΑΜΚΕ αποτελεί προϋπόθεση για την επιλεξιμότητα στις επιχορηγήσεις του Υπουργείου Πολιτισμού. Το φαινόμενο συγκρότησης καλλιτεχνικών ΑΜΚΕ πολλαπλασιάστηκε από τα χρόνια της οικονομικής κρίσης ως απάντηση στην εργασιακή επισφάλεια και στη δυσκολία εύρεσης ευκαιριών απασχόλησης. Η ίδρυση και μετέπειτα λειτουργία μιας ΑΜΚΕ και η ανάγκη βιωσιμότητας των σχημάτων αυτών δημιουργεί την ανάγκη ανάπτυξης «επιχειρηματικών δεξιοτήτων» από την πλευρά των εμπλεκόμενων λόγω των απαιτήσεων που επιβάλλει η υποβολή προτάσεων για χρηματοδότηση, αλλά και η αναζήτηση συνεργασιών σε ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον. Ωστόσο, αν και πολλές ΑΜΚΕ δημιουργήθηκαν με σκοπό τη αντιμετώπιση της επισφάλειας, η πράξη δείχνει ότι συχνά δε συνιστούν βιώσιμη λύση μιας και

η επισφαλής συνθήκη αντί να επιλύεται, φαίνεται να αναπαράγεται. Ταυτόχρονα, ως απόρροια αυτής της ιδιότυπης επιχειρηματικότητας διαμορφώνεται μια γκριζα ζώνη μεταξύ εργασιακής-εργοδοτικής ιδιότητας που εντείνει τα φαινόμενα εργασιακής απορρύθμισης. Υπό αυτό το πρίσμα, στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να διερευνήσει τα παραπάνω ζητήματα στη βάση ευρημάτων ποιοτικής έρευνας (ημιδομημένων συνεντεύξεων με καλλιτέχνες- δημιουργικούς συντελεστές και με εκπροσώπους συνδικάτων/ επαγγελματικών ενώσεων), τα οποία συλλέχθηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου «Εργασιακή Επισφάλεια και Κοινωνική Συνοχή: Η Περίπτωση των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών (LaPreSC)»².

Διεξήχθη στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ε.Ε.-NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης: ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ., Αριθμός Έργου 16313, Δικαιούχος: Πανεπιστήμιο Κρήτης)]

Η απαξίωση της επαγγελματικής φωτογραφίας στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία.

- ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΑΧΟΠΟΥΛΟΥ, Φωτογράφος - Αρχισυντάκτρια Τομέα Φωτορεπορτάζ & Βίντεο ΑΠΕ-ΜΠΕ, Αθηναϊκό - Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων (ΑΠΕ-ΜΠΕ)

Φωτογραφία. Μπορεί όλοι να είμαστε άκρως εξοικειωμένοι μαζί της, ελάχιστοι όμως είναι αυτοί που γνωρίζουν πόση δύναμη έχει το σημαντικότερο κομμάτι της «4ης εξουσίας», μια που ζούμε εδώ και καιρό στην εποχή της εικόνας. Το παράδοξο όμως είναι πως, ενώ η φωτογραφία (η εικόνα γενικότερα) ανεβαίνει κατακόρυφα σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, η επαγγελματική φωτογραφία στην Ελλάδα, σε μια χώρα που είναι φωτογραφικά αναλφάβητη, ολοένα και καταβαραθρώνεται, αφού απαξιώνεται τόσο από τους θεσμούς όσο και από τους απλούς χρήστες της και διαχειριστές της.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναδείξει μέσα από μια σύντομη ιστορική καταγραφή, τη σταδιακή απαξίωση του φωτογραφικού επαγγέλματος στην Ελλάδα, από τους πρώτους φωτογράφους και φωτορεπόρτερ του 1900 έως και σήμερα, όπου οι επαγγελματίες του κλάδου, εκτός από τους θεσμικούς αποκλεισμούς, έχουν να αντιμετωπίσουν και έναν νέο, επικίνδυνο αντίπαλο, την τεχνητή νοημοσύνη. Καταγράφει τις διαφορές που έχει μια φωτογραφία ως πνευματικό δημιούργημα ενός δημιουργού (βάσει Νόμου), από μια εικόνα - προϊόν, της τεχνητής νοημοσύνης, η οποία έχει πολύ μεγαλύτερες επιπτώσεις σε όλη την κοινωνία και σε όλα τα επίπεδα αυτής, τις οποίες όμως οι περισσότεροι αγνοούν.

Εστιάζει στα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες φωτογράφοι και φωτορεπόρτερ σήμερα, όπως: συνθήκες εργασίας, εργασιακή ανασφάλεια, επαγγελματικά δικαιώματα, τήρηση Νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, άδεια χρήσης φωτογραφίας, αποκλεισμοί, αδήλωτη εργασία, πληρωμή δημοσίευσης, φωτογραφίες δημοσίων εγγράφων, «δωρεάν διαδίκτυο» καθώς και φωτογραφίες κοινωνικών δικτύων, ελεγχόμενες φωτογραφίες ή εικόνες AI από κέντρα εξουσίας και όχι μόνο, κ.ά., προτείνοντας λύσεις μέσα από ευρωπαϊκά μοντέλα, κ.ά.

Τέλος, η μελέτη αναλύει τις σοβαρές επιπτώσεις που θα έχει σε ολόκληρη την κοινωνία αλλά και στην ιστορία του ανθρώπου η εξαφάνιση της επαγγελματικής φωτογραφίας, καθώς, όπως αναφέρει και το σχετικό σλόγκαν των φωτογράφων: «είμαστε λίγοι, αλλά είμαστε τα μάτια όλων».

Panel 22:

Παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, αναδιάρθρωσεις και εργασία (Συντονισμός: Γεωργία Πετράκη)

Πώς επιδρά η χρηματοπιστικοποίηση (financiarisation) στο επίπεδο των χώρων εργασίας, μέσα από το παράδειγμα μονάδας E@A της NOKIA στην Αθήνα

- ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΕΤΡΑΚΗ, ομότιμη καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η έννοια της χρηματοπιστικοποίησης αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και τα ευρύτερα παγκόσμια δίκτυα παραγωγής ελέγχονται, παρακολουθούνται και πειθαρχούνται όλο και περισσότερο μέσα από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, μέσω εννοιών όπως η αξία των μετόχων, οι υπολογισμοί του κινδύνου και η αντίληψη της αγοράς για συγχωνεύσεις και εξαγορές.

Η χρηματοπιστικοποίηση ως κινητήρια δύναμη της καπιταλιστικής συσσώρευσης ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980, όπου δημιούργησε μια υπερ-κατασκευή στην παραγωγική βάση του καπιταλισμού και η οποία γρήγορα γινόταν ανεξάρτητη και ανεξέλεγκτη. Η χρηματοπιστικοποίηση συνδέεται στενά με τη διαδικασία για τη δημιουργία αξίας των μετόχων μέσα από ποικίλους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης και της αναδιάρθρωσης της εργασίας

Οι επιπτώσεις των πιέσεων της χρηματοπιστωτικής αγοράς στις στρατηγικές και τη λήψη αποφάσεων των ηγετικών εταιρειών και των προμηθευτών πρώτου επιπέδου είναι καθοριστικές. Η θεωρία της παγκόσμιας αλυσίδας της αξίας περιγράφει τη διαδικασία χρηματοπιστικοποίησης ως «πειθαρχική δύναμη». Η πίεση για την απόδοση της επένδυσης στους μετόχους και τις χρηματοπιστωτικές αγορές αποτελεί σημαντικό μοχλό για την εξωτερική ανάθεση μη βασικών δραστηριοτήτων. Η υπεράσπιση της «αξίας των μετόχων» ως ο μοναδικός δείκτης επιτυχίας και αιτιολόγησης για την οργανωτική αλλαγή φαίνεται να είναι ο κύριος μοχλός για την εκκίνηση της αναδιάρθρωσης.

Η πρόταση μας ενδιαφέρει να εξετάσει την επίδραση της χρηματοπιστικοποίησης και των αναδιարθρώσεων στους χώρους εργασίας ηγετικής πολυεθνικής εταιρείας η οποία διαθέτει στην Αθήνα μονάδα E@A. Το κέντρο E&A βρίσκεται στην Αττική και απασχολεί υψηλά καταρτισμένους μηχανικούς τηλεπικοινωνιακών και υπολογιστικών συστημάτων, με το 40% να διαθέτει διδακτορικό ή μεταπτυχιακό δίπλωμα, συμμετέχοντας σε έργα υψηλής τεχνολογίας που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών σε παγκόσμια κλίμακα

Η εισήγηση θα αξιοποιήσει τη σχετική βιβλιογραφία καθώς και τις επιτόπιες έρευνες που έλαβαν χώρα τη περίοδο 2018-2020 στην εν λόγω μονάδα.

Συμβολαιακή γεωργία vs κοινωνικό συμβόλαιο: όψεις αμοιβαιότητας στην ελληνική ύπαιθρο

- ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Το καθεστώς των αγροτικών επιδοτήσεων της Ε.Ε. αποτέλεσε για δεκαετίες μια έμπρακτη αναγνώριση της κοινωνικής σημασίας του έργου των ανθρώπων της υπαίθρου οι οποίοι εξασφαλίζουν επισιτιστική ασφάλεια και περιβαλλοντική αειφορία στους Ευρωπαίους πολίτες. Οι επιδοτήσεις αποτελούν το σημείο επαφής του κόσμου της υπαίθρου με διαφορετικούς χώρους, τόσο οριζόντια, με άλλες κοινωνικές ομάδες, όσο και κατακόρυφα, με κέντρα εξουσίας, εθνικά, ή υπερεθνικά. Ωστόσο, η εντεινόμενη, από το 1993 και μετά, σύνδεση των ενισχύσεων με την επιβολή του παραγωγικού μοντέλου της συμβολαιακής γεωργίας και κτηνοτροφίας συνεπάγεται εκτεταμένες και συστημικές δυσλειτουργίες στον τρόπο απονομής τους, που πρακτικά καθιστούν τους μικρομεσαίους παραγωγούς έρμαια της αγοράς. Έτσι, οι τελευταίοι αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους για να ενσωματώσουν εκ νέου την αμοιβαιότητα στην οικονομική δράση (Πολάνυι 2007 [1944]). Συχνά, για να το πετύχουν, στρέφονται στην άτυπη οικονομία. Έτσι, κάθε είδους αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα παράγονται ή/και διακινούνται άτυπα, δηλαδή χωρίς επιτήρηση από τους επίσημους, κρατικούς φορείς. Ωστόσο, η δραστηριότητα αυτή έχει ευρύτερες συνέπειες. Καθώς η αμοιβαιότητα τίθεται από τη σύγχρονη ανθρωπολογική έρευνα στο επίκεντρο της συζήτησης για το κοινωνικό συμβόλαιο (Johansson 2022), η εισήγηση αυτή, θέτοντας στο επίκεντρο τους μικροπαραγωγούς της περιοχής του Αγρινίου, εξετάζει διάφορες μορφές αμοιβαιότητας, είτε επίσημης, όπως οι αγροτικές επιδοτήσεις, είτε άτυπης, όπως η ηθική οικονομία που δομείται στη βάση της αδήλωτης διάθεσης αγροτικών προϊόντων, με σκοπό να φωτίσει τους τρόπους με τους οποίους ανανοηματοδοτείται το κοινωνικό συμβόλαιο στον χώρο της ελληνικής υπαίθρου.

Ονοματοδοτώντας την εργασία: ταξινομήσεις, ιεραρχίες και αορατότητες στα ταξινομητικά σχήματα κατηγοριοποίησης επαγγελματών

- ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΑΛΑΣΗ, Δρ. Κοινωνιολογίας – Επιστημονικό Στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές ταξινομήσεις επαγγελματών και κλάδων (όπως οι ISCO-08, ESCO, NACE) παρουσιάζονται συχνά ως ουδέτερα τεχνικά εργαλεία κατηγοριοποίησης, στατιστικής απεικόνισης και χάραξης πολιτικής, αλλά στην πραγματικότητα συγκροτούν ισχυρούς μηχανισμούς συμβολικής εξουσίας. Η εισήγηση εξετάζει πώς οι ταξινομήσεις αυτές ενσωματώνουν νοηματοδοτήσεις, αποκλεισμούς και φυσικοποιήσεις, επηρεάζοντας τόσο την καταγραφή της εργασίας όσο και τις δημόσιες πολιτικές, τη γνώση μας για την εργασία και την κοινωνική ιεραρχία. Στην τομή μεταξύ ταξικής ανάλυσης και κοινωνιολογίας των ταξινομήσεων, παρουσιάζονται τέσσερα ενδεικτικά, αλλά όχι τυχαία, παραδείγματα που αναδεικνύουν πώς οι ταξινομήσεις δεν παράγουν μόνο ιεραρχίες και αποκλεισμούς, αλλά καθορίζουν ακόμη τι λογίζεται ως εργασία, ποιος αναγνωρίζεται ως εργαζόμενος και ποιοι αποκλείονται από την επίσημη αναγνώριση:

1. Η κατηγορία του «ανειδίκευτου» εργαζόμενου, που συχνά υποκρύπτει μορφές δεξιοτήτων μη αναγνωρισμένες θεσμικά.
2. Η έμφυλη εργασία φροντίδας, η οποία, ενώ είναι κρίσιμη για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική αναπαραγωγή, παραμένει στατιστικά και θεσμικά υποτιμημένη.

3. Η ασαφής ταξική θέση του μικρού επιχειρηματία, μεταξύ αυτοαπασχόλησης, καπιταλιστικής αναπαραγωγής και «μικροϊδιοκτησιακής» εργασίας.
4. Η απόλυτη αορατότητα της «εισοδηματικής δραστηριότητας» με κατοχή μορφών κεφαλαίου ή προσόδων (π.χ. ακίνητα, μερίσματα, κληρονομίες) «χωρίς εργασία», καθιστώντας αόρατη μια μορφή αναπαραγωγής των ανώτερων τάξεων μέσω «μη εργασιακών» πόρων.

Στο πλαίσιο μιας «κριτικής κοινωνιολογίας των κατηγοριοποιήσεων» (Desrosières, Desrosières & Thévenot, Bowker & Star, Bourdieu, Foucault, Hacking, Boltanski & Thévenot, Supiot, κ.α.), το ερώτημα που τίθεται είναι ποιοι αναγνωρίζονται ως εργαζόμενοι και ποιοι παραμένουν «αόρατοι» στις επίσημες ταξινομήσεις. Η εισήγηση επιδιώκει να συμβάλει στη συζήτηση για την κοινωνιολογική κατανόηση των ταξινομητικών σχημάτων και των πολιτικών και συμβολικών συνεπειών τους στην κοινωνία και την κοινωνική έρευνα.

Η εργασία σε συνθήκη απεμπόλησης της εργοδοτικής ευθύνης- Η απόκρυψη του πραγματικού υπεύθυνου εργοδότη

- ΓΚΙΝΔΗ ΖΩΗ, Υποψήφια διδακτόρισα τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Πάντειου Πανεπιστημίου

Το μέτρο της «φραγής ΑΠΔ» εφαρμόζεται, από τον ασφαλιστικό φορέα, σε επιχειρήσεις που αποκρύπτουν τον πραγματικό υπεύθυνό τους και συστηματικά αποφεύγουν να εξοφλήσουν τις ασφαλιστικές εισφορές για τους μισθωτούς που απασχολούν. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΚΕΑΟ του e-ΕΦΚΑ, από τον 11/2019 έως και τον 09/2025 έχουν τεθεί σε φραγή 1041 επιχειρήσεις.

Με την εφαρμογή του μέτρου, οι εργαζόμενοι ανασφάλιστοι και μετέωροι, αναγκάζονται, όπως προβλέπεται, να αποταθούν στον ασφαλιστικό φορέα για ετεροχρονισμένη και αναδρομική ασφαλιστική τακτοποίηση για τους μήνες που θα μεσολαβήσουν από τη φραγή ΑΠΔ, μέχρι τη σύσταση- από τον πραγματικό εργοδότη- νέας επιχείρησης, που με νέο ΑΦΜ και διαφορετικό «υπεύθυνο»- αλλά πάντα με την ίδια πρόθεση-, θα λειτουργήσει στη θέση της προηγούμενης, θα ασφαλίσει το προσωπικό και θα δημιουργήσει τις δικές της οφειλές μέχρι να τεθεί σε φραγή κ.ο.κ.

Τα παραπάνω περιγράφουν, εν συντομία, μια μορφή ακραίας παραβατικότητας από εταιρικά σχήματα που, με τη βοήθεια ειδικών και εκμεταλλευόμενα το ευρύτερο περιβάλλον απορρύθμισης της αγοράς εργασίας και χαλαρών εργασιακών σχέσεων, λειτουργούν με όρους απαξίωσης και αθέμιτου ανταγωνισμού, υπονομεύοντας την αξιοπιστία του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος. Σε ένα πλαίσιο αποστασιοποιημένης εργοδότησης και ρευστής εργοδοτικής ευθύνης, η εργασία υποβαθμίζεται σε μέσο εκπλήρωσης πλουτισμού επιτήδειων, απομακρυνόμενη ακούσια και αναπόδραστα από έννοιες κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης.

Η μοντέρνα καταστρατήγηση της νομοθεσίας, αφενός συνιστά διάβρωση της τριμερούς χρηματοδότησης του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος, αφετέρου προσδίδει πιθανότητα ρίσκου στη διάθεση του εργαζόμενου προς εργασία. Κι ενώ η Πολιτεία αντιδρά, φαίνεται ότι το μοντέλο αφήνεται να λειτουργήσει αποτελεσματικά προς όφελός του, αφού έχει το ίδιο καταστήσει την, από τρίτους, αναζήτηση δεδουλευμένων και εισφορών αναποτελεσματική.

Η παρούσα πρόταση, με στόχο την ανάδειξη του ζητήματος, επιθυμεί, με βάση στατιστικά στοιχεία και εμπειρικά δεδομένα, να παρουσιάσει το πεδίο εξέλιξης της βιωμένης εργασιακής και ασφαλιστικής επισφάλειας, σε σχέση με τα αποτελέσματα της εφαρμογής της «φραγής ΑΠΔ», ως μέτρου κοινωνικής προστασίας.

Η παγκόσμια αλυσίδα της αξίας στη Digital: Οι επιδράσεις των αναδιαρθρώσεων στον καταμερισμό της εργασίας

- ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Διδάκτορας, Πάντεο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί τμήμα της διδακτορικής διατριβής με θέμα: «Η παγκόσμια αλυσίδα της αξίας στη Digital: Οι επιδράσεις των αναδιαρθρώσεων στην οργάνωση της εργασίας στο κέντρο E&A στην Ελλάδα», όπου εστιάζουμε κατά μήκος της πολυεθνικής επιχείρησης, λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία της παγκόσμιας αλυσίδας της αξίας και τη σχέση του τοπικού κέντρου E&A με το παγκόσμιο δίκτυο που έχει αναπτύξει η συγκεκριμένη πολυεθνική επιχείρηση.

Μέσα από την ανάγνωση των τύπων διακυβέρνησης της παγκόσμιας αλυσίδας της αξίας και την έρευνα στο πεδίο προέκυψε ότι μεταξύ μητρικής επιχείρησης και των επιμέρους κέντρων E&A στη Digital αναπτύχθηκε ο αρθρωτός τύπος διακυβέρνησης. Η αρθρωτή διακυβέρνηση επαληθεύτηκε στο πεδίο μέσα από τη χρήση της μεθοδολογίας «agile»: ολιστική προσέγγιση στην ανάπτυξη λογισμικού, διάσπαση του έργου σε μικρά καθήκοντα (tasks) στο πλαίσιο της ομάδας, υπερ-εξειδίκευση.

Ωστόσο, μέσα από την εξαγορά της Alcatel-Lucent το 2016 «μεταλλάχθηκε» η παγκόσμια αλυσίδα της αξίας της Digital. Η διαδικασία ολοκλήρωσης ήταν τεράστια, διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων ετών, με σαρωτικές αλλαγές σε πολλαπλά επίπεδα. Τούτο αποδείχθηκε και στο πεδίο της έρευνας, όπου η σχέση διακυβέρνησης της αλυσίδας της αξίας μετατοπίστηκε από τον αρθρωτό τύπο προς τον σχεσιακό. Η σχεσιακή διακυβέρνηση επαληθεύτηκε μέσα από την μεθοδολογία «waterfall» που εισήχθη με την απορρόφηση της εταιρείας που εξαγοράστηκε: γραμμική προσέγγιση στην ανάπτυξη λογισμικού, τυποποίηση και κωδικοποίηση των εργασιακών καθηκόντων μέσα από την κάθετη ροή (υλοποίηση ολόκληρου feature), μοναχική εργασία χωρίς αλληλεπίδραση, ρουτινοποίηση & εντατικοποίηση. Αποδείχτηκε ότι οι δύο μεθοδολογίες συνυπάρχουν στο κέντρο E&A και ειδικότερα ότι η μεθοδολογία «waterfall» εισήχθη μετά την εξαγορά της Alcatel-Lucent με αποτέλεσμα: την απομάκρυνση από το σκανδιναβικό μοντέλο εργασίας και τη μετατόπιση προς νέο-τεϊλορικά μοτίβα εργασίας.

Τέλος, μέσα από την θεωρία της αντιστροφής της χαμογελαστής καμπύλης για τα κέντρα E&A στη Digital αποδείχτηκε ότι όσο χαμηλότερο είναι το μισθολογικό κόστος των μηχανικών λογισμικού, τόσο υψηλότερη είναι η εξαγωγή της υπεραξίας από τους εργαζόμενους αυτούς. Επιβεβαιώνεται η τάση μετεγκατάστασης των δραστηριοτήτων E&A με μείωση των μηχανικών λογισμικού στις δυτικές χώρες και ταυτόχρονη αύξηση σε χώρες χαμηλότερου μισθολογικού κόστους.

Panel 23:

Ευρωπαϊκές στρατηγικές, φροντίδα και δίκαιη μετάβαση (Συντονισμός: Μαρία Καραμεσίνη)

Ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις και εξατομίκευση του κοινωνικού κινδύνου: Η περίπτωση της μεταρρύθμισης του Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης

- ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΣ, Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η προτεινόμενη εισήγηση εξετάζει τις μεταλλάξεις της έννοιας του κοινωνικού κινδύνου στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, με έμφαση στις πρόσφατες ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις και ιδίως στη σταδιακή αποδυνάμωση των στοιχείων αλληλέγγυας αναδιανομής υπέρ της αρχής της ατομικής αναλογικής προστασίας. Η ανάλυση εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των μετασχηματισμών των δημόσιων πολιτικών εργασίας και κοινωνικής προστασίας, όπου η ευθύνη διαχείρισης των κοινωνικών κινδύνων μετατοπίζεται ολοένα και περισσότερο στο άτομο. Ειδικότερα, η εισήγηση επικεντρώνεται στην περίπτωση του νεοσύστατου Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης (ΤΕΚΑ), προκειμένου να αναδείξει μια διπλή εξέλιξη: αφενός την εξατομίκευση του «κινδύνου γήρατος» μέσω της κεφαλαιοποιητικής λογικής και της ατομικής ασφαλιστικής μερίδας, και αφετέρου την ενεργοποίηση του κινδύνου, στο μέτρο που η μελλοντική ασφαλιστική παροχή συνδέεται άμεσα με ατομικές επιλογές, συμπεριφορές και εκθέσεις στην αγορά εργασίας και στις χρηματοπιστωτικές διακυμάνσεις. Οι μεταβολές αυτές δεν επηρεάζουν μόνο τον τρόπο χρηματοδότησης και παροχής της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά μετασχηματίζουν τη φύση των ίδιων των ασφαλιστικών κινδύνων. Η έννοια του κινδύνου αποκτά τόσο ενεργητική όσο και παθητική διάσταση: κάποιοι «ρискάρουν», ενώ κάποιοι άλλοι «κινδυνεύουν». Η σταδιακή ομογενοποίηση των λειτουργιών ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης τείνει να εξομοιώσει το επιχειρηματικό ρίσκο με τον κοινωνικό κίνδυνο, μεταβάλλοντας τον κανονιστικό και πολιτικό πυρήνα της κοινωνικής προστασίας. Η εισήγηση θα βασιστεί σε προηγούμενες εισηγήσεις και δημοσιευμένη αρθρογραφία του εισηγητή, καθώς και στη θεωρητική συζήτηση για την εξατομίκευση και ιδιωτικοποίηση του κινδύνου.

Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης στην αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ/Δ.ΥΠ.Α.

- ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- ΓΕΩΡΓΙΑ ΔΗΜΗΤΡΗ

Από τη θέσπισή της το 1997 μέχρι σήμερα, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ) έχει συμβάλει στον μετασχηματισμό των Δημόσιων Υπηρεσιών Απασχόλησης (ΔΥΑ) των κρατών μελών της Ε.Ε. σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Η κύρια επίδρασή της αφορά την εξατομίκευση

των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους ανέργους, στο πλαίσιο της πολιτικής ενεργοποίησης, που αποτελεί βασικό πυλώνα της ΕΣΑ. Από το 1998, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διατύπωσε τις βασικές κατευθύνσεις εκσυγχρονισμού των ΔΥΑ ώστε να υλοποιηθεί η ΕΣΑ, ενώ το άτυπο δίκτυο των επί κεφαλής των ΔΥΑ, που συγκροτήθηκε το 1997 από την ίδια, και το επίσημο δίκτυο που συστάθηκε το 2014 συνέβαλαν στη σύγκλιση σε κοινές κατευθύνσεις μεταρρύθμισης. Οι τελευταίες δεν επηρέασαν ούτε ομοιόμορφα

ούτε ταυτόχρονα τους διάφορους οργανισμούς στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Ο μετασχηματισμός του ΟΑΕΔ ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 2000, αλλά πάγωσε στη συνέχεια. Το 2012 σημειώθηκε επανεκκίνηση της διαδικασίας, με την υιοθέτηση ενός προγράμματος αναδιοργάνωσης του επιχειρησιακού του μοντέλου (reengineering), ενώ το 2022 ο ΟΑΕΔ μετονομάστηκε σε ΔΥΠΑ και έγιναν κάποιες σημαντικές αλλαγές στο μοντέλο διοίκησής του. Η εισήγηση θα παρουσιάσει τα αποτελέσματα έρευνας για την επίδραση που άσκησε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης (ΕΣΑ) στην αναδιάρθρωση του ΟΑΕΔ και την μετεξέλιξή του σε ΔΥΠΑ. Στηρίζεται σε βιβλιογραφία, επίσημα κείμενα, στην προσωπική εμπειρία μιας εκ των εισηγητριών από θέση ηγεσίας στον οργανισμό και σε ημιδομημένες συνεντεύξεις με προνομιακούς/ές πληροφορητές/ριες, οι οποίοι/ες έχουν διατελέσει σε διοικητικές θέσεις του ΟΑΕΔ και έχουν συμμετάσχει στις διαδικασίες αναδιοργάνωσης του επιχειρησιακού του μοντέλου την περίοδο 2012–2018 και στη μετεξέλιξή του σε ΔΥΠΑ το 2022.

Εργασία και φροντίδα: ολιστικές προσεγγίσεις, διαθεματικότητα και αναστοχασμός στη σύγχρονη κοινωνική πολιτική

- ΚΥΡΙΑΚΗ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ειδική Επιστημόνισσα/PhDca, Συνήγορος του Πολίτη/Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στο μεταφορτικό παραγωγικό υπόδειγμα, με τη διεύρυνση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, τη μετατόπιση παραγωγικών δραστηριοτήτων στον οικιακό χώρο και την ανάπτυξη νέων τομέων δραστηριοτήτων, η έννοια της εργασίας φαίνεται να αγκαλιάζει ευρύτερες δραστηριότητες, όπως η ανεπίσημη φροντίδα, πέρα από τη σφαίρα της συμβασιακής απασχόλησης, όπως με τα σχήματα πληρωμής για τους ανεπίσημους φροντιστές.

Παρατηρείται δε στην Ευρώπη και ευρύτερα, λόγω των αυξανόμενων αναγκών φροντίδας σε συνδυασμό με τις αλλαγές στα πρότυπα της γυναικείας απασχόλησης και τις περικοπές στις δημόσιες δαπάνες για την κάλυψη σχετικών αναγκών, μια αυξανόμενη τάση τυποποίησης της ανεπίσημης φροντίδας με την εμπορευματοποίησή της, με γυναίκες μετανάστριες να πρωταγωνιστούν σε αυτήν.

Στην αναζήτηση ενός εννοιολογικού πλαισίου της φροντίδας στην κοινωνική πολιτική, στην οποία, ως σημειωθεί, η φεμινιστική σκέψη έχει διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο, η εργασία κατέχει κεντρική θέση, ιδιαίτερα όπως συνυφαίνεται με τη διάσταση του φύλου.

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει ευρύτερα αντιληπτό ότι η εννοιολόγηση της φροντίδας διερευνήθηκε, σε μεγάλο βαθμό, μέσα σε ένα πλαίσιο δυϊστικών αντιπαραθέσεων. Όσον αφορά ειδικότερα στη θεώρηση της φροντίδας ως εργασία, οι αντιπαραθέσεις αυτές αφορούν στον αμειβόμενο και μη αμειβόμενο χαρακτήρα της και στην φροντίδα ως δραστηριότητα και ως σχέση. Δυϊστικά σχήματα τα οποία παραπέμπουν σε μια διχοτομική προσέγγιση απασχόλησης και φροντίδας και κατά

προέκταση στην αντιπαράθεση ανάμεσα στον/στην 'πολίτη εργαζόμενο-η' και στον/στην 'πολίτη φορέα φροντίδας'.

Επιπρόσθετα, βασικό χαρακτηριστικό της μελέτης της φροντίδας στη θεωρία της κοινωνικής πολιτικής, σταδιακά από τη δεκαετία του 2000 και μετά, αποτελεί η αποδέσμευσή της από την σχεδόν αποκλειστική πρόσδεσή της με το φύλο, και η μετατόπιση του κέντρου βάρους του επιστημονικού ενδιαφέροντος σε άλλες κοινωνικές διαφορές και στον τρόπο που αυτές συνυφαίνονται στην παροχή φροντίδας, παράλληλα με την επανεστίαση στο ρόλο της επίσημης φροντίδας, δηλαδή στο ευρύ πλαίσιο των υπηρεσιών, όπου κι εκεί οι γυναίκες, κυρίως μετανάστριες, πρωταγωνιστούν στην πολύ συχνά υποβαθμισμένη και κακοπληρωμένη απασχόληση. Οι κοινωνικές πολιτικές διερευνώνται πλέον μέσα από τις πολύπλοκες και συχνά αντιφατικές διασυνδέσεις μεταξύ φύλου και άλλων κοινωνικών χαρακτηριστικών όπως η φυλή, η εθνικότητα, η τάξη, η ιθαγένεια κλπ, στη βάση μια διαθεματικής ή «σύνθετης ανισότητας» προσέγγισης.

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι η σύντομη περιοδολόγηση, από τη δεκαετία του 80 και μετά, του τρόπου που έχει γίνει αντιληπτή η σχέση εργασίας-φροντίδας στη θεωρία της κοινωνικής πολιτικής, με κριτική επισκόπηση των κυρίαρχων θεωρητικών προσεγγίσεων, των προοπτικών τους και κατά προέκταση των μοντέλων κοινωνικής προστασίας που αυτές συνεπάγονται.

Αυτοαπασχόληση και κοινωνική προστασία στον μεταβαλλόμενο κόσμο της εργασίας. Η ελληνική περίπτωση

- ΒΑΡΒΑΡΑ (ΜΠΕΡΡΥ) ΛΑΛΙΩΤΗ, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ

Στο επίκεντρο της παρούσας εισήγησης τίθενται η αυτοαπασχόληση και η πρόσβαση των αυτοαπασχολούμενων στην κοινωνική προστασία, υπό το πρίσμα των εκτεταμένων και ραγδαίων μεταβολών που συντελούνται στον κόσμο της εργασίας τις τελευταίες δεκαετίες. Η ενίσχυση των άτυπων μορφών απασχόλησης, η ψηφιοποίηση και η διάδοση της οικονομίας των πλατφορμών, σε συνδυασμό με παραμέτρους όπως η δημογραφική γήρανση και οι καλπάζουσες εξελίξεις στο πεδίο της τεχνολογίας, έχουν μετασηματίσει παγκοσμίως το τοπίο της εργασίας, αναδεικνύοντας επιπρόσθετα περιορισμούς στα συστήματα κοινωνικής προστασίας που αναπτύχθηκαν πρωτίστως με αναφορά στη μισθωτή εργασία.

Στο πλαίσιο αυτό, η αυτοαπασχόληση συνδέεται ολοένα και περισσότερο με επισφάλεια, εισοδηματική αβεβαιότητα και ελλιπή κάλυψη έναντι βασικών κοινωνικών κινδύνων. Τούτου λεχθέντος, η εισήγηση εστιάζει στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου η αυτοαπασχόληση συνιστά οιονεί χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας, με τη χώρα να καταγράφει σταθερά τουψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχόλησης ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ανάλυση βασίζεται στον συνδυασμό συστηματικής βιβλιογραφικής επισκόπησης και ποιοτικής έρευνας, βάσει ημιδομημένων συνεντεύξεων με αυτοαπασχολούμενους και εκπροσώπους κοινωνικών εταίρων και φορέων χάραξης πολιτικής. Εξετάζονται η εξέλιξη των ρυθμίσεων κοινωνικής προστασίας για τους αυτοαπασχολούμενους και ο τρόπος με τον οποίο αυτές αξιολογούνται από τους συνεντευξιζόμενους, ενώ παράλληλα επιχειρείται και η αποτύπωση προτάσεων για τη βελτίωση του υφιστάμενου συστήματος κοινωνικής προστασίας. Τα ευρήματα αναδεικνύουν, μεταξύ άλλων, την υφιστάμενη αναντιστοιχία μεταξύ των μεταβαλλόμενων

μορφών εργασίας και των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας, σε ένα περιβάλλον αυξανόμενων μετασχηματισμών. Εν κατακλείδι, η εισήγηση φιλοδοξεί να συμβάλει στον επιστημονικό και πολιτικό διάλογο επί των σύγχρονων εξελίξεων στην αυτοαπασχόληση και το κοινωνικό κράτος, προσφέροντας τεκμηριωμένα στοιχεία για τη συζήτηση γύρω από τις μεταβολές στον κόσμο της εργασίας και τη θέση της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας σε αυτές.

